

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI

THOMAS HOBBS'UN SİYASET TEORİSİNDE İKTİDAR
VE ŞİDDET

YASİN GÜVEN
YÜKSEK LİSANS TEZİ
DANIŞMAN:
Doç. Dr. MEHMET KOCAOĞLU
KONYA-2021

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Yasin Güven		
	Numarası	18810401004		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı/Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
Tezin Adı	Thomas Hobbes'un Siyaset Teorisinde İktidar Ve Şiddet			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Yasin GÜVEN

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Yasin Güven		
	Numarası	18810401004		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı/Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	✓	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Mehmet KOCAOĞLU		
Tezin Adı	Thomas Hobbes'un Siyaset Teorisinde İktidar Ve Şiddet			

Şiddet ve iktidar kavramları ilk insan topluluklarından bugüne her zaman ilişki içerisinde olmuştur. Yaşanan tarihsel süreçte iktidar ve şiddet ilişkisi farklı şekillerde tezahür etse de, varlığını her daim sürdürmüştür. Bu ilişki Thomas Hobbes'un siyaset teorisinde de kendisini göstermiştir. Bu tezin temel amacı, modern devlet anlayışının kurucusu sayılan Thomas Hobbes'un siyaset teorisinde, iktidar ve şiddet ilişkisinin incelenmesidir.

Hobbes'un kurguladığı devlet modelinin mutlak, bölünemez ve sınırsız yetkilere sahip oluşu, onun bazı çevrelerce totaliter bir düşünür olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Ancak Hobbes'un devlete tanıdığı bu yetkiler, devleti oluşturan bireylerin can ve mal güvenliği gibi temel hak ve hürriyetlerinin korunabilmesi amacını taşımaktadır. Totaliter rejimlerde ise esas amaç, rejimin ve iktidarın korunmasıdır. Ayrıca totaliter rejimler, rıza unsuru ile yapılan rasyonel bir sözleşme ile değil, şiddet ve çatışma sonucu kurulmaktadır. Bu nedenle Hobbes'un, totalitarizme değil liberalizme yakın bir düşünür olduğu söylenebilir.

Hobbes'un şiddet yetkisini iktidar tekeline bırakması ile oluşan modern devlet anlayışı, günümüzde halen etkisini sürdürmektedir. Çünkü bu model ile iktidarların şiddet yetkisi, meşru ve rasyonel bir zemine oturmuştur. Onun teorisinde devletin şiddet tekeline sahip olmasının amacı, doğa durumundaki şiddet tehdidinin ortadan kaldırılması ve bireysel hakların korunmasıdır. Günümüz devletlerinde ise iktidarlar, şiddeti bireysel hakların korunmasından ziyade, kendi egemenlik alanlarını sağlamlaştırmak ve korumak amacıyla kullanmaktadır. Özellikle 20. Ve 21. Yüzyılda yaşanan insan hakları ihlalleri nedeniyle, devlet şiddetinin amacı dışına çıktığı ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: İktidar, Şiddet, Thomas Hobbes, Sözleşme, Egemen, Hukuk, Güvenlik, Hak

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Yasin Güven		
	Student Number	18810401004		
	Department	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı/Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Dalı		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	✓	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Doç. Dr. Mehmet KOCAOĞLU		
Title of the Thesis/Dissertation	POWER AND VIOLENCE IN THOMAS HOBBS' POLITICAL THEORY			

The concepts of violence and power have always been in a relationship since the first human societies. Although the relationship between power and violence has manifested in different ways in the historical process, it has always existed. This relationship also showed itself in the political theory of Thomas Hobbes. The main purpose of this thesis is to examine the relationship between power and violence in the political theory of Thomas Hobbes, who is considered the founder of the modern state understanding.

The fact that Hobbes's state model has absolute, indivisible and unlimited powers has caused him to be evaluated as a totalitarian thinker by some circles. However, these powers granted to the state by Hobbes aim to protect the fundamental rights and freedoms of individuals forming the state, such as the security of life and property. In totalitarian regimes, the main purpose is the protection of the regime and power. In addition, totalitarian regimes are established as a result of violence and conflict, not by a rational contract with the element of consent. For this reason, it can be said that Hobbes is a thinker close to liberalism, not totalitarianism

The modern understanding of the state, which was formed when Hobbes left the power of violence to the monopoly of power, still continues its influence today. Because with this model, the authority of the governments to violence is based on a legitimate and rational basis. In his theory, the purpose of the state's monopoly of violence is to eliminate the threat of violence in the state of nature and to protect individual rights. In today's states, governments use violence to consolidate and protect their own sovereignty, rather than to protect individual rights. It can be stated that state violence goes beyond its purpose, especially due to human rights violations in the 20th and 21st centuries.

Keywords: Power, Violence, Thomas Hobbes, Contract, Sovereign, Law, Right, Safety

TEŞEKKÜR

21. yüzyıla gelindiğinde dünyada şiddet olaylarında yaşanan artış ve bu şiddet uygulamaların açıktan veya gizlice iktidarlar eliyle desteklenmesi nedeniyle tarafımızca bu çalışmaya yönelinmiştir. Tez çalışmamda öncelikle değerli bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan, çalışmayı başarıyla tamamlayacağıma olan inancıyla her daim bana destek olan, yüksek enerjisi ile motivasyonumu her daim yüksek tutan saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Mehmet KOCAOĞLU'na ve yüksek lisans eğitimim boyunca derslerime giren tüm hocalarıma katkılarından dolayı teşekkür ve saygılarımı sunuyorum.

Yüksek lisans eğitimime başladığım günden beri zamanını çaldığım ve yer yer ihmal ettiğim, her şeye rağmen bana sabırla destek olan ve bana her daim güvenen hayat arkadaşım Rabia GÜVEN ve motivasyonumun en büyük kaynağı olan dünya güzeli kızımız Defne Umay GÜVEN'e, eğitim hayatım boyunca hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan ve eğitimimi en iyi şekilde tamamlamam için tüm imkânlarını seferber eden, eğitim hayatımın her anında bana inanan, elde ettiğim tüm başarılarda her zaman aslan payının sahibi olan kıymetli babam Reyhan GÜVEN ve annem Ayfer GÜVEN'e teşekkür ediyorum.

Yine tez çalışmamda değerli ve yaratıcı fikirlerini benden esirgemeyen kardeşim Ersin GÜVEN'e, çalışmama farklı pencerelerden bakmamı sağlayan ve çalışmam için kaynak temin eden Emekli Yarbay Süleyman YÜREKLİ'ye, değerli eleştirileri ile çalışmamın daha iyi bir noktaya gitmesine vesile olan değerli dostum Fatih Emre ŞEN'e teşekkür ediyorum.

Şiddetin sona erdiği bir dünya dileğiyle...

Yasin GÜVEN

İçindekiler

GİRİŞ	1
--------------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM İKTİDAR VE ŞİDDET: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kavramsal Olarak İktidar	4
1.2. İktidarın Tarihsel Serüveni.....	9
1.3. Kavramsal Olarak Şiddet	18
1.4. Şiddetin Sınıflandırılması ve Türleri.....	21

İKİNCİ BÖLÜM HOBBS'UN HAYATI VE TEMEL KAVRAMLARI

2.1. 17. Yüzyılda Avrupa ve İngiltere'nin Siyasi Durumu	33
2.2. Thomas Hobbes'un Hayatı.....	36
2.3. Toplum Sözleşmesi	41
2.4. Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi ve Leviathan.....	44
2.4.1. Doğa Durumu.....	46
2.4.2. Toplum Yasalarının Özellikleri	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM HOBBS'UN SİYASET TEORİSİNDE İKTİDAR VE ŞİDDET İLİŞKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Devlet Anlayışı	51
3.2. Egemenin ve Uyrukların Hakları ve Sorumlulukları	55
3.3. Thomas Hobbes'un Liberal Pozisyonu	61
3.4. Şiddet ve İktidar İlişkisi	64
3.5. Thomas Hobbes'un Devletinde İktidarın Şiddet Yetkisi.....	68
3.5.1. Modern Devletin Şiddet Tekeli ve Kaynağı	70
3.5.2. Güvenlik Devleti Düşüncesinde Hobbes Etkisi	72
3.6. İktidarın Şiddete Başvurması	75
3.6.1. Şiddetin Meşruiyeti	76
3.6.2. Şiddet ve Hukuk İlişkisi	77
SONUÇ	80
KAYNAKÇA	84

GİRİŞ

Şiddet ve iktidar kavramları ilk insan topluluklarının varlığından beri ilişki içerisinde olmuştur. Bir yerde iktidar varsa orada şiddet olgusu kendini sergilemiştir. İlk kabile topluluklarından başlayan bu süreç binlerce yıl boyunca farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır. Şiddet olgusunun iktidarın olduğu her alanda görülme nedeni ise açıktır. Şiddet, hem iktidar kurulurken hem iktidar korunurken en etkin araçlar arasında yer almaktadır.

Şiddet birçok farklı şekilde karşımıza çıkabilmektedir. Şiddetin şekil değiştirme özelliği için geçmiş dönem ve modern dönemdeki şiddet biçimleri irdelenebilir. Eski toplumlar daha çok kan toplumudur ve çatışmaları şiddet kullanarak bir çırpıda halleder. Modernite de ise şiddet; ruhsallaşmış, içselleşmiş ve psikolojik bir boyut kazanmıştır. İlk çağlarda kabile reislerinin, ilerleyen dönemlerde kralların ya da imparatorların, günümüzde ise modern devlet yöneticilerinin iktidarlarının hemen hepsinde farklı biçimlerde de olsa şiddetin ve şiddet tehdidinin izine rastlanabilir.

Günümüzde iktidar ve şiddet ilişkisi artarak devam etmektedir. Devletler hem iç güvenlik hem dış güvenlik amacıyla şiddet olgusunu kullanmaktadır. Bu yetkinin kullanımı bazen meşru olarak ortaya çıkarken bazen uluslararası alanda meşruiyet dışı olarak görülebilmektedir. Şiddet kullanma yetkisi, iktidarlara toplum düzenini koruması için verilmiştir. Ancak bu yetkinin hukuk devleti sınırlarını aşması durumunda kötü sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Birey hak ve özgürlüklerini korumak üzere oluşturulmuş devletin yakın tarihte birey hak ve özgürlüklerini sıklıkla ihlal eden bir aktöre dönüştüğü görülmektedir.

Yakında zamanda gözlemlenen şiddet olayları iktidar ve şiddet ilişkisini normatif düzeyde yeniden tartışmayı gerektirmektedir. Siyaset teorisinde iktidar ve şiddet arasındaki ilişkiyi ele alan önemli düşünürlerden biri Thomas Hobbes'tur. Hobbes çocuk yaşlardan itibaren şiddet ve iktidarın şiddet kullanımındaki rolünü tüm boyutlarıyla tecrübe etmiştir. Küçük yaşlarda şiddetin çeşitli boyutlarına tanık olması

sebebiyle şiddete dair çocukça ilgisi ilerleyen yaşlarda akademik/felsefi bir uğraşa dönüşmüştür.

Annesi Thomas Hobbes'a hamileyken İngiltere'de, dönemin yenilmez armadası olarak adlandırılan İspanyol donanmasının saldırıya geçeceği haberleri hızla yayılmıştır. Söylentilere göre savaş nedeniyle korkuya kapılan anne Hobbes, Thomas Hobbes'u 7 aylıkken erken doğurmuştur. Bu nedenle Thomas Hobbes otobiyografisinde kendisinin korkuyla ikiz doğduğunu ifade etmiştir.

Şiddet sadece Hobbes doğarken değil yaşantısı boyunca da İngiltere'de hakim olmuştur. Dönemin İngiltere'sinde Parlamento ve kral arasında süregelen otorite mücadelesi 17. Yüzyıla gelindiğinde patlak vererek bir iç savaşa dönüşmüştür. Yaşanan bu iç savaşta birçok alt baskı grubu etkili olmuştur. Çiftçilerden, burjuvalara, aristokratlardan mülk sahiplerine, mezhepsel gruplara kadar birçok grup yaşanan çatışmalarda rol oynamıştır. İşte tam da bu şiddet ve kargaşa hali nedeniyle Hobbes ülkesini doğa durumunda görmüş ve kafasındaki devlet modelini oluşturmuştur. Kaos halinin ise ancak mutlak yetkilere sahip güçlü bir iktidar ile yok edilebileceğini ifade etmiştir. Ayrıca yaşantısını sürdürmüş olduğu İngiltere ve Fransa'da, hem dini hem de siyasi fikirlerinden dolayı kendisini devamlı ölüm tehdidi altında hissetmiş ve sıklıkla yer değiştirmiş bir nevi sürgün hayatı yaşamıştır. Hem ülkesinde hem kendi hayatında şiddet ve şiddet tehdidi sürekli mevcut olan Hobbes'un siyaset felsefesini oluşturmasında şiddet olgusu en büyük rolü oynamıştır.

Hobbes'un Leviathan adlı eserinde kurguladığı devlet modeli, kendisinin siyaset bilimi alanında "modern devletin" kurucusu olarak görülmesini sağlamıştır. Bu görüşün oluşmasındaki en önemli nedenlerden birisi de şiddet yetkisinin devlet tekelinde olması gereken bir yetki olduğunu savunmasıdır. Devlet ancak şiddet tekeline sahip olarak, kendisini oluşturan bireylerin güvenliğini sağlayabilecektir. Birçok düşünürü göre o, iktidar ve şiddet ilişkisini sistematik bir modele oturtarak modern devletin de temellerini atmıştır. Günümüzde iktidar ve şiddet ilişkisi halen Hobbes'un modelinden hareketle meşrulaştırılmaktadır. Ancak Hobbes'un kurgusunda iktidarın amacı devleti oluşturan bireylerin güvenliği iken günümüz devletlerinin şiddet kullanmadaki amaçları farklılık gösterebilmektedir.

Bu tezin temel amacı Thomas Hobbes'un iktidar ve şiddet ilişkisine ilişkin yaklaşımını eleştirel olarak analiz etmektir. Tez üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kavramsal incelemeler yapılmakta ve iktidar kavramının tarihsel serüveni incelenmekte, ardından iktidar ve şiddet ilişkisi incelenmektedir. İkinci bölümde Thomas Hobbes'un siyaset felsefesi değerlendirilmektedir. Bu bölümde Hobbes'un doğduğu dönemde İngiltere'nin durumu ve düşünsel hayatı incelenmekte, Hobbes'un hayatı ve felsefesi ile ona yönelik eleştiriler de irdelenmektedir. Tezin son bölümünde ise ilk olarak Hobbes'un siyaset felsefesinde iktidar-şiddet ilişkisi değerlendirilmekte ardından Hobbes sonrası siyaset teorisinde iktidar ve şiddet ilişkisi; modern devlet ve güvenlik devleti, devlet ve hukukun şiddeti meşru olarak kullanması konuları ele alınmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİDAR VE ŞİDDET: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İktidar ve şiddet olgularının birbirleri ile ilişkileri incelenirken öncelikle bu kavramların ne anlam ifade ettiği konusunun çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Çalışmanın bu bölümünde bu iki kavramın ve ilişkili kavramların anlamlandırılması açısından tanımlamalara yer verilecektir. Bu olguların kavramsal olarak tanımlanması çalışmamız için büyük önem arz etmektedir.

1.1. Kavramsal Olarak İktidar

İktidar kavramı çağdaş dünyanın şekillenmesindeki en etkili kavramlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İktidarın tanımlanması ise pek kolay bir iş değildir. Çünkü iktidar kavramının birçok boyutu vardır. İktidar kavramı mutlaka siyasal iktidarı kastetmez. Siyasal iktidar kavramı ise devletle özdeş değildir. İktidar devleti aşan ve onu kapsayan bir olgu olarak karşımıza çıkar.¹ İktidar kavramı toplumsal yaşamın tümünü içine alan bir olgudur. Bireyler topluluk halinde hayatlarını devam ettirdikleri için sürekli birbirleriyle etkileşim içerisinde bulunurlar. Bu durumun varlığı ise iktidar ilişkilerini gerekli kılar.²

İktidar, devleti anlayabilmemizin kilidi olan kavramlardan biridir. İşin aslı iktidar kavramı, sosyal bilimlerin geneli için çok önemli bir kavramdır denilebilir. Bertrand Russell bu gerçekten hareketle, “fizik alanında enerji olgusu ne ise, sosyal bilimlerde iktidar olgusu da odur” biçiminde tespitte bulunmuştur.³

TDK 'ya göre iktidar; “bir işi yapabilme gücü, erk, kudret”, “bir işi yapabilme yetki ve yeteneği”, “devlet yönetimini elinde bulundurma ve devlet gücünü kullanma

¹ Nihat Bulut, *Siyasal İktidar Tipleri ve Bir Siyasal İktidar Tipi Olarak (Modern) Devlet*, <http://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=siyasal-iktidar-tipleri-vebir-siyasal-tipi-olarak-modern-devlet.pdf>, (20.11.2020)

² Büşra Yazıcı; “*Sivil Toplum ve Siyasal İktidar İlişkisinin Karşılaştırmalı Analizi*”, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Bursa-2017, s. 3.

³ Bertrand Russell, *İktidar*, 1. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 12.

yetkisi” olarak tanımlanmaktadır.⁴ Ancak bu kavramı anlayabilmek için düşünürlerin iktidar kavramı üzerine yaptığı çalışmaların incelenmesi gerekmektedir.

Machiavelli “İktidar nedir?” sorusuna; “Toplum, tebaanın itaati içinde beraberce bir arada tutmaktır.” der.⁵ Max Weber ; “bir toplum içinde, iradesini muhalefete rağmen kabul ettirme ihtimali ve yaptırım gücü derken, kesin bir emre belli şahısların itaat ettirilmesi ihtimaline iktidar (egemenlik) adını vermektedir.”⁶ Robert A. Dahl’a göre iktidar “A’nın B’ye, A’nın müdahalesi olmasaydı yapamayacağı bir şeyi yaptırma yeteneğidir.”⁷ Foucault çok daha geniş bir iktidar tasvirinde bulunur. Ona göre iktidar; farklılaşmanın, dolayısıyla eşitsizliğin olduğu bir toplumda ortaya çıkan, bu eşitsizliğin yol açtığı kişi veya kurumlarda, güçlü ve üstün olanın bu durumu kendi isteği doğrultusunda kullanmaya yönelik amaç edindiği, bu amaca ulaşmak için toplumsal yaşamdaki maddi ve manevi her türlü unsuru bir araç olarak kullanabilen, toplumsal yaşamdaki her mekânı da, bu amaca ulaşmaya olanak sağlayan yerler olarak değerlendirebilen bir olgudur.”⁸

Heywood ünlü eseri “Siyaset”te iktidar kavramı üzerine bir bölüm ayırmıştır. Heywood’un tanımına göre; geniş anlamda iktidar, istenilen sonuca ulaşabilme gücüdür ve bazen de "yapmaya muktedir" olmaya atıfla kullanılır. Bu anlam, hayatta kalma gücünden ekonomik gelişimi sağlayan yönetme gücüne her şeyi kapsar. Ancak, siyasette iktidar, bir ilişki olarak düşünülür; yani başkalarının davranışlarını, onların tercih etmedikleri yönde etkileme gücü olarak. Daha dar anlamda iktidar, ikna yeteneğinin yerine, ceza ve ödül verebilme gücü olarak kullanılmaktadır. Bachrach ve Baratz’a iktidarın kararı önleyici gücü üzerinde durur. Onlara göre iktidar, karar vermemedir. Bu da ilk planda konu ve önerilerin tartışılmasının önlenmesi münasebetiyle, siyasi gündem oluşturma veya onu kontrol altında tutma

⁴ <https://sozluk.gov.tr/>, (20.11.2020)

⁵ Niccolo Machiavelli, **Prens**, Can Yayınları, 6.Baskı, 2012, s. 105.

⁶ Max Weber, **Sosyolojinin Temel Kavramları**, 2012, ; aktaran; Ahmet Şenol Ok, Max Weber’de Otorite Ve Meşruiyet Tipolojisi, **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 2014, Cilt: 4, Sayı: 8, 2017, s. 44.

⁷ Robert Dahl, **Modern Political Analysis**, 1963; Nur Vergin, **Siyasetin Sosyolojisi**, 1. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2003, s. 131.

⁸ Michel Foucault, **Özne ve İktidar**, Ayrıntı Yayınları, 4.Baskı, 2014, İstanbul, ss. 77-78.

gücünü ifade eder.⁹ Yani bir nevi Heywood'un düşüncesine yakın bir şekilde bireyleri manipüle edebilme gücü olarak karşımıza çıkar.¹⁰

Münci Kapani iktidar kavramı üzerine çalışırken bu kavramın iki boyutu üzerinde durmuştur. Bunlar sosyal iktidar ve siyasal iktidar kavramlarıdır. Bazıları, iktidar olgusunun sosyal yönünden hareketle bir tanımlama yapar. Onlara göre; insan davranışlarını yönlendirebilen bir iktidar nerede ortaya çıkarsa, orada bir politika ilişkisi vardır. Bu nedenle, konu politika biliminin inceleme alanına girer. Bu görüşe göre, her türlü insan toplulukları içinde bütün görünüşleri ve bütün belirleşik şekilleriyle iktidar olgusu tüm olarak siyasal tahlilin kapsamına girer. Ancak çoğu modern siyaset bilimci iktidarın siyasal yönüyle ilgilenir. Kapani'ye göre siyasal iktidar; bütün ülkeyi kapsayan yani ülke sınırlarındaki herkesi bağlayan, diğer iktidar türlerinin üzerinde hiyerarşik olarak nispi üstünlüğü olan, fiziki zor kullanma tekeline sahip olan ve bunu rıza ve itaat unsuruna bağlı olarak yapan iktidardır.¹¹

İktidar kavramı bazen güç, otorite ve egemenlik kavramları ile ilişkilendirilebilmektedir. Ancak bu olguların aynı anlama gelmediğinin altının çizilmesinde fayda vardır. İktidar olgusu tüm bu olgular üzerinde kapsayıcı bir olgudur denilebilir. Bu olgular arası ilişkilere kısaca değinilmesi çalışmamız açısından fayda sağlayacaktır.

İlk olarak güç ve iktidar kavramı arasındaki ilişkiye bakacak olursak; İngilizce 'de iktidar "power" sözcüğü ile karşımıza çıkmaktadır. Power, aynı zamanda güç anlamına da gelmektedir. İktidar kavramı ve güç kavramının yakınlığı da çalışmamız açısından önem arz etmektedir. Güç kavramı bazen iktidar kavramının yerine de kullanılmaktadır. Ancak bu kavramlar birbirlerini tam olarak karşılayamazlar. Güç kavramı iktidar kavramına göre daha somut bir kavramdır çünkü fiziksel olarak ortaya çıkabilir.¹² Güç ve iktidar birbirlerine dönüşebilirler

⁹ Peter Bacrach ve Marton Baratz, Two Faces Of Power, 1962, aktaran; Andrew Heywood, **Siyaset**, 14. Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2013, s. 30.

¹⁰ Andrew Heywood, **Siyaset**, 14. Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2013, ss. 27-30.

¹¹ Münci Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, 19. Baskı, Bilgi Yayınları, Ankara, 2007, ss. 50-53.

¹² Elif Dölek; "Max Weber ve Michel Foucault'da İktidar: Karşılaştırmalı Bir Analiz ", Yüksek Lisans Tezi, T.C. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kamu Yönetimi Bilim Dalı, Konya-2018, s. 9.

ancak aynı anlama gelmezler. İktidar gerekli durumlarda genellikle gücü kapsayıcı bir forma bürünür. Sözleşme modeline göre iktidar; toplum ve egemen arası rızaya dayanırken, güçte böyle bir uzlaşma durumu söz konusu değildir. Gücün iktidara dönüşebilmesi için devreye rıza ögesini de sokmak gerekir. İktidar, tehdit altında olmadıkları zaman bile kendisine rıza göstererek itaat etmeye hazır insanlara ihtiyaç duyar.¹³ Bu kapsamda Duverger iktidarı “kullanıldığı toplumun normlarına, inançlarına ve değerlerine uygun şekilde oluşan bir etki ya da güç biçimi” şeklinde tanımlar ve bu etkiyi meşru bulur.¹⁴ Güç kendisine zaman tanıdığı anda iktidar haline gelir, ama kriz anı, geri dönüşsüz karar anı gelince güç çıplak güç haline geri döner. İktidar daha geneldir ve güçten daha geniş bir uzam üzerinde işler; iktidar çok daha fazlasını içerir, ama daha az dinamiktir.¹⁵

Bir başka husus ise iktidar ve otorite arası ilişkidir. Bu konuda bazı düşünürler iktidar ve otoriteyi aynı kavramlar olarak değerlendirirse bu kavramlar farklı kavramlardır. Otorite bir iktidardır; ama meşru iktidardır. Otorite, emir ve kararların sorgulanmaksızın yerine getirildiği iktidar durumudur.¹⁶ Yani otorite kavramı iktidarın bir parçasıdır. İktidarın otoritesi ne kadar fazla olursa konumu da o kadar güçlü olur. “Devlet, otorite sahibi iktidardır. Otorite, emir ve karar verme gücü ile güç ve kontrol alanını elinde tutar. İktidarın alanı daha çok siyasal ve felsefiyen, otorite psikolojik ve sosyolojik alandaki etkinlik olarak karşımıza çıkar. Otorite; yönetilenlerin, iktidara boyun eğmesi ve onu tanımasıdır. Yani otoritenin içerisinde rıza unsuru mutlaka olmalıdır. Çünkü iktidar ile ‘zorbalık’ arasındaki ayrışma noktası, toplumsal rızaya dayanma derecesidir.”¹⁷

Egemenlik kavramı ise iktidar kavramı ile en yakın kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Egemenlik kavramı dar anlamda sınırları belli toprak parçası üzerinde

¹³ Nihat Bulut, **Siyasal İktidar Tipleri ve Bir Siyasal İktidar Tipi Olarak (Modern) Devlet**, <http://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=siyasal-iktidar-tipleri-vebir-siyasal-tipi-olarak-modern-devlet.pdf>, (27.11.2020)

¹⁴ Maurice Duverger, **Siyaset Sosyolojisi**, Varlık Yayınları, İstanbul, 1982, s. 183

¹⁵ Elias Canetti, **Güç ve İktidar**, <https://www.insanokur.org/elias-canetti-guc-ve-iktidar-arasindaki-ayrim-kediyle-fare-arasindaki-iliskiye-benzer/>, (28.11.2020)

¹⁶ https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/126498/mod_resource/content/1/Ders%202%20%28%C4%B0ktidar%20Kavram%C4%B1%20ve%20Siyasal%20%C4%B0ktidar%29-d%C3%B6n%C3%BC%C5%9Ft%C3%BCr%C3%BCld%C3%BC.pdf, (28.11.2020)

¹⁷ https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/ders/sosyolojiye_giris_2/6/index.html, (28.11.2020)

bir erkin hâkimiyet sağlamasını ifade eder. Geniş anlamda ise egemenlik, Hobbes ve Bodin gibi düşünürler tarafından devlet otoritesinin kamusal ve özel alanlar üzerindeki mutlaklığı ya da Locke, Mill ve Kant gibi düşünürler tarafından otoritenin bireysel özgürlükleri güvence altına alacak sınırlı bir güç olarak tanımlamıştır. Modern dönem öncesi, bir kavram olarak ele alınmayan egemenliğin Platon'da "filozof kralın" otoritesi altında "adaleti sağlama", Aristo'nun "devletin üstün gücü" düşüncesiyle "iş bölümü" ya da Augustinus'un ifadesiyle "tanrısal iradenin yansımaları" sağlamayı amaçlayan bir iktidar gücü olarak ele alındığını görmekteyiz. Egemenlik kavramını, "iktidarların en üstün olanı" şeklinde ilk kez çalışmasının odak noktasına getiren Machiavelli iken, modern egemenlik anlayışının babası sayılan ünlü Fransız hukukçu Bodin bu kavramı siyaset bilimi literatürüne kazandırmış ve mutlak egemenlik anlayışını ortaya koymuştur. Böylece egemenlik, Bodin'in yapıtlarından başlayarak kişisiz bir varlığa, devlete mal edilen birleşik, bölünmez ve yüce bir olarak ortaya çıkar.¹⁸

İlahî egemenlik anlayışı ile birlikte beşerî egemenlik anlayışının da yayılmaya başladığı dönemlerde, egemenlik iki şekilde tezahür eder: Halk egemenliği ve millî egemenlik teorileri. Demokrasi teorilerindeki ve uygulamalarındaki farklılık ve gelişmelere paralel olarak, egemenlik kavramında da büyük dönüşümler yaşanmış, bu dönüşümler, halk egemenliği ve millî egemenlik ilkeleri üzerinde de etkisini göstermiştir. Modern demokrasilerle buluşan hukuk devleti, anayasacılık, insan hakları ve milletler arası ilişkilerdeki değişikliklerden "egemenlik" kelimesi de etkilenmiştir. Hatta Bodin tarafından tanımlanmış haliyle egemenlik kelimesinin özünde yer alan sınırsızlık ve mutlaklık manaları sebebiyle, egemenlik kelimesi yerine iktidar kelimesinin kullanılmasını öneren yazarlar da mevcuttur.¹⁹

Bodin, 16. yüzyılın sonlarına doğru yayımladığı "Devletin Altı Kitabı" (Les Six Livres de la Republique) isimli eserinde egemenliği "bütün vatandaşlar ve tebaa

¹⁸ Yunus Koç, "Yeniçağda Kavram Olarak Egemenliğin Analizi: Jean Bodin, Thomas Hobbes, John Locke Ve Jean-Jacques Rousseau Üzerine", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2014, Cilt: 6, Sayı: 12, 2019, ss. 334-335.

¹⁹ Adnan Küçük, Egemenlik (Hâkimiyet), "Halk Egemenliği Ve Millî Egemenlik Tartışmaları Ve Egemenlik Anlayışında Esaslı Dönüşüm", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 2012, Sayı: 6, 2015, s. 313.

üzerinde kanunla kısıtlanmayan en üstün iktidar" olarak tanımlıyordu. Yani egemenlik, Bodin'e göre, sınırsız ve mutlak bir iktidardır. Egemenlik aynı zamanda tektir, bölünemez ve devredilemez. Bu görüş Hobbes' un iktidar görüşüyle de uygun düşmektedir. Egemenlik kavramı iktidarı değil, fakat onun belirli bazı karakteristik özelliklerini ifade etmektedir. Diğer anlamıyla egemenlik, iktidarın özelliklerini değil direkt olarak kendisini, iktidarın içerik ve kapsamını ifade eden bir terim olarak karşımıza çıkıyor. Bu karışıklığın nedenini araştırdığımız zaman cevabı yine Bodin' de buluruz. Bodin, egemenliğin yukarıda açıklandığı şekilde ilk tanımını yaptıktan sonra, kitabın ilerleyen kısımlarında kavramın başka bir tanımlamasını veriyor: Bu ikinci tanımda egemenlik devletin "kanun yapmak, savaş ve barış ilan etmek, para basmak, vergi toplamak, vs." gibi iktidatlarını kapsıyor. Yani iktidarın somut içerikleri gösteriliyor.²⁰

Görüldüğü üzere iktidar kavramı; güç, otorite ve egemenlik kavramları ile çok yakın anlamlarda kullanılmaktadır. Ancak bu kavramların birbirleri ile aynı kavramlar olmadığı belirtilmesinde fayda vardır.

1.2. İktidarın Tarihsel Serüveni

İktidar kavramını inceleyen düşünürler içinde buldukları dönemin yapısına göre tanımlamalar yapmışlardır. İktidar kavramının incelenmesi, ilk kez politik bir sınıflandırma yapan Aristoteles ile başlar. Ortaçağ'a gelindiğinde ruhban sınıfın egemen güç olması, iktidarın kaynağını doğrudan Tanrıya verir. Rönesans dönemine gelindiğinde Machiavelli iktidarı uhrevi alandan dünyevi alana aktarır. Toplum sözleşmecileri ortaya çıktığında ise hükümdarın mutlak egemenliği toplumla bağlantılı hale gelir ve iktidar toplum tarafından hükümdara verilen bir yapıya bürünür. Endüstri Devrimine gelindiğinde ise iktidar rasyonelliğe doğru kayar.²¹

İlkçağda iktidar negatif bir kavram olarak görülüyordu. Aristoteles ilk iktidar sınıflandırmasını yapan filozof olarak karşımıza çıkar. Yapılan sınıflandırma

²⁰ Jean Bodin, Les Six Livres de la Republique, aktaran; Münici Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, 19. Baskı, Bilgi Yayınları, Ankara, 2007, ss. 60-62.

²¹ Balki Hamise; "**İktidar Kavramı ve Russel'in İktidar Anlayışı**", Yüksek Lisans Tezi, T.C. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Erzurum-2013, ss. 1-2.

egemenlik temelli olarak yapılmaktadır. Aristo'ya göre egemenlik ya bir kişinin, ya bir azınlığın ya da çoğunluğun elinde bulunur. Ancak Aristoteles bu yönetim şekillerinden herhangi birini önermez. Çünkü Aristoteles için iktidarın temel amacı toplumun iyiliği ve mutluluğudur. Bu yüzden Aristoteles herhangi bir yönetim biçimi önermek yerine erdemli toplumu kim sağlayacaksa o iktidar olmalıdır, der.²²

Roma İmparatorluğu döneminde iktidar anlayışına bakılacak olursa Romalılar hukuka dayalı bir iktidarı savunmuş ve hukuka bağlı otoritenin güçleneceğini düşünmüşlerdir. Bu nedenle otoriteleri altındaki her yerde kendi düzenlerine hukuki bir sıfat kazandırmak istemişlerdir.

5. yüzyılda Roma İmparatorluğunun yıkıldığı dönemde Avrupa'da büyük bir siyasi boşluk oluşmuştur. Seküler bir yapı olan Roma'nın yıkılışı ile doğan boşluğu Avrupa'da Katolik Kilisesi dolduracaktır. Roma İmparatorluğu'nun manevi çimentosu olarak görülen Hıristiyanlık bazı kesimlerce Roma'nın sonunu getiren neden olarak görülse de 4. Yüzyılda yaşamış olan ve fikirleri ile tarihe damgasına vuran Aziz Augustine tarafından böyle görülmemiştir. Augustine'e göre Hıristiyanlık Roma'nın çöküşünü yavaşlatmıştır. Çünkü Roma'nın çöküşü zaten başlamıştır ve Roma'yı o güne değin ayakta tutan şey Tanrı'nın lütfu ve İsa Mesih'in sevgisidir. Augustine, Hıristiyanlığı ve siyasal düşüncüyü uzlaştırmaya çalışmıştır. Seküler kurallara göre yönetilen siyaset eninde sonunda bozulacaktır. Augustine göre, bir Tanrı Şehri ve Dünyevi Şehir vardır. Kilise mensupları Tanrı Şehri'nin Katolik Kilisesini işaret ettiği fikrini yaymış olsa da Augustine'in kast ettiği şehir iman edenlerden oluşan bir topluluktur. Augustine hükümdarın otoritesinin Tanrı'dan geldiğini, bu nedenle de hükümdara karşı gelinemeyeceğini söylemiştir. Augustine'in bu görüşleri ile Katolik Kilisesinin manipülasyonları, Ortaçağ'da etkisini iyiden iyiye göstermiş ve Roma'dan beri var olan siyasi boşluğun Kilise tarafından doldurulmasına neden olmuştur.

Ortaçağ'a gelindiğinde iktidar ile ilgili temel sorun iktidarın kaynağını nereden aldığı şeklinde olmuştur. İlkçağda kaynağını akıldan alan iktidar, Ortaçağ'a gelindiğinde ruhani bir hal alıp kaynağını Tanrı'dan alır hale gelmiştir. Bu

²² Aristoteles, **Politika**, 4. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 121.

dönemdeki siyasi yapıya bakılacak kral, senyör ve vassallar arası ekonomik ilişki belirleyicidir. Toprak mülkiyeti krala aittir, ancak krallar senyörlere toprak üzerinde bazı yetkiler tanımıştır. Bu dönemde güç, toprak sahibi olmakla ölçülmüş ve sahip olduğu toprakları sürekli artırarak sesini günden güne yükselten bir güç odağı daha oluşmuştur. Bu odak kilisedir. Kilise ve Kral bu dönemde işbirliği içinde hareket etmiştir. Siyasi iktidar Kiliseyi destekleyerek örgütlenmeye yardımcı olmuş, karşılığında Kilise potansiyel muhalefeti kontrol altında tutmuş ve inanan vatandaşların krala itaatini sağlamıştır. Ancak bu iki odak eninde sonunda çatışacaktı.

Kilisenin mutlak güç olma isteğine dair sinyaller aslında 5. Yüzyılın sonlarında Papa I. Gelasius tarafından verilmiştir. O dünyevi otoritelerin kilise otoritesini kabul edip, dini konularda da kesinlikle kiliseye tabi olacakları bir yaklaşım getirmiştir. Papa I. Gelasius ile başlayan tartışmalar “İki Kılıç Kuramına” dönüşmüştür. Buna göre Tanrı ruhani otorite olan Papalık ve dünyevi otorite olan krallıklara iki kılıç vermiştir. Burada üstün olan otorite ise Papalıktır. İki Kılıç Kuramı Papalığı özerkleştirme amacı yerine Papalığı krallık üzerine çıkarmayı amaçlayan bir kuramdır. Dünyevi otorite olan krallığın elindeki kılıç yalnızca Papalık buyruklarına uygun olarak kullanılmalıdır. Çünkü krallıkların sahip olduğu iktidarın kaynağı Tanrı ve Papalıktır. Kılıcını ruhani otoritenin buyrukları için kullanmayan kral uyrukları tarafından saygı ve itaat göremez.²³

Kilise ve krallar arasındaki ilk büyük çatışma 11. yüzyılda yaşanmıştır. Papa VII. Gregorius gelene dek, piskopos atama yetkisi kralların elindeydi. Papa VII. Gregorius ise bu yetkiyi Kral IV. Henry'nin elinden alıp kendi kullanmıştır. Bu harekete karşılık Kral IV. Henry ise VII. Gregorius'u görevden almak istemiştir. Papa yanıtını geciktirmemiş ve Kral IV. Henry'yi aforoz etmiştir. Böylece kendisine bağlı vassalların kral ile olan anlaşmalarını da bozmuştur. Ayrıca aforoz sonrası Cermen prensleri kralı tanımayacaklarını söylemişlerdir. Nihayetinde Kral IV. Henry, Papa VII. Gregorius'tan af dilemiş ve dünyevi iktidar uhrevi iktidarın üstünlüğünü tanımıştır. Papa hem uhrevi hem dünyevi kılıcı eline almıştır. Papa tüm

²³ Mehmet Ali Ağaoğulları ve Levent Köker, **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, 1.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1991, s. 183-184.

krallardan daha yücedir. Çünkü Kilise, Gökyüzü Devleti'nin yeryüzündeki temsilcisidir.

Aquinumlu Thomas'a göre, iktidarın kaynağı Tanrı'dadır. Ancak siyasal iktidar, toplumsallığın doğal bir sonucudur. Devlet, Tanrı'nın istediği bir kurumdur. Çünkü devlet, erdemli hayat için insanı yetiştiren ve Tanrı'ya hazırlayan kurumdur. Yani Thomas'a göre dünyevi iktidar, gündelik ihtiyaçların giderilmesi için kurulmuştur. Hukuksal ve kurumsal açıdan insan eseridir. Yöneticiler ise düzeni yasalar aracılığıyla sağladığı için iktidar ve yasalar arası bir bağ kuruludur. Yasa, insan aklının ürünü olduğu için dünyevidir. Ancak dünyevi yasalar, Tanrısal yasaların altında yer alır.

Aquinumlu, İki Kılıç Kuramını savunmaz. Onun yerine Gelasisusçu öğretiyi güncelleyerek, dünyevi iktidara uhrevi iktidar karşısında bir özerklik alanı sağlar. Dünyevi iktidar, kurumları ve hukuksal alanı bakımından özerktir. Ancak tüm iktidarlar tanrıdan geldiği için dünyevi iktidar kiliseye tabidir. Tanrı'da bulunan iktidar ise üç yönetim biçiminin en iyi yanları olarak kullanılacaktır. Bunlar Monarşi, Aristokrasi ve Cumhuriyettir. Kral, meclis ve halkın denetimi ortak yararı sağlayacak üçlüyü oluşturacaktır. Aquinumlu Thomas içinde bulunduğu dönemin etkisinden sıyrılmaktadır. İktidarın kaynağını Tanrı'ya verse de devlet ve toplumu insanın eseri sayar ve laik düşüncenin kapısını aralar.²⁴

Başka bir Ortaçağ düşünürü olan Dante dünyevi ve ruhani iktidarın alanlarını birbirinden ayırmıştır. Dönemin baskın düşüncesi olan imparatorun iktidar yetkisini Papa'dan aldığı fikrine karşılık Dante; güneş aya sadece ışık verir, ayın yaratılması ve hareket etmesi ise Tanrı'nın eseridir diyerek, imparatorun da iktidarını papadan almadığını ileri sürer. İmparator Kiliseden bağımsızdır, çünkü imparatorluk kiliseden önce ortaya çıkmıştır ve imparatorun iktidarının kaynağı da Tanrı'dadır. Ve imparator yalnızca Tanrı'ya karşı sorumludur.²⁵

²⁴ Emine Yavaşgel, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/siyasal_dusunceler_tarihi_u101.pdf, (07.01.2020)

²⁵ Dante Alighier, De Monarciha, aktaran, Emine Yavaşgel, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/siyasal_dusunceler_tarihi_u101.pdf, (07.01.2020)

Ortaçağ İslam dünyasında ise iktidar algısı Hıristiyan dünyasına göre farklılık göstermektedir. Ortaçağ Avrupası'nda iktidar sahibi hükümdarın yetkiyi Papa'dan ya da Tanrı'dan aldığı anlayışı geçerliken, İslam dünyasında ise iktidar tamamen Tanrı'ya aittir ve hiçbir ortağı yoktur. İslam âleminde yer alan halife ise Tanrı'nın değil ümmetin temsilcisidir. Tanrı'nın vekili ise tüm İslam ümmetidir. İşte bu nedenden İslam dünyasında dünyevi ve ruhani iktidar ayırımına gerek olmamıştır.

Ortaçağın sonlarına doğru modern devlet teorileri tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmaların en önemli teorisyenleri ise Niccolo Machiavelli, Jean Bodin ve Thomas Hobbes'tur. Onların ortak özelliği iktidara dünyevi bir temel oluşturarak laik bir yapı önermeleri ve bu yapıya en uygun yönetim şeklinin de mutlak monarşi olduğunu söylemeleridir. Üç düşünür de iktidarın kaynağı olarak toplumu işaret etmiş ve böylece iktidara rasyonel bir temel oluşturmuşlardır.²⁶

Machiavelli bir Rönesans düşünürüdür. Bu döneme geldiğinde ilkçağ ve ortaçağda negatif bir kavram olan iktidar, Machiavelli ile pozitif bir hale gelir. Machiavelli iktidarı Tanrısal alandan dünyevi alana çeker. Tanrı odaklı toplum yerine dünyevi gücü devreye alır. Kilise dünyevi alandan dışlanırken iktidar yetkisi Hükümdara verilir. Bunun nedeni ise basittir. Siyasal iktidar dünyevi düzenin sağlanması için vardır. Machiavelli'e göre iktidar, Hükümdarı diğer kişi ve kurumlara göre üstün kılan bir güçtür.²⁷

Machiavelli'in iktidar algısında ahlak ve hukuk önemli olgular değildir. Machiavelli'e göre en önemli olgu güçlü ve tek bir iktidardır. Güçlü bir iktidara sahip olmak için her yol mubahtır. Ona göre "Hükümdar mümkünse iyi ve erdemli olmalıdır. Ancak iktidar tehdit altındaysa Hükümdar kötülük yapabilir. Halkına karşı şiddet kullanabilir ya da hileye başvurabilir. Hükümdar erdemli, dindar ve merhamet sahibi gibi görünmelidir." Bu cümle belki de Machiavelli siyasetinin özeti niteliğindedir. Çünkü "gibi görünmek" iktidarın anahtarıdır. Halk neyi görmek istiyorsa halka o gösterilmelidir. Hükümdar hile yapmaktan çekinmemelidir. Çünkü

²⁶ Müşfika Nazan Arslanel ve Ertuğrul Yücel, "Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2003, Cilt: 15, Sayı: 2, 2011, s. 3.

²⁷ Machiavelli, **a. g. e.** s. 45.

güçlü iktidarı getirecek olan her yol mubahtır.²⁸ Machiavelli'in bu fikirleri birçok düşünür tarafından eleştirilmiş ve halen de eleştirilmektedir. Ancak “Söylevler” adlı eserinde ahlak ve erdemi neden siyasetten çıkardığı sorularına cevap niteliğinde bir husustan bahseder. Machiavelli’e göre güçsüz bir iktidar toplumun tamamı için ahlaksızlığı getirecektir. Tüm toplumun ahlaksızlığı ise Hükümdarın ahlaklı oluşuna feda edilmemelidir.²⁹

Machiavelli ayrıca Hükümdar’ı nitelerken “aslan ve tilki” benzetmesi yapar. Ona göre hükümdar bir aslan kadar korkutucu ve bir tilki kadar kurnaz olmalıdır. Çünkü iktidarı korumanın tek yolu budur.³⁰ Yasalar konusunda ise güçlü orduyu koşul olarak öne koyar. Çünkü güçlü ordu olmadan iyi yasalar yapılamaz. İyi yasalar ise güçlü bir iktidar için şarttır.³¹

Machiavelli devlet kavramını siyasi literatüre sokmuş olsa da iktidarın sürekliliği konusunda bir eksiklik mevcuttur. Onun modelinde iktidar uhrevi alandan ayrılıp dünyevileştiyse de sürekliliği yoktur. Çünkü iktidar Hükümdarın bedensel varlığına bağlıdır. Jean Bodin bu eksikliğı egemenlik kavramı ile gidermiştir. Ona göre egemenliğin temel özellikleri sürekli ve bölünemez oluşudur. Bodin; varlığını soyutluktan alarak süreklilik kazanan egemenlik kavramı ile iktidarı hükümdarın bedensel varlığından kurtarır.³²

Egemenlik ilkesi Bodin için olmazsa olmaz bir kavramdır. Çünkü o iktidarın özünü oluşturur. Egemenlik olmadan siyasi toplumsal birlik sağlanamayacak ve toplum yok olacaktır. Bu nedenle egemenlik devlet olmanın asli şartıdır.³³ Bodin’e göre devlet kralın eylemlerine bağlı değildir. Devlet kralı aşan bir gerçekliktir. Egemenliğin sürekli oluşu devleti zamanla sınırlamaz. Yani krallar gelip geçer ama

²⁸ a. g. e., s. 93.

²⁹ Niccolo Machiavelli, *Söylevler*, 1970; aktaran; Ahmet Kesgin, “Machiavelli ve Makyavelizm”, **Beytulhikme An International Journal of Philosophy**, 2011, Cilt: 5, Sayı: 1, 2015, s. 112.

³⁰ Machiavelli, a. g. e., ss. 92-93.

³¹ a. g. e., s. 95.

³² Balki, a. g. e., s. 21.

³³ Serkan Ekiz, “Jean Bodin’in Siyaset Felsefesinde Devlet ve Egemenlik”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2002, Cilt: 22, Sayı: 2, 2020, s. 684.

temsil ettikleri kamusal kişilik kalıcıdır. O siyasal iktidarın kurumsallaşmış hali olan devlettir.³⁴

Bodin en iyi yönetim şekli olarak ise monarşiyi görmektedir. Çünkü o tek Tanrı'ya inanır ve Tanrı tekse siyasal iktidar da tek bir kişinin elinde olmalı ve bölünmemelidir. Bu duruma en uygun yönetim şekli ise kralın yetkilerinin bölünmediği monarşidir.³⁵

Thomas Hobbes; iktidarı Tanrı katından insan katına indirmiş ve Rönesans dönemindeki bireyselliği ulusal bireyselliğe dönüştürerek siyaset bilimine büyük katkılar sağlamıştır. O insanların oluşturduğu yapay bir kurum olan devleti yine insanlara dayandırmış ve böylece iktidarın kaynağını uhrevi değil dünyevi olarak değerlendirmiştir.³⁶

Hobbes, iktidarı Tanrısal veya doğal bir kavram olarak görmez. Ona göre iktidar bireylerin güvenliklerini sağlama amacıyla korkuya dayalı olarak bireyler tarafından oluşturulmuş yapay bir kavramdır. Bireyler kendi rızaları ile özgürlüklerinden fedakârlık yaparak güvenlikleri karşılığında devleti oluştururlar. Siyasal iktidarın temelinde rıza ve bireylerin ortak faydası yani kamu yararı vardır. Yani Hobbes'a göre devlet doğa durumundaki bireylerin şiddet korkusu nedeniyle bir araya gelerek aralarında yaptıkları bir sözleşme sonucu oluşturulmuş bir kurumdur.³⁷

Hobbes iktidarın mutlak ve bölünemez olması gerektiğine inanır. Ona göre mutlak iktidar Tanrı'nın krala tanıdığı yetkiye değil bireylerin faydasına dayanır.³⁸ Leviathan'da birçok insandan oluşan yapay bir bedendir. Doğa durumundaki insanlar aralarında yaptıkları bir ahit ile bu yapay bedeni yani devleti oluştururlar. Böylece devlet kilisenin üzerinde bir güç olarak meydana gelir. Ona göre iktidar sahibi sivil

³⁴ Arslanel ve Yücel, **a. g. e.**, s. 7.

³⁵ Çiğdem Pank, "Egemenlik Yetkisinin Sınırının Düşünürler Bağlamında Değerlendirilmesi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2007, Cilt: 9, Sayı: 46, 2016, s. 251.

³⁶ Zeliha Hodaloğulları Vatansever, "Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2007, Cilt:10, Sayı:52, 2017, s. 405.

³⁷ Thomas Hobbes, **Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti**, 20.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2020, ss. 133-137.

³⁸ **a. g. e.**, s. 143.

veya dini ayrımı olmaksızın tüm otoritelerin üzerinde yer alan mutlak iktidar sahibi bir egemendir. Hobbes'un bu yaklaşımı mutlakıyetin en net ifadelerinden biri olarak karşımıza çıkar.³⁹

Hobbes ile başlayan klasik iktidar yaklaşımı Michael Foucault'a kadar devam eder. Foucault ortaya bambaşka bir iktidar anlayışı atar. Onun iktidarı karmaşık bir yapıdadır. İktidar; birilerinin elinde sahiplenilebilir bir olgu değil, sürekli dolaşımda olan ve işleyen bir yapıdır. Onun iktidarı güce dayalıdır. Bireylerin aralarında, toplumla, bilimle ve devletle kurdukları güç ilişkileri iktidar ilişkilerinde büyük öneme sahiptir. Onun iktidarı "baskı" ve "yönlendirmeye" dayalıdır. İktidar; doğayı, içgüdüyü ve kişileri baskılayan bir kavramdır. Aynı zamanda arzu yaratır, zevki kıskırtır ve bilgi üretir. Böylece her noktaya etki ederek yönlendirme özelliğini ortaya koyar.⁴⁰

İtalyan düşünür Antonio Gramsci, iktidar üzerine çalışırken hegemonya ve kültür kavramlarından yararlanır. Çözümlemelerinde toplumsal sınıf mücadelesini irdeler. Ona göre insanlar toplu halde yaşamaya başladığından beri bir iktidar ilişkisi mevcut olmuştur. Bu ilişki, kapitalizm sonrasında, iktidarın ele geçirilmesi için hegemonyaya mecbur olunması şeklinde ilerlemiştir. İşçi sınıfının iktidarı içinse yalnızca üretim araçlarının ele geçirilmesini yeterli görmez. Proleter bir dünya görüşüne de ihtiyaç vardır. Çünkü siyasal iktidarın tamamen ele geçirilmesi için siyasi ve ekonomik cephedeki savaşın kazanılması yetmeyecektir. Proleter dünya görüşünün zihinlere işlenebilmesi için kültür cephesindeki savaşın da kazanılması gerekir⁴¹.

Louis Althusser iktidar olgusuna ideoloji ve baskı aygıtları açısından yaklaşmıştır. O devleti; devletin baskı aygıtları ve devletin ideolojik aygıtlarının, devlet iktidarı altında bir araya gelmesi olarak tanımlar. Bu birliktelik neticesinde iktidar sahipleri, baskı aygıtlarını kullanarak devlet ideolojisini yerleştirir. Bu

³⁹ a. g. e., ss. 290-291

⁴⁰ Michel Foucault, **İktidarın Gözü**, Ayrıntı Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, 2012, s. 49.

⁴¹ Antonio Gramsci, **Felsefe ve Politika Sorunları**, 1. Baskı, Payel Yayınları, 1975, s. 13.

gerçekleşme neticesinde ise iktidar sahipleri, sınıf mücadelesi içinde etkin olacaktır⁴².

Foucault, klasik yaklaşımın aksine iktidar kavramı içerisinde rızayı aramaz. Çünkü iktidar, başkalarının hareketleri üzerinde etki gösterir. İktidardaki kişi, öznenin davranışlarını; kışkırtır, teşvikte bulunur ya da sınırlar. Neden direkt olarak etkide bulunmadığı sorusunun cevabı ise özgürlük kavramındadır. İktidar, egemen olmak için özgürlüğün, boyun eğmeme özelliğine ihtiyaç duyar.⁴³

Foucault Hapishane'nin Doğuşu adlı kitabında modern iktidarı “dev bir gözaltı” şeklinde tanımlar. Modern iktidar; kendini öne çıkarıp gösteriş yaparak bireyselleşmeyi engellemek yerine, kuytulara çekilerek bireyselleşmeyi teşvik eder. Böylece bireyi gözaltında tutarak egemen olur. Modern iktidar bireyleri kavramlarla eşleştirerek sayısallaştırır ve egemen olur. Çocuk okulla, deli tımarhaneyle, suçlu hapishaneyle ilişkilidir. Böylece herkes kayıt altında gözetlenebilir.⁴⁴

Onun iktidar algısında iktidar yasaklayıcı değil düzenleyici ve üreticidir. İktidarın aradığı şey itaat değil yönlendirmedir. Bu yönlendirme ise söylemler ile ortaya çıkan bilgi üretimi sonucu elde edilir. Foucault'nun algısında iktidar ve bilgi arası doğrudan bir ilişki vardır. İktidar devamlı olabilmek için amacına uygun bilgi üretip yapılandırılmalıdır. Üretilen bilgi ise iktidarın ayakta kalmasını sağlar. İktidar tarafından üretilen bilgi yine iktidar araçlarınca şekillendirilerek yönlendirmenin başarılı olmasını sağlar. Ona göre bilgi aydınlanmacıların aksine özgürleştirici bir araç değil denetleme aracıdır.⁴⁵

Görüldüğü üzere iktidar kavramı Antik Yunan'da ortaya çıktığında beri filozoflarca birçok bakımdan incelenmiş ve birçok değişim geçirmiştir. İktidar kavramı ile ilgili halen bir görüş birliğine varılamamıştır. Çalışmamızda incelenen iktidar filozoflarının fikirlerinin hemen hepsinin birbirinden farklı oluşu iktidar kavramı üzerine tartışmaların devam edeceğini gösterir niteliktedir.

⁴² Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, 4. Baskı, İthaki Yayınları, 2010, s. 58

⁴³ Foucault, **a. g. e.**, 2014, s. 21.

⁴⁴ Michel Foucault, **Hapishanenin Doğuşu**, İmge Kitabevi, 1.Baskı, İstanbul, 1992, ss. 215-216.

⁴⁵ Foucault, 2012, **a. g. e.**, ss. 35-36.

1.3. Kavramsal Olarak Şiddet

Şiddet sözcüğü dilimize Arapçadan geçmiştir. Kamus-ı Türki'ye bakıldığında, şiddet; sertlik, sert ve katı davranış, kaba kuvvet kullanma olarak geçiyor. Fransızca 'da şiddet (Violence); bir kişiye, güç ve baskı uygulayarak isteği dışında bir şey yapmak ya da yaptırmak; şiddet uygulama eylemi, zorlama, saldırı, kaba kuvvet, bedensel ya da psikolojik acı çektirme ya da işkence, vurma ve yaralama olarak tanımlanıyor. Latince şiddet (Violenta); şiddet, sert ya da acımasız kişilik, güç anlamında kullanılıyor. Violare ise şiddet kullanarak hareket etme anlamına geliyor.⁴⁶ Almancada şiddet kelimesine karşılık olarak kaba kuvvet, güç ve zorlama anlamında *gewalt* kelimesi, Yunancada ise kuvvet, güç, zor, iktidar anlamında *bia* kelimesi kullanılmaktadır.⁴⁷

Türk Dil Kurumu ise şiddeti; bir hareketin, bir gücün derecesi, yeğnilik, sertlik, hız, bir hareketten doğan güç, karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, kaba güç, duygu veya davranışta aşırılık olarak tanımlamaktadır.⁴⁸

Gewalt sözcüğünün türediği kök olan “walten”in farklı bir anlamının olması Almanca şiddet kavramını biraz daha farklı kılmaktadır. Walten sözcüğü; yönetmek, idare etmek, hüküm sürmek, egemen olmak anlamına gelir. Bu nedenle waltenden türeyen “gewalt” kavramı şiddetin olumlu bir anlam kazandığını gösterir. Almancadaki şiddet kavramı siyaset ve hukukla çatışma içinde değil işbirliği içindedir. Şiddet kavramı Almancada düzen bozan değil düzen kuran bir güçtür.⁴⁹ Derrida'ya göre de gewalt; hem şiddet anlamına gelir, hem de meşru iktidar ve haklılaşmış otorite anlamındadır.⁵⁰

⁴⁶ Artun Ünsal, “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, *Cogito Dergisi*, 1945, Sayı:6-7, Kış- Bahar, 1996, ss. 29-30.

⁴⁷ Özgür Aydın, “Pierre Bourdieu Düşünümüllüğünde Devlet Ve Simgesel Şiddet”, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Antalya-2014, s. 21.

⁴⁸ <https://sozluk.gov.tr/>, (15.12.2020)

⁴⁹ Sibel Kiraz, “Hannah Arendt Ve Walter Benjamin'de Şiddet-Tarih İlişkisi”, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018, ss. 5-6.

⁵⁰ Jacques Derrida, “Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temelleri”, *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*, Ed. Aykut Çelebi, 1. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s. 48.

Siyaset bilimci John Keane, yine şiddetin fiziksel boyutu üzerinde durarak şiddeti; “huzur içindeki kişinin bedenini, kasıtlı ya da kasıtsız olarak fiziksel olarak ve kişinin iradesi dışında ihlal etmek” şeklinde tanımlar.⁵¹ Aynı şekilde Feldman’da, şiddeti, kasıtlı olarak fiziksel incitme eylemi olarak tanımlar ve şiddetin yalnızca fiziksel boyutunu vurgular.⁵²

Yves Michaud bu tanımları yeterince tarafsız bulmaz ve eleştirir. Michaud şiddeti; ilişki içerisinde iki taraftan, birinin diğerini bedensel veya manevi bütünlüğüne ya da mallarına zarar verilmesi şeklinde tanımlar. Burada dikkat çeken nokta Michaud’ un şiddet tanımının yalnızca fiziksel şiddetle sınırlı kalmayıp psikolojik şiddeti de tanımının içine almasıdır⁵³.

Şiddet kavramı hakkında uluslararası örgütlerden de tanımlama yapanlar bulunmaktadır. Bu konuda Dünya Sağlık Örgütü’nün yaptığı tanımlama birçok akademik çalışmada kullanılmıştır. DSÖ şiddeti “Yaralanma, ölüm, psikolojik zarar, kötü gelişme veya yoksunluk ile sonuçlanan veya sonuçlanma olasılığı yüksek olan, kişinin kendisine, başka bir kişiye veya bir gruba veya topluluğa karşı tehdit edilmiş veya fiili fiziksel güç veya gücün kasıtlı kullanımı” şeklinde tanımlamaktadır.⁵⁴

Görüldüğü üzere net olarak bir şiddet tanımlaması yapılamamaktadır. Bu durumun meydana gelişinde birçok faktör bulunmaktadır. Toplumsal kültür ve toplumsal normlar değiştikçe şiddetin kapsamında da değişiklikler yaşanır ve hangi davranışın şiddet olarak kabul edileceği de değişir. Böylece bir dönemde şiddet olarak kabul edilmeyen davranış, başka bir zaman içinde rahatsız edici bulunabilir ve o toplumun üyeleri tarafından reddedilebilir hatta yasaklanabilir.⁵⁵ Şiddet tarih boyunca birçok farklı şekilde ortaya çıkmıştır. Tarih boyu varlığını sürdüren bu kavram devamlı olarak dönüşüme uğramış ve olaylara karşı bireylerin algısı da devamlı olarak değişmiştir. Günümüzde şiddet olarak kabul edilen birçok eylem eski

⁵¹ John Keane, **Şiddetin Uzun Yüzyılı**, 1. Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998, s. 16.

⁵² Robert S. Feldman, **Social Psychology**, 1998; aktaran; Nergiz Karadağ, “**Devlet-Şiddet İlişkisi Bağlamında Devletin Şiddet Tekeli**”, Doktora Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016, s. 13.

⁵³ Yves Michaud, **Şiddet**, 1.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 34.

⁵⁴ <https://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/>, (15.12.2020)

⁵⁵ Karadağ, **a. g. e.**, ss. 6-7.

dönemlerde şiddet kategorisinde değerlendirilmemekteydi. Şiddet yakın tarihe kadar sadece fiziksel anlamıyla kabul edilmekteydi. Ancak günümüzde birçok farklı çeşidi bulunuyor. Günümüzde; psikolojik şiddet, yapısal şiddet, siyasal şiddet vb. birçok şiddet çeşidinin varlığı kabul edilmektedir.

Şiddetin tek bir tanımının olmamasının bir diğer nedeni de şiddet kavramının ideolojik oluşudur. Bu nedenle şiddet kavramını tanımlayanın kim olduğu önem kazanır. Özellikle birey ve devlet arası şiddet ilişkilerinde şiddeti tanımlayanın devlet oluşu, birçok farklı tanım çıkmasına neden olur. Burada en önemli etken hangi eylemin şiddet kabul edilirken, hangi eylemlerin bu kapsamda değerlendirilemeyeceğidir. Örneğin kadına karşı şiddet konusunda, Batı toplumları sözlü olarak uygulanan eylemleri bile şiddet olarak kabul ederken, bazı doğu toplumları erkeklerin eşlerine karşı olan fiziksel şiddetini erkeğin bir hakkı olarak kabul edebilmektedir. Ya da hayvan hakları bağlamında değerlendirildiğinde şiddet konusu devletlere göre farklılık gösterebiliyor. Bazı ülkeler hayvanlara karşı uygulanan suçları “hassas canlılara karşı suç” olarak cezalandırmaktayken, ülkemizde aynı suç “mala zarar verme” olarak değerlendirilmekte, bazı ülkelerde ise herhangi bir şiddet olayı olarak görülmemektedir. Bu gibi birçok örnek şiddet kapsamının ve tanımının ne kadar değişkenlik gösterebileceğini örneklendirmektedir.

Yapılan tanımlamalarda genellikle şiddetin olumsuzluğu üzerinde duruldu. Ancak şiddet tüm görüşler tarafından olumsuz bir kavram olarak görülmemektedir. Bazı görüşler şiddetin yapıcı niteliği üzerinde durmaktadır. Hatta bazı kültürlerce şiddete kutsiyet atfedilmektedir.

Batı geleneğinde şiddet genellikle yıkıcı ve olumsuz bir kavram olmuştur. Doğu kültürü ise şiddetin dengeleyici özelliğinden ötürü, onu bir sanat olarak görmüştür.⁵⁶ Ancak Batı kültüründe de şiddet her zaman olumsuz olmamıştır. Faşizme göre savaş devleti güçlü kılıyordu. Yine aynı ideoloji; bireyler arasındaki kahramanlığı, kendini feda etmeyi önemli bir araç olarak görüyordu.⁵⁷ Faşist devletlerin yakın tarihteki örneklerinde Almanya, İtalya, İspanya gibi devletler 20.

⁵⁶ Kiraz, a. g. e., s. 2.

⁵⁷ Ünsal, a. g. e. s. 30.

Yüzyılın ortalarında şiddetin olumlanan rolünü gösteren Batılı devletler olarak karşımıza çıkmıştır. Nazi Almanyası kendi ırkına kutsiyet atfederek dünya hâkimiyetine sahip olmaları gerektiğine inanmıştır. Hâkimiyete giden yolda şiddet kullanılması gereken bir araçtır. Yani yüce bir amaca hizmet etmektedir.

Şiddetin olumlandığı bir diğer toplum yapısı ise şiddete kutsiyet atfeden toplumlardır. Günümüzde pek görülmesine de özellikle arkaik toplumlarda şiddetin kutsal bir yeri olmuştur. Chul Han, şiddeti ilk dinsel tecrübe olarak görmüştür. Ona göre ilkel insanlar doğanın şiddetini ve yabancı hayvanların öldürücü gücünü tanrısal görmüşlerdir. Aztek toplumu, savaş tanrısı için kurban edecekleri insanları yakalamak için yaptıkları ritüellerin başına bir rahip geçirmişler ve şiddeti dinsel bir ayin olarak gerçekleştirmişlerdir. Dinsel eylemin başlıca amacı şiddeti yatıştırma ve kurban, şiddeti üzerine çeken bir paratoner görevi görmüştür. Yine Marquesas yerlileri savaşçıların güçlerinin artması için başka bireyleri öldürerek onun manasını almaları gerektiğine ve böylece savaş zamanı çok daha güçlü savaşçılara sahip olmaları gerektiğine inanmışlardır.⁵⁸

Görüldüğü üzere şiddet kavramı tarih boyunca birçok farklı şekilde tanımlanmaya çalışılmıştır. İçinde bulunulan döneme göre kavramın kapsama alanı genişlemiş veya daralmıştır. Yine toplumlara göre kavramın içeriği değişmiş, oluşturduğu algı negatif veya pozitif bir hal almıştır. Şiddet kavramı günümüzde halen değişiklikler göstermekte, farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Bu durum bize gösteriyor ki şiddet kavramı durağan bir kavram değil devinim içerisinde bir kavramdır.

1.4. Şiddetin Sınıflandırılması ve Türleri

Şiddetin kavramsal olarak tanımlamalarını yapmaya çalışsak bile bu tanımlamalar çok yüzeysel kalacaktır. Bu sorunun giderilebilmesi için şiddet kavramının daha derinlemesine incelenmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bu inceleme ise şiddetin türlerine göre irdelenmesiyle mümkün olacaktır. Ayrıca yapılan tanımlamaların ağırlıklı olarak fiziksel şiddet üzerinden

⁵⁸ Byung Chul Han, *Şiddetin Topolojisi*, 4. Baskı, Metis Yayınevi, İstanbul, 2020, ss. 24-25.

yapılması günümüzde en çok karşılaşılan psikolojik şiddetin göz ardı edilmesine ve şiddetin kavranmasının zorlaşmasına neden olacaktır.

Birçok yazar tarafından şiddetin sınıflandırılması noktasında en çok dikkate alınan sınıflandırma Fransız yazar Jean Claude Chesnais'in sınıflandırmasıdır. Chesnais sınıflandırmasında İnterpol'ün sınıflandırmasını dikkate alarak çalışmıştır. Buna göre şiddeti özel ve kolektif şiddet olarak ikiye ayırır. Onun sınıflandırmasına göre özel şiddet; cinayet, zehirlenme, suikast, yaralama, tecavüz gibi cürümsel şiddetten ve intihar, kaza gibi cürümsel olmayan şiddetten meydana gelir. Kolektif şiddet ise vatandaşın iktidara karşı uyguladığı; ihtilal, terör ve grev gibi şiddet olayları, devletin vatandaşa karşı uyguladığı; endüstriyel şiddet ve devlet terörü ile savaşlardan meydana gelir.⁵⁹ Buradan anlaşılacağı üzere Chesnais'in sınıflandırmasında ayırt edici ölçüt temelde şiddetin bireye mi yoksa bir topluluğa yönelik mi uygulandığı üzerine olmuştur.

Artun Ünsal; Chesnais'in şiddet sınıflandırmasını desteklemekle birlikte eksiklikleri olduğunu belirtmektedir. Ona göre Chesnais'in bu sınıflandırması doğru ancak eksiktir. Çünkü Chesnais şiddetin yalnızca dar anlamda tanımı üzerinde durmuştur.⁶⁰ Artun Ünsal da Chesnais gibi şiddeti temelde özel ve kolektif olarak incelemiştir. Ancak o Chesnais'in tipolojisini genişletmiştir. Ona göre; trafik korsanlığı (sarhoşluk, kural ihlalleri), mala zarar verme (bireyi korkutma amaçlı mala zarar verme) cürümsel olan özel şiddet sınıflandırmasına dâhil edilmelidir. Yine; enflasyon, işsizlik, doğanın ve çevrenin tahribi, sağlıksız kentleşme devlet tarafından uygulanan kolektif şiddet sınıfında yer alır. Son olarak gelişmiş ülkelerin gelişmemiş ülkelere uyguladığı ekonomik baskılar, iç işlerine müdahaleler de bir nevi savaş olarak değerlendirilmeli ve kolektif devlet şiddeti sayılmalıdır.⁶¹ Gerçekten de Ünsal'ın yaptığı çalışmada, Chesnais'in sınıflandırmasına yaptığı eklemeler gayet yerindedir. Bahsedilen eylemlerin hepsi günlük hayatta bireylerce şiddet olarak

⁵⁹ Jean Claude Chesnais, *Histoire de la Violence*, 1981; aktaran; Necmettin Özerkmen ve Haydar Gölbaşı, "Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 2003, Sayı:15, 2010, s. 27.

⁶⁰ Ünsal, *a. g. e.*, s. 32.

⁶¹ *a. g. e.*, s. 30.

algılanabilmektedir. Eklenen eylemlerin çoğunun TCK kapsamında suç olarak görülmesi de Ünsal'ın tespitlerini haklı çıkarır niteliktedir.

Bir başka kabul gören sınıflandırma Newton Garver tarafından yapılmıştır. Garver şiddetin ihlal boyutu üzerinde durarak kişisel hakların ihlali bağlamında incelemelerini yapmıştır. Ona göre bu hak ihlallerinden kaynaklı olarak doğan 4 tür şiddet vardır. Bunlar; soygun, ırza geçme, tecavüz gibi eylemlerden oluşan “Açık Kişisel Şiddet”, savaş, isyan gibi eylemlerden oluşan “Açık Kurumsal Şiddet”, saygınlık ihlali, tehdit gibi eylemlerden oluşan “Gizli Kişisel Şiddet”, kölelik, sömürgecilik ve getto yaşamından oluşan “Gizli Kurumsal Şiddettir”.⁶² Garver'in kullandığı bu 4 şiddet türü sınıflandırmasını şiddetin, açıklık, gizlilik, bireysellik ve kolektiflik ölçütüne göre yaptığını göstermektedir. Chesnais gibi oda şiddeti incelerken şiddetin bireysel mi kolektif mi olduğu olgusu üzerinde çalışmıştır.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) şiddeti üç kategoriye ayırarak inceler. WHO'ya göre şiddet; Kişinin Kendine Yönelik Şiddeti, Kişinin Başkalarına Yönelik Şiddeti ve Kolektif Şiddet olarak sınıflandırılır. İlk grup intihar ve kendini yaralama şeklinde ortaya çıkarken, ikinci grup bireyin ailesindeki diğer bireylere ya da hiç tanımadığı kişilere karşı uyguladığı şiddettir. Kolektif Şiddet ise; devletlerarası çatışmalar, soykırımlar, terör, organize suç ihlalleri şeklinde ortaya çıkan şiddettir.⁶³

Siyaset bilimci F. R. Von der Mehden'e göre şiddetin 6 türü bulunmaktadır. Bunlar; kültürel şiddet, devrimci şiddet, askeri darbe neticesinde oluşan şiddet, öğrenci şiddeti, ayrılıkçı şiddet ve seçim döneminde ortaya çıkan şiddet eylemleridir.⁶⁴ Ancak Mehden tarafından yapılan bu sınıflandırmada kanaatimizce eksikler bulunmaktadır. Mehden sınıflandırmasını yaparken şiddetin fiziksel boyutu üzerinde durmuş ve diğer tüm boyutları göz ardı etmiştir.

⁶² Newton Garver, *On Violence*, 1972; aktaran; Yücel Dursun, “Şiddetin İzini Sürmek. Şiddet Nedir?”, *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006, Sayı:12, 2011, s. 8.

⁶³ World Health Organization, *World Report On Violence And Health: Summary*, aktaran; Nergiz Karadağ, “Devlet-Şiddet İlişkisi Bağlamında Devletin Şiddet Tekeli”, Doktora Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016, ss. 15-16.

⁶⁴ Fred R. von der Mehden, *Comparative Political Violence*, 1971, aktaran; Ruşen Keleş ve Artun Ünsal, “Kent ve Siyasal Şiddet”, *Cogito Dergisi*, Sayı: 6-7 Kış-Bahar, Şubat, 2005, s. 92.

Günümüzde şiddet ile ilgili yapılan çalışmalar şiddetin birçok boyutunu ve şeklini içerecek şekilde yapılmaktadır. Çalışmamızda bazı şiddet çeşitleri ile ilgili kısa incelemeler yapılacaktır. Buna göre şiddetin; fiziksel, psikolojik, ekonomik, siyasal, yapısal ve dinsel türleri üzerinde durulacaktır.

Fiziksel şiddet; şiddetin en bilinen hali olarak karşımıza çıkar. Şiddet kavramının varlığından beri fiziksel şiddet hep olagelmiş bir şiddet türüdür. Eski toplumlardan modern döneme dek şiddet fiziksel gücün uygulanmasıyla ortaya çıkan bir olgu olarak algılanmaktadır. Şiddetin dar anlamda yapılan tanımları da bu duruma işaret etmektedir.

Dar anlamda şiddet tanımı; insanların bedensel bütünlüğüne karşı yapılan sert ve acı içeren bir edim olarak karşımıza çıkar. Burada şiddetin hedefi bireyin; malı, canı, sağlığı veyahut bireysel özgürlüğüdür. Bu eylemler ise yaralama, öldürme, ırza geçme, özgürlükten alı koyma gibi fiillerden oluşur.⁶⁵

Psikolojik Şiddet; Şiddet tanımında yaşanan gelişmeyle birlikte “psikolojik şiddet” kavramı yazarlar tarafından sıklıkla incelenen şiddet türleri arasına girmiştir. Ancak fiziksel şiddet gibi görünür halde olmayan bu şiddet türünün tanımlanması ve belirlenmesi oldukça güç bir iştir.

Doğu Ergil, şiddeti tanımlarken; “bir ya da birden çok kişiye yönelik olarak, fiziki, ahlaki ya da malvarlığına ait değerlere karşı verilen fiziksel ya da psikolojik zarar” şeklinde bir tanım yaparak şiddetin psikolojik boyutuna da değinmiştir.⁶⁶ Özerkmen psikolojik şiddeti; “kişinin ruhsal bütünlüğüne yönelik beyin yıkama, yalan söyleme, endoktrinasyon, tehdit yöntemleriyle uygulanan şiddettir.” şeklinde tanımlar.⁶⁷

Psikolojik şiddet olgusu günümüzde daha çok işyerlerinde görülen mobing eylemi olarak görülüyor olsa da, aslında hayatın her anında mevcuttur. Mobing kavramı daha çok üstün asta yaptığı psikolojik baskı olarak algılanmaktadır. Ancak

⁶⁵ Ünsal, a. g. e., s. 31.

⁶⁶ Doğu Ergil, “Şiddetin Kültürel Kökenleri”, *Bilim ve Teknik Dergisi*, 1967, Sayı: 399, 2001, s. 40.

⁶⁷ Özerkmen, a. g. e., s. 24.

psikolojik şiddet; aile içinde, arkadaşlar arasında, hasta ve sağlık personeli arasında ve daha birçok alanda ortaya çıkabilmektedir. Kısacası insan ilişkileri olan her noktada psikolojik şiddet ortaya çıkabilir. Eşlerin birbirlerine karşı uyguladığı sözlü şiddet, arkadaşların birbirleri ile alay etmesi, hasta yakınlarının sağlık çalışanlarına yönelik uyguladığı sözlü baskılar psikolojik şiddet kapsamında yer alır. Yine işyerlerinde üstlerin astlara uyguladığı baskı politikaları psikolojik şiddetin en görünür şekillerinden biri olarak karşımıza çıkar.

Yapısal Şiddet; Galtung tarafından ortaya atılan bu şiddet türü dar anlamda şiddet tanımının eksikliği nedeniyle ortaya çıkmıştır. Bu şiddet türünü anlayabilmemiz için konuyu bir örnekle özetler. Tüberküloz hastalığıyla nasıl mücadele edileceğini öğrenen bir toplulukta hala tüberküloz nedeniyle ölümler yaşıyorsa burada yapısal şiddet vardır. Yani mümkün olanla gerçekleşen arasındaki uçurumu derinleştiren olgudur.⁶⁸

Galtung'a göre yapısal şiddetin uygulayıcısı ve hedefi belli değildir. Çünkü şiddeti uygulayanda şiddetin mağduru da bireylerin oluşturduğu sosyal, politik ve ekonomik yapıların bizzat kendisidir. Yapısal şiddet, kişisel şiddete göre tespiti daha zor bir şiddet türüdür. Çünkü kişisel şiddette uygulayıcı ve mağdur bellidir. Ancak yapısal şiddette bunun tespiti neredeyse imkânsızdır. Bir toplulukta bir erkek eşini dövüyorsa burada açıkça kişisel bir şiddet vardır. Ancak bu toplulukta erkekler kadınlarını ikinci sınıf insan olarak görüyorsa burada yapısal şiddet ortaya çıkmaktadır.⁶⁹

Ekonomik Şiddet; bu şiddet türü özellikle kadınlara yönelik olarak algılansa da aslında günlük hayatın birçok alanında karşımıza çıkabilmektedir. Kavramdan ilk bahsedildiği zaman genellikle erkeklerin eşlerine yönelik olarak uyguladığı ya da erkek ve kadının çalışma olanaklarından aynı ölçüde yararlanamaması nedeniyle

⁶⁸ Johan Galtung, Violence, Peace and Peace Research, 1969, aktaran; Harun Tepe, “Şiddetsiz Bir Dünya Olanaklı Mıdır: Şiddetin Antropolojik ve Etik Temelleri”, **Felsefelogos Dergisi**, 1997, Sayı: 37, 2009/1, s. 32.

⁶⁹ Johan Galtung, Violence, Peace and Peace Research, 1969, aktaran; Anton Antonov Simenov, “Bulgaristan’da Türk Azınlığa Uygulanan Şiddet (1944-1989): Galtung’un Barış Modeli Bağlamında Bir İnceleme”, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2014, Cilt:6, Sayı:2, 2019, s. 500.

ortaya çıkan şiddet şeklinde tezahür eder. Ancak işverenlerin çalışanlara yönelik uyguladığı mobinge çalışanlar maddi kaygılar nedeniyle katlanmak zorunda kaldığı zaman da ekonomik şiddet ortaya çıkar.

Kavrama daha büyük boyutlu baktığımızda ise gelişmiş ülkelerin, daha az gelişmiş ülkeler üzerinde tahakküm kurma çabalarında ekonomik baskılar ciddi rol oynayabilir. Özellikle kırılğan ekonomilere sahip ülkeler, bu şiddet biçiminden ciddi biçimde zarar görebilmektedirler. Konuyu örneklendirmek gerekirse Kıbrıs Barış Harekâtı yapıldığı dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nin ülkemiz üzerinde uyguladığı ambargo, bu şiddet türüne net bir örnek teşkil edecektir. Gelişmiş ülkelerde bu şiddet türüne maruz kalabilir. 1973 yılında OPEC ülkelerinin uyguladığı petrol şoku ile başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere birçok gelişmiş ülke ekonomisi darbe almıştır.

Yine devletlerin kendi vatandaşları üzerinde ekonomik şiddet uygulaması da incelenmeye değer bir konudur. Devletin ekonomik şiddeti ağırlıklı olarak yüksek enflasyon ve yüksek işsizlik şeklinde ortaya çıkmaktadır. Toplumun sokulduğu bu darboğaz bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak duruma gelmesine neden olarak psikolojik çöküntülere dahi yol açabilir.

Ekonomik şiddet bireylerden devletlere her kesime uygulanabilen bir şiddet türü olsa da konu ile ilgili araştırmaların çoğu kadına yönelik ekonomik şiddet üzerine yapılmıştır. Ülkemizde yapılan çalışmalar üzerine bir literatür taraması yapıldığı zaman, ekonomik şiddet konulu makalelerin çoğunda bu şiddet türünün kadına yönelik şiddetle ilişkilendirildiği görülecektir.

Siyasal Şiddet; siyasal şiddet olgusu günümüz küreselleşen dünyasında oldukça sık karşımıza çıkan bir eylemdir. Siyaset bilimci yazarlar, siyasal şiddet ile ilgili bazı tanımlama çalışmaları yapmışlardır. Nieburg'a göre siyasal şiddet; amacı, hedefleri, kurbanları, şartları ve sonuçları ile siyasi önemi olan, uzlaşma durumunu bozan, kargaşa yaratan, zarar verici ve yıkıcı eylemlerdir.”⁷⁰ Bir başka siyaset bilimci olan Ted Gurr siyasal şiddeti; siyasal çerçevede rejime, onun unsurlarına ve

⁷⁰ Harold Nieburg, Political Violence, 1970, aktaran; Ruşen Keleş ve Artun Ünsal, “ Kent ve Siyasal Şiddet”, **Cogito Dergisi**, Sayı: 6-7 Kış-Bahar, Şubat 2005, s. 92.

uygulamalarına karşı yöneltilen her türlü kollektif saldırı olarak tanımlamıştır. Samuel Huntington ise siyasal şiddeti modernleşme ile ilişkilendirir. Ona göre toplum modernleştikçe siyasal şiddet olayları azalacaktır. Çünkü modernleşmiş bir toplumda yaşanmış olan refah artışı ile taleplerin çoğu karşılanmış olacağı için bu topluluklarda siyasal şiddete ihtiyaç duyulmaz.⁷¹

Bu şiddet türü hem siyasi iktidar tarafından hem de siyasi iktidara yönelik olabilmektedir. Siyasal şiddetten bahsederken çoğu kişinin aklına devlete yönelik terör eylemleri gelse de bu şiddet türü tam aksi yönde de görülebilmektedir. Yani siyasal şiddet hem devlete karşı, hem de devlet tarafından vatandaşlara yönelik uygulanabilir.

Devlet şiddeti konusu meşruiyet ölçütüne göre bazen karıştırılabilmektedir. Devlet şiddetinin meşru ve meşru olmamak üzere iki boyutu vardır ve meşru olmayan devlet şiddeti, devlet terörü olarak adlandırılabilir. Devlet terörü kavramı, yönetici grup tarafından etnik, ideolojik veya dini bir gruba karşı uygulanan şiddeti içerir. Devletin meşru şiddeti ise toplumsal hayatı düzenlemek ve vatandaşların güvenliğini sağlamak amacıyla yasalarca belirlenen cezai yaptırımların uygulanmasını içerir. İnsan hakları ihlalleri, temel hak ve hürriyetlerin ihlali, tehdit, terörizm, soykırım hareketleri bu şiddet türünün unsurlarını oluşturur.⁷²

Siyasal şiddetin ortaya çıkışı ülkelerin demokrasi anlayışına göre değişkenlik göstermektedir. Toplum demokrasiyi ne kadar benimsemişse siyasal şiddet olaylarının görülme ihtimali o kadar düşecektir. Siyasal şiddet politikası, bazı ülkelerde meclis içinde ve partiler arasında meydana gelirken, demokrasi kavramını tam olarak yerleştirememiş ülkelerde genellikle kitle hareketleri şekline meydana gelir. Bir de parlamento tarafından uygulanan pasif yaptırımsal şiddet vardır. Bu durumda; ekonomik darboğaz, istikrarsız yönetim gibi vatandaşları doğrudan

⁷¹ Samuel Huntington, *Political Order in Changing Societies*, 1969, aktaran; ,Rasim Özgür Dönmez, “Küreselleşme, Batı Modernliği ve Şiddet: Batı’ya Karşı Siyasal İslam”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 2004, Cit:1, Sayı:4, 2004, s. 83.

⁷² Hasan Acar ve Yunus Karaağaç, “**Siyasal Şiddet, Terör ve Terörizm Kavramları**” https://www.nobelyayin.com/kitap_bilgileri/dosyalar/siyasal_siddet_blm_184859.pdf, (18.02.2021)

etkileyen eylemler kullanılır.⁷³ Bazı devletler ise siyasal şiddette hiçbir sınır tanımaz ve siyasal şiddet aracı olarak terör örgütlerini dahi kullanmaktan çekinmezler. Rakip devletlerin ekonomik ve siyasi istikrar sağlamasını engelleme amacıyla terörist unsurları kullanan birçok devlet bulunmaktadır. Ülkemizde daha önce ASALA terör örgütü, şuan ise PKK terör örgütü gibi unsurlar farklı devletlerce yönlendirilmiş ve finanse edilmiştir.

Dinsel Şiddet; dinsel şiddet olgusu aslında fazlasıyla paradoks içeren bir kavramdır. Çünkü dinlerin çoğunun amacı kötülüğü, savaşları, zulmü, şiddeti ortadan kaldırmaktır. Ancak hem yaşanan tarihsel süreç hem de günümüzde medya tarafından yaratılan algı nedeniyle şiddetin tetikleyicileri arasında dinin görülmesine neden olmuştur. Özellikle İslam ve şiddet günümüzde birçok insanın algısında birbirleri ile ilişki içerisinde.

Dünya üzerinde birçok din bulunmakta ve bu yapılar kendi içlerinde de alt sınıflara ayrılmaktadır. Bu ayrılmalar ise birçok farklı dini bakış açısına sebep olmaktadır. Bu farklılık ise şiddet olaylarını beraberinde getirmektedir. Çünkü bu bakış açılarının çoğu kendi Tanrı'larının rızasına ulaşmak için Dünya üzerinde Tanrı'nın emrettiği düzeni kurmaları gerektiğine inanırlar. Bu düzene ulaşmak için ise şiddet meşru bir araç olarak uygulanabilecektir.

Antik uygarlıkların çoğunda Tanrı ve Tanrılar için insan da dâhil olmak üzere çeşitli canlılar kurban edilirdi. Buradaki dinsel eylemin amacı Girard'a göre şiddeti yatıştırmaktı. Ona göre toplum şiddeti yatıştırmak üzere bir kurban seçer ve onun kurban edilmesi neticesinde şiddet dışa aktarılırdı. Böylece Tanrı şiddeti belirli canlı veya nesneye aktarılırdı. Yani kurban bir paratoner görevi görürdü.⁷⁴

Hıristiyanlık (özellikle Katolik Hıristiyanlık) güç kazandığı ve kilise otoritesini kabul ettirdiği Ortaçağ'dan beri farklı dini görüşlere karşı şiddet uygulamış ve birçok katliam gerçekleştirmiştir. Yapılan bu katliamlar üzerine Augustine tarafından "haklı savaş" olgusu oluşturulmuştur. Bu kavram sayesinde

⁷³ Mehmet Kürşad Yavan, "Siyasal Şiddet, Terörizm Ve Türkiye Örneği: 12 Eylül Süreci", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, 1979, Cilt: 120, Sayı: 237, 2018, s. 82.

⁷⁴ Rene Girard, **Şiddet ve Kutsal**, Kanat Kitap, 1. Baskı, İstanbul, 2003, ss. 388-389.

sapkınlığı sona erdirmeye ve herkesin iyiliğine karşılık şiddete başvurma, Hıristiyan ideolojide meşru hale gelmiştir. Ayrıca Ambrose gibi piskoposlar da emperyal barış için yapılacak savaşı zorunlu görmüşlerdir.⁷⁵ Haklı savaş doktrini, özellikle Haçlı Seferleri döneminde büyük kısımlara yol açmıştır. Bazı tarihçiler Kudüs'ün fethi için çıkılan Haçlı seferi sonucunda yapılan katliam neticesinde Kudüs sokaklarında akan kanın Haçlı Şövalyeleri'nin atlarının dizlerine kadar ulaştığını anlatmaktadır.

İslami açıdan bakıldığında İslam'da yer alan Cihad kavramı da Hıristiyan Haçlı mantığıyla benzer şekilde işlemektedir. Tanrı tarafından emredilen din olan İslam'ın yayılması için her türlü şiddet eylemi bazı radikal gruplarca meşru görülmektedir. Ve bu grupların yaptığı eylemler dünya kamuoyunda İslam'ın bir terör dini olarak görülmesine neden olmaktadır. Ancak burada sorun İslam'ın yorumlanması noktasında oluşmaktadır. İslam insanlara savaştan ve insan öldürmekten uzak durmayı emreder. İnsan öldürmeye çok ciddi kısıtlar getirir. Bunlar nefsi müdafaa içeren durumlar ve kısas içeren durumlar gibi can güvenliğinin tehdit edildiği durumlarda ortaya çıkar. Ancak bu durumda bile insanı öldürmektense onu affedip yaşamına izin vermenin daha büyük sevap getireceğini belirtir.

Yine Yahudi İsrail'in yıllardır Filistin halkı üzerinde uyguladığı zulüm tüm dünya kamuoyunca bilinmektedir. Büyük devletlerin teşviki ile bu bölgeye yerleştirilen İsrail halkı zamanla Filistin devleti üzerinde üstünlük kurmuş ve bu üstünlüğü neticesinde Filistin halkının katlini kendilerince meşru görmüşlerdir. Çünkü yeryüzünde kurulacak olan Tanrı Krallığı Yahudiler tarafından kurulacaktır. Hz. Musa'ya Tanrı tarafından verilen 10 emirden biri olan "Öldürmeyeceksin" emri ise Tanrı Krallığının kurulması için çığnenebilecek bir emir olarak görülmektedir.

Budizm'in yıllardır Orta Asya'daki özellikle Müslüman unsurlara uyguladığı baskı ve şiddet olayları yine dini referansların yanlış yorumlanması ya da göz ardı edilmesi neticesinde meydana gelmektedir. Budizm'in temelini oluşturan Ahimsa

⁷⁵ Şinasi Gündüz, "Din ve Şiddet Paradoksu", **Milel ve Nihal Dergisi**, 2003, Cilt: 13, Sayı: 2, 2016, s. 24.

yani “hiçbir canlıya zarar vermeyeceksin” ilkesi yine Budist rahiplerin teşvikleri neticesinde Orta Asya’da yıllardır çiğnenmektedir.⁷⁶

Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere dinsel şiddetin temelinde dini kaynaklar değil, dini yorumlayan bireylerin yönlendirmeleri etkili olmaktadır. Dinlerin hemen hepsi barışı ve sevgiyi öğütlerken şiddetin en önemli referans noktalarından biri olarak dinin görülmesi yorum farklılıklarını işaret etmektedir. Birçok din ve mezhep kendi amaçlarına ulaşmak için uyguladıkları politikalara dini referans göstererek eylemlerini meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar.

Olumluluğun Şiddeti; Modern dönemde şiddet türlerine bir yenisi eklenmiştir. “Olumluluğun Şiddeti”. Diğer şiddet türlerine göre çok daha tehlikeli bir şiddet türüdür. Çünkü görülmez. Baudrillard’a göre; sürekli olumluluğun çok tehlikeli sonuçları vardır. Çünkü olumsuzluk durumunda bir kriz olur, eleştiri ve kritik yapılır. Ancak aşırı olumluluk durumunda felaketin meydana gelmesi kaçınılmazdır. Vücuttaki tehlikeli her maddeyi yenip vücuttan kovduktan sonra, işsiz kalan antikörlerin kendi hücrelerini yutması ile benzer bir durumdur⁷⁷.

Olumluluğun şiddeti Güney Koreli yazar Chul Han tarafından ortaya atılan bir şiddet türüdür. Ona göre günümüz çağı viral bir çağ değildir. Günümüz çağında sağlık sorunları; “burnout*”, hiperaktivite ve depresyon gibi virüs içermeyen hastalıklardan oluşmaktadır. Viral olmayan hastalığa karşı ise bağışıklık sistemi tepki veremez. Han bunu implosif (iç patlama) bir şiddet olarak nitelendiriyor. Explosif şiddet gibi dışa basınç uygulayan değil, içeride yıkıcı etkiler yaratan bir şiddet olarak görüyor.⁷⁸

Chul Han; olumluluk şiddetinin bir şeffaflık toplumu yarattığının altını çizer. Aşırı şeffaflık sonucu bireyler kendilerini düzleştirir ve bu sefer de şeffaflığın şiddeti ortaya çıkar Şeffaflığın şiddetinde öteki aynılaştırılır ve farklılık yok edilir. Sonuçta

⁷⁶ Gündüz, a. g. e., s. 10.

⁷⁷ Jean Baudrillard, **Kötülüğün Şeffaflığı: Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme**, 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 101.

*Burnout: Tükenmişlik

⁷⁸ Han, a. g. e., s. 98.

dev bir “Aynılık Diktatörlüğü” meydana gelir. Meydana gelen bu diktatörlük ötekinin teröründen çok daha tehlikelidir.⁷⁹

Görüldüğü üzere şiddetin birçok çeşidi vardır. Modern dönemde şiddet kavramı sürekli devinim halindedir ve devamlı olarak şekil değiştirdiği için farklı türleri ortaya çıkmakta kavram devamlı olarak bir genişleme yaşamaktadır. Şiddet türleri üzerine yapılan inceleme neticesinde şiddetin yalnızca fiziksel şiddetle sınırlanamayacağı söylenebilir.

⁷⁹ Han, a. g. e., s. 105.

İKİNCİ BÖLÜM

HOBBS'UN HAYATI VE TEMEL KAVRAMLARI

Çalışmamızın bu kısmında Hobbes'un fikir dünyasının nasıl şekillendiği ve fikirleri üzerine incelemeler yapılacaktır. Hobbes'un fikirlerinin oluşumunda, ülkesi İngiltere'nin içinde bulunduğu karışıklık dönemi büyük rol oynamıştır. Bu nedenle bu bölümde önce İngiltere'nin siyasi koşulları incelenecek, ardından Hobbes'un yaşamı üzerine araştırmalar yapılacak ve Hobbes'un temel kavramları incelenecektir.

Thomas Hobbes modern devletin fikri temellerini oluşturan bir siyaset bilimci olarak 17. Yüzyılın en önemli yazarları arasında sayılmaktadır. Modern devletin klasik devlet yapısından farkı ise iktidarın kaynağı noktasındadır. Modern devlet teorisyenleri iktidarı Tanrı katından yeryüzüne indirirler. Babası bir din adamı olan Hobbes'un modern devlet fikrinin oluşumunda büyük katkısı olmuştur. Oluşturduğu modeller Ortaçağ Avrupa'sının dağınık yapısının merkezileşmesine katkıda bulunmuştur. İktidarı, toplumsal bir sözleşmeye dayandırarak iktidarı sağlam temellere oturtmuştur.

Toplumun doğa durumu üzerine düşünmüş ve bu konuda "Homo homini lupus" fikrini savunarak insanların doğa durumunda birbirlerine karşı güvende olamayacağını ifade etmiştir. Çünkü doğa durumunda devamlı olarak bir savaş vardır. Bu durum ise insanoğlu için dünyada cehennemi yaşamak gibidir. Herkes herkese karşı savaş halindedir ve kimse güvende değildir. Devamlı olarak bir şiddet tehdidi vardır. Bu nedenle onun teorisi, devletin doğuşunun temelinde şiddet tehdidinin varlığına dayanır.

2.1. 17. Yüzyılda Avrupa ve İngiltere'nin Siyasi Durumu

Hobbes'un siyaset teorisi değerlendirilirken onu yaşadığı dönemin koşullarından ayırmak onun teorisinin tam olarak algılanamaması sorununu yaratabilir. Bu bağlamda Hobbes'un anavatanı olan İngiltere ve sürgün yıllarını geçirdiği Fransa'daki siyasi durumun incelenmesi faydalı olacaktır. İngiltere'nin o dönem içinde bulunduğu durum Hobbes tarafından bir doğa durumu olarak görülmüş ve İngiltere'nin bu durumdan çıkması için güçlü bir devlete dönüşmesi gerektiğine inanmıştır. Bu durum; ancak devletin sınırsız hak ve yetkilerle donatılması ile mümkün olacaktır. Ona göre; güçlü devlet toplumun ve bireylerin güvenliğini sağlarken bireyler de devlete karşı görevlerine yerine getirmelidir.⁸⁰

17. yüzyıl Rönesans ile elde edilen kazanımların bir araya toplanıp düzenlendiği bir dönem olmuştur. Farklı fikirlerin ortak noktası temele "akıl" olgusunu almalarıdır. Bu yüzyılda felsefe kendisine matematik ve fiziği örnek almıştır. Buna göre doğa ile akıl, zihin ile nesne arası bir uygunluk olduğu fikri geliştirilmiş ve bundan hareketle yalnızca doğanın değil felsefenin de salt akılla kavranabileceği düşünülmüştür.⁸¹ Böylece felsefi anlayışta önemli değişimler olmuştur. Teoloji etkisini gitgide yitirirken felsefe pozitif bir hal almaya başlamıştır. Bu dönemde Avrupa'nın düşünce merkezi olan Fransa, İngiltere, İtalya gibi ülkeler; bilgiyi, varlığı ve ulus devletleri kuracak sözleşmeyle ilgili sorular üzerine yeniden düşünmeye başlamıştır. Bu dönemde yaşamış olan, Galileo, Kepler, Kopernik, Bacon, Hobbes, Descartes gibi düşünürler düşünce yapısının teolojik bir halden seküler bir hale gelmesinde büyük etkiye sahip olmuştur.⁸²

İngiltere'de 17. Yüzyılda yaşanan kaos ortamının nedeni olan kral, aristokrasi ve ortalama halk arası güç mücadelesi İngiltere'nin dünya imparatorluğu kurması ve modern devlete dönüşmesini sağlamıştır. İngiltere'deki temsil yapısına bakıldığı zaman Avrupa'nın hiçbir devletinde bu kadar güçlü bir yapı görülemeyecektir. Bunun nedeni ise; İngiliz parlamentosunun sınıf farklarını keskinleştirmeyen bir

⁸⁰ Hobbes, **a. g. e.**, 2020, ss. 245-246.

⁸¹ Macit Gökberk, **Felsefe Tarihi**, 8. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, ss. 250-251.

⁸² Zeki Aktaş, "**Thomas Hobbes'ta Etik**", Yüksek Lisans Tezi, T.C. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2014, s. 4.

yapısının olması ve bu nedenle muhalefetin tek bir noktaya odaklanabilmesidir. Ayrıca henüz 13. Yüzyılda imzalanan Magna Carta'nın varlığı parlamento kültürünün güçlü kalmasını sağlamıştır.⁸³

17. yüzyıl İngiltere için tam bir kargaşa ve kaos yüzyılı olmuştur. Bu dönemde yaşanan en önemli gelişmeler Püriten Devrimi ve iç savaşlar olmuştur. İngiliz kilisesinin bir devlet kilisesi olarak görülmesi ve ayinlerinin kendisini Roma Katolisizmine yakın hissedenlerce reddediliyor oluşu büyük bir problem oluşturmuştur. Bu süreç kralın devrilmesine kadar ilerlemiştir. Kral taraftarları daha çok şehirde yaşayan burjuva sınıftan oluşurken, çatışmalara taraf bir diğer grup ise, tüccar ve hukukçulardan oluşan ve sayıları çok fazla olan orta sınıftır. Bu grubun da parlamento taraftarlarını desteklemesi, Kral I. Charles'ın idamına neden olmuştur.⁸⁴

17. yüzyılda İngiltere'de yaşanan kargaşanın nedeni olan, mülk sahipleri ile kral arası mücadelenin temeli aslında 12. Yüzyıla kadar gitmektedir. Bu dönemden beri süregelen İngiltere'de siyasal mücadele kaynaklı karışıklıklar Tudor hanedanının tahta geçmesi ile nispeten bastırılmıştır. Tudor hükümdarlarından özellikle Kral VII. Henry ve Kraliçe I. Elizabeth dönemleri monarşinin görece üstünlüğe sahip olduğu dönemler olduğu için istikrarlı geçmiştir. Ancak Tudor dönemi parlamentonun etkisiz olduğu bir dönem olarak anlaşılmalıdır. Daha çok parlamento ve güçlü Taç uzlaşmasının sağladığı istikrar olarak görülebilir. Çünkü İngiliz parlamentosu kralın otoritesinden daha güçlüdür. Tudor hanedanının son hükümdarı olan I. Elizabeth'in çocuğu olmadan vefatı bu tahtın Stuart hanedanına geçmesine neden olmuştur.⁸⁵ Tam da bu noktada İngiltere için kargaşa dönemi Stuart hanedanı ile birlikte başlamıştır.

Stuart'ların İngiltere'de mutlak monarşi uygulama isteği İngiliz iç savaşını tetiklemiştir. Kral I. James'in Özgür Monarşilerin Gerçek Yasası adlı eserine göre kral; parlamento, feodal beyler ve dinsel cemaatler gibi yapılarca bağlanamazdı.

⁸³ Oral Sander, **Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e**, 23. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2012, ss. 73-74.

⁸⁴ William Ebenstein, **Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri**, 5. Baskı, Şüle Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 200-201.

⁸⁵ Mehmet Ali Ağaoğulları, Cemal Bali Akar ve Levent Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1994, ss. 164-165.

Kralın aldığı kararlar ve yaptığı tüm yasalar için parlamentonun ya da uyrukların fikrine muhtaç değildi. Bu unsurlar yalnızca krala mutlak itaatle yükümlüydü. Çünkü krallık hakkı tanrısal bir haktı ve kral yalnızca tanrıya hesap verirdi.⁸⁶

Kral I. James'in karşılaştığı en ciddi sorun dini alanda yaşanmıştır. Çünkü kral kendisi ile özdeşleşen Anglikan Kilisesini, bir yandan Katolıklara karşı diğer yandan ise Püritenlere karşı savunmak zorunda kalmıştır. Presbiteryenler ve Püritenlerin parlamentoda ciddi bir muhalefet oluşturması ise bir diğer sorunu oluşturmaktadır. I. James'in Püritenleri sapkın bir eşitlik anlayışına sahip grup olarak görmesi uzlaşmayı imkânsız hale getirmiştir. Bu uzlaşmazlık durumu I. James'in ardından tahta geçen I. Charles'a miras kalmış ve gitgide daha da su yüzüne çıkmıştır.⁸⁷ Ayrıca I. Charles'ın parlamentoya danışmadan İspanya ve Fransa'ya savaş açması ve savaşın finansmanı için yine parlamentoya danışmadan vergileri artırması iç savaşın patlak vermesine neden olmuştur. Parlamentonun ise bu tutuma karşı 1628 yılında "Haklar Bildirisini" yayınlaması kralın parlamentoyu dağıtmasına neden olmuş ancak kralın güvenilir bir ordusunun olmayışı ve yaşanan mali sıkıntılar kralı tekrar parlamentoyu toplamaya mecbur bırakmıştır. Parlamento tekrar toplandıktan sonra bir bakanın idamını istemesi ile kral I. Charles baskılarını tekrar artırmış ve bu baskılar neticesinde Cromwell'in başında bulunduğu ve tamamen halktan topladığı bir ordu krala savaş açmıştır. Savaş kralın mağlubiyeti ve idamı ile sonuçlanması sonucu Cromwell'in diktatörlük yılları olan Commonwealth başlamıştır. I. Charles'ın idamı ile dünya tarihinde ilk kez halk bir monarkı yargılayıp idam etmiştir.⁸⁸

Tarihler 1647 yılını gösterdiğinde İngiltere tarihi için önemli bir olay olan "Putney Tartışmaları" gerçekleşmiştir. Tartışma aralarında Cromwell'in de bulunduğu Yeni Ordu ile asker ve sivillerden oluşan radikaller arasından geçmektedir. Radikaller seçim sisteminin değişerek bir kişiye bir oy, 2 yılda bir parlamento seçimleri yapılması ve seçim bölgelerinin yeniden düzenlenmesini ve iktidarın kral ile lordlar kamarası yerine avam kamarasına verilmesini istiyordu, Yeni

⁸⁶ a. g. e., ss. 165-166.

⁸⁷ a. g. e., s. 167.

⁸⁸ Sander, a. g. e., ss. 74-75.

Ordu taraftarları ise bu talepleri anarşi olarak değerlendirdiyodu. Ancak radikaller iç savaşın kazanılmasındaki payları nedeniyle oy hakkının en doğal hakları olduğu konusunda direniyorlardı. Radikallerin temsilcilerinden Thomas Rainsborough'a göre, ülkedeki en yoksul kişilerin dahi bir hayatı olduğu için onların dahi kendilerini yönetecek kişileri seçebilmeli ve eğer ki seçemiyorsa yönetime karşı bir bağlılık hissetmemeliydi. Yeni Ordu temsilcilerinden Henry Ireton ise hiç kimsenin krallık işleri hakkında söz hakkı olmadığını savunuyordu. Görüşmeler yeni bir anayasa taslağı hazırlanacağı beklentisi ile sona ermiştir.⁸⁹

Cromwell'in 1658 yılında ölmesi üzerine Hobbes'un öğrencisi olan 2. Charles tahta geçmiş ve monarşi yeniden kurulmuştur. 2. Charles'ın Katolik kardeşi II. James tahta geçtiğinde ise parlamento ile tekrar bir kavga başlamıştır.3 yıllık mücadele sonunda parlamento 1688 yılında "Bill Of Rights"ı yayınlayarak tekrar kralın yetkilerini kısıtlamıştır.⁹⁰

Görüldüğü üzere Hobbes'un yaşadığı dönemde İngiltere devamlı iç karışıklıklar ve güç mücadelelerine tanık olmuştur. Hobbes ise ülkesinin içinde bulunduğu bu kaos durumundan etkilenmiştir. Kötü gidişin nedeninin monarşinin zayıf kalması olduğunu düşünen Hobbes kral taraftarları arasında yer almıştır.

2.2. Thomas Hobbes'un Hayatı

Annesi Thomas Hobbes'a hamileyken, yenilmez armada olarak anılan olan İspanyol donanmasının İngiltere'ye saldırmak için yola çıkmıştı. I. Elizabeth'in kraliçe olduğu dönemde gerçekleşecek olan İspanyol saldırısı İngiltere'de büyük bir korku yaratmıştı. İşte Thomas Hobbes saldırı korkusunun olduğu dönemde 5 Nisan 1588'de dünyaya gelmişti. Söylentilere göre annesi Hobbes'u İspanyol saldırısı korkusuyla 7 aylıkken doğurmuştu. Bu nedenle Hobbes korkuyla ikiz doğduklarını söylemiştir.⁹¹

⁸⁹ https://tr.wikipedia.org/wiki/Putney_g%C3%B6r%C3%BC%C5%9Fmeleri, (26.02.2021)

⁹⁰ Sander, a. g. e., s. 76.

⁹¹ Ağaoğulları, Akal ve Köker, a. g. e., s. 162.

Thomas Hobbes ismini bir kilise papazı olan babası Thomas'tan almıştır. Baba Thomas cahil sayılabilen bir din adamıdır. Onunla ilgili birçok kötü rivayet dolaşmaktadır. Onun sarhoş ve nahoş bir adamı olduğu bu rivayetlerden biridir. Hatta bir ayin esnasında uyukladığı ve “koz sinek” diye mırıldandığı söylenmektedir. Bir başka rivayette kilise kapısında bir başka din adamına kızdığı ve onu darp ettikten sonra kaçtığı söylenmektedir.⁹²

Baba Thomas'ın ailesine pek faydası olmamış ve onları terk etmiştir. Babası terk ettikten sonra ise Thomas Hobbes'la eldiven üreticisi olan amcası Francis ilgilenmiştir. Amca Francis, Hobbes'un Oxford'da okumasını sağlamış ve pozisyonu itibarıyla onun gelişen yeni burjuva sınıfı ile tanışmasını sağlamıştır.⁹³ Amca Francis aynı zamanda Malmesbury'de ilçe vekili ve kasaba başyargıcı olarak görev yapmıştır. Thomas Hobbes'a senede 16 paund gelir sağlayan bir mera bırakmıştır.⁹⁴ Amcasının ilgisi ve babasının ihaneti, Thomas Hobbes'un dine bakış açısını şekillendirmiş olabilir.

Francis amca, baba Thomas aileyi terk ettikten sonra Thomas Hobbes ve ailesine sahip çıkmıştır. Hobbes'un cevherini fark eden amca Francis onun üzerine daha fazla düşmüştür. Hobbes henüz 4 yaşındayken Westport'taki kilise okuluna başlamış ve hızlıca okuma yazmayı öğrenmiş, ardından 6 yaşına geldiğinde Yunanca ve Latince yazmayı ve okumayı öğrenmiştir. 15 yaşına geldiğinde ise Oxford'ta eğitimine başlamıştır. Hobbes burada mantık ve fizik eğitimi almış, ayrıca retorik, coğrafya ve astronomi bilimleri ile ilgilenmiştir. Ancak Oxford'un skolastik bir eğitim veriyor oluşu nedeniyle buradaki eğitim Hobbes'u tatmin etmemiştir. Ancak burada aldığı eğitim Hobbes'un ileriki yıllarda yaşamı için ona önemli katkılar sağlamıştır.⁹⁵

⁹² Aloysius Martinich, **Thomas Hobbes**, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2013, ss. 4-6.

⁹³ Emre Gürkan Gürleyük, “**Modern Devletin İnşası: Thomas Hobbes**”, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2010, s. 40.

⁹⁴ Martinich, **a. g. e.**, s. 6.

⁹⁵ Cihan Deniz Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, 1. Baskı, Belge Yayınları, İstanbul, 2013, s. 53.

Hobbes Oxford’da okurken de kendisini göstermiş olacak ki, henüz okulundan yeni mezunken üniversite rektörü tarafından Cavendish ailesine önerilmiş ve onların yanında çocuklarının eğitimi için göreve başlamıştır. Bu görev Hobbes’un yaşamında ona birçok avantaj ve fırsat sağlamıştır. Öğrencisi ile birlikte Avrupa seyahatine çıktığında dönemin birçok ünlü düşünürü ile tanışma fırsatı bulmuştur. Güçlü bir aile olan Cavendishler Hobbes’a hem ekonomik imkânlar sağlamış hem de onu politik korumaları altına almışlardır. Hobbes ve Cavendish ailesi arasındaki ilişki kesintilere uğramış olsa da Hobbes 91 yaşında hayatını kaybedene kadar sürmüştür.⁹⁶

Hobbes ilk Avrupa gezisini öğrencisi William Cavendish ile birlikte Fransa ve İtalya’ya yapmıştır. Bu gezi ile Avrupa’da değişmekte olan felsefe ve siyasi düşünceleri inceleme fırsatı yakalamıştır. Özellikle Venedik gezisi onun için çok önemli bir gezi olmuştur. Çünkü bu gezi esnasında Machiavelli ve Bacon’un fikirlerinden etkilenmiştir. Zaten bu gezinin en önemli ürünü İngiltere’ye döndükten sonra Bacon’un sekreterliğini yapması ve Bacon’un eserlerini Latince’ye çevirmesinde ona yardım etmesi olmuştur. Yine Bacon’un ateizm ile ilgili fikirleri Hobbes’un dikkatini çekmiştir.⁹⁷ Bacon’un Hobbes üzerinde etkisi ilerleyen dönemlerde de izlerini görmektedir. Hobbes, Bacon’un deneysel yönetimini siyasete uygulayarak önemli bir adım atmıştır.⁹⁸ Hobbes’un ilk Avrupa gezisinde elde ettiği bir diğer kazanım ise bu gezisi esnasında Galileo ve Keplerin eserleriyle tanışması olmuştur. Hobbes bu düşünürleri inceledikten sonra Oxford’da öğrendiği Aristoteles’in evren modelinin yıkıldığını gördüğünde büyük şaşkınlık yaşamıştır.⁹⁹

1628 yılına gelindiğinde İngiliz Parlamentosu demokrasi yönünde önemli bir adım daha atarak, vatandaşların “Haklar Yasasını” çıkarır. Demokrasinin sakıncaları yönünde fikirleri olan Hobbes ise Thukydides’in Tarihi eserini çevirir. Bu eserde Aristokratların yerine halkın yönetime gelmesinin Atina için büyük kayıplara mal olduğu anlatılır.¹⁰⁰

⁹⁶ a. g. e., s. 53.

⁹⁷ a. g. e., ss. 54-55.

⁹⁸ Gökberk, a. g. e., s. 249.

⁹⁹ Ağaoğulları, Akal ve Köker, a. g. e., s. 163.

¹⁰⁰ Alâeddin Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1995, s. 319.

Öğrencisi William'ın ölümü üzerine Hobbes bu kez de başka bir soylu aile olan Cliftonlar'ın hizmetine girer. Bu kez görevi Sir Gervase Clifton'un çocuğuna eğitmenlik yapmaktır. Bu görev ise Hobbes'un İsviçre ve Fransa gezisine gitmesine vesile olur ve bu gezi esnasında bu kez Öklid'in eserleri ile tanışır.¹⁰¹ Öklid'i inceleyen Hobbes onun Stoikheia adlı eserinden tümdengelim yöntemini öğrenir. Paris gezisi esnasında, aydın kesimin bir toplantısında karşılaştığı “Duyu Nedir?” sorusu üzerine konu üzerinde düşünmeye başlar ve bu düşünce onu nesnelere devinimi fikrine iter. Devinimi açıklamak için ise geometri ile ilgilenmeye başlar ve “İlk İlkeler Üzerine Kısa Bir İnceleme” adlı eserini yazar.¹⁰²

Hobbes, Clifton'ların hizmetinden çıktıktan sonra tekrar Cavendish ailesinin yanına döner. Bu kez öğrencisi olan William'ın oğluna hocalık yapacaktır. Onunla beraber 3. Avrupa seyahatini yapmıştır. Bu seyahati Hobbes için çok büyük kazanımlar doğurmuştur. Seyahati esnasında Floransa'da Galileo ile tanışmıştır. Paris'te ise Descartes ve Gassendi gibi düşünürlerle tanışmasını sağlayacak olan Marin Mersenne ile dostluk kurmuştur.¹⁰³ Mersenne'in Hobbes'a sunduğu bu entelektüel çevre onun “Kartezyen Felsefeyi”* öğrenmesini sağlamış ve onun dileği üzerine Hobbes, Descartes'ın Meditasyonlar eserine eleştirilerini sunmuştur.¹⁰⁴ İlerleyen yıllarda De Homine'ye temel oluşturacak olan ve optik konusunu incelediği Latin Optical MS eserini yayınlar. Bu eser Hobbes ve Descartes arasında büyük bir gerginliğe yol açar ve iki düşünürde karşılıklı olarak birbirlerini fikir hırsızlığı ile suçlar. İkisi de renk gibi ikincil özelliklerin nesnelere ait özellik olmadığını ve duyu organlarındaki devinimden kaynaklı olduğu fikrinin sahibi olduklarını iddia ederler.¹⁰⁵

Hobbes Avrupa gezisini tamamlayıp İngiltere'ye döndüğünde parlamento ve kral arasında güç konusunda aleni bir mücadele yaşanıyordu. Hobbes yaşanan

¹⁰¹ Zarakolu, a. g. e., ss. 57-58.

¹⁰² Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, s. 249.

¹⁰³ Martinich, a. g. e., s. 105.

* Descartes'ın geliştirdiği bu sistem, her türlü bilgiden şüphe duyarak bütün yanılgılardan kurtulup sağlam bir temelde en doğru ve kesin bilgiye ulaşmayı amaçlamaktadır.

¹⁰⁴ Frederick Copleston, *Felsefe Tarihi Cilt 5 Bölüm ab İngiliz Görgücülüğü Hobbes, Locke, Berkeley*, İdea Yayınları, İstanbul, 1991, s. 14.

¹⁰⁵ Zarakolu, a. g. e., s. 60.

çatışmada kral taraftarı olduğunun açıkça belirten Doğal ve Siyasal Yasaların Öğeleri adlı kitabını yazmış ancak yayınlamamıştır. Kral tarafından dağıtılan parlamento ise bazı kral taraftarlarını idama mahkûm edince Hobbes kendi güvenliği için İngiltere'den Fransa'ya kaçmıştır. Yaşanan mücadele neticesinde Hobbes'un tahmin ettiği gibi iç savaş patlak vermiştir.¹⁰⁶

Fransa'da bulunduğu dönemde en önemli eserleri olan *De Cive* ve *Leviathan* adlı eserlerini ortaya koymuştur. Ancak en önemli eseri olan *Leviathan*'da onun başını ağrıttacaktır. Yayınladığı eser kralcı görüşlerinin yeterince güçlü olmaması nedeniyle kral taraftarı göçmenlerce tepki görürken, Katolik kilisesine yaptığı sert eleştiriler nedeniyle Fransız hükümetini de rahatsız etmiştir. Yaşanan tepkiler neticesinde bu kez de İngiltere'ye kaçan Hobbes yine Cavendish ailesine sığınır ve Cromwell'e boyun eğerek bir süre siyasetten uzak durur. Cromwell'in ölümü üzerine ise tahta Hobbes'un eski öğrencisi olan Kral 2. Charles geçer. Charles parlamentonun tüm muhalefetine rağmen hiç ödenmemiş olsa bile ona yıllık 100 paundluk maaş bağlar. Kralla yakın ilişkilerine rağmen, Hobbes'un dini konulardaki tutumu, eserlerinin yayınlamasının parlamento tarafından engellenmesine neden olmuştur.¹⁰⁷

Hobbes'un fikirlerindeki en etkili düşünürlerden biri ise Yunan tarihçi Thukydides olmuştur. Erken yaşlarında Thukydides'ten yaptığı bir çeviride “bir insan bir grup insandan daha akıllıdır” fikri kafasına yatmış ve böylece demokrasi yerine monarşinin daha iyi bir yönetim biçimi olduğuna inanmıştır.¹⁰⁸ Thukydides'in “bellum omnium contra omnes” yani “herkesin herkese karşı savaşı” ifadesi ise Hobbes'un doğa durumunu düşünürken nereden esinlendiğinin göstergesidir.¹⁰⁹

Hobbes'u etkileyen bir diğer Yunan filozofu Epikür olmuştur. Epikür; insanın müşterek menfaat yerine bireysel çıkarlarını düşündüğünü ve bu nedenle sürekli bir mücadele halinde bulunduğunu, bu mücadelenin meydana getirdiği acının ise müşterek menfaat için insanları birleştirdiğini söylemiştir. Hobbes Epikür'e bu

¹⁰⁶ Ağaogulları, Akal ve Köker, **a. g. e.**, s. 164.

¹⁰⁷ Şenel, **a. g. e.**, s. 319.

¹⁰⁸ Adnan Güriz, “Hobbes, Şahsiyeti ve Siyasi Fikirleri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1943, Cilt: 12, Sayı: 1, 1955, s. 300.

¹⁰⁹ J. Frederik M. Arends, “Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 2004, Cilt: 5, Sayı: 22, 2009, s. 21

noktaya kadar katılmış ancak insanın fayda bulamadığı noktada sözleşmeden dönülebileceği noktasında Epikür'den ayrılmıştır.¹¹⁰ Hobbes'un fikir dünyasının oluşumunda latince ve Yunanca'ya olan ilgisi büyük önem taşımaktadır. Onun döneminde yaşayanlar Hobbes'un yanından mukaddes kitabı, Homer, Virgil ve Xenophon'u hiç ayırmadığını ifade etmiştir.¹¹¹

Hobbes yazarları onun yürüyüş yapmaktan büyük keyif aldığını bu yürüyüşler esnasında ise fikirlerini yazdığı defterini hiç yanından ayırmadığını anlatmışlardır. Öyle ki yürüyüşler esnasında aklına bir fikir gelirse diye ucunda hokka olan özel bir bastonu olduğunu ifade etmişlerdir.¹¹²

1670 yılına gelindiğinde yaşı iyice ilerleyen Hobbes'un Leviathan adlı eseri Amsterdam'da yayınlanır. Ömrünün sonuna doğru sakin bir hayat yaşayan Hobbes 1679 yılında ölmüştür.¹¹³

2.3. Toplum Sözleşmesi

Sözleşme teorisinin en büyük temsilcileri Aydınlanma sonrası dönemde ortaya çıkan Hobbes, Locke ve Rousseau olarak görülse de bu teori Antik Yunan'a kadar dayanmaktadır. Sofist düşüncenin temsilcileri olan; Protagoras, Hippias, Antiphon gibi filozoflar yaşadıkları dönemin toplumsal yapısının temelinde sözleşmeyi görmekteydiler. Onların doğal hukuk ile pozitif hukuk karşılaştırmasına daha önce değinmiş ve doğal hukukun üstünlüğünü benimsediklerini belirtmiştir. Sofistler, bireysel eşitliğin nedeni olarak doğal hukuku görürken, sınıfsal eşitsizliğin nedenini pozitif hukukta bulurlar. Sofistlerin bu fikirlerinde Atina'dan dışlanmış bir grup olmalarının etkisinin olmadığını söylemekse pek doğru olmayacaktır.¹¹⁴

Antik Yunan'da bir başka düşünce grubunu oluşturan Epikürcü okul, toplumu bir sözleşme ürünü olarak görmektedir. Onlara göre doğa durumunda olan insanın diğer insanlarla ilişkisi başlayınca çatışmalar başlar, haksızlıklar doğar ve

¹¹⁰ Güriz, a. g. e., ss. 300-301.

¹¹¹ a. g. e., s. 299.

¹¹² Nigel Warburton, **Felsefenin Kısa Tarihi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2016, s. 92.

¹¹³ Zarakolu, a. g. e., s. 69.

¹¹⁴ Ekrem Ekici, "Hobbes ve Rousseau: Toplumsal Sözleşme Kuramı", **Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, 2002, Cilt: Bahar 2006, Sayı: 6, 2006, s. 79.

güvensizlik ortamı oluşur. Doğası gereği bencil olan ve haklarını korumak isteyen insan, başkalarının haklarına saygı duymayı kabul ederek zımnî bir anlaşma ile toplum sözleşmesine dâhil olur.¹¹⁵

Tarihsel süreç bizlere Althusius, La Casas, Gratius, Pufendorf ve Suarez gibi birçok düşünürün daha toplum sözleşmesi kuramına dâhil olduklarını göstermektedir. Özellikle Gratius ve Suarez toplum sözleşmesi üzerine önemli fikirler ortaya koymuşlar ancak fikirlerini laik bir temele oturtamadıkları için etkili bir model oluşturamamışlardır.¹¹⁶

Hobbes'un modeline geçmeden önce Locke ve Rousseau'nun modellerinden de kısaca bahsetmek faydalı olacaktır. Locke'a göre doğa durumunda bulunan insanlar özgür, eşit ve bağımsız oldukları için kendi onayları olmaksızın başkasının iktidarına dâhil edilemeyecek ve kendi servetinden mahrum bırakılamayacaktır. Kişinin kendini doğal özgürlüğünden yoksun bırakması ve sivil toplum içine girmesinin tek yolu ise diğer insanlarla bir topluluğa girme noktasında anlaşmasıdır. Bu fedakârlığın karşılığı ise; mülkiyet güvenliği, dış tehditlere karşı güvenlik, barışçıl ve rahat bir hayat olacaktır. Yapılan anlaşma neticesinde bir siyasal bütün oluşturulur ve bu bütün içindeki çoğunluk diğerleri adına karar alır ve eylemde bulunur.¹¹⁷

Rousseau ise sözleşmeyi şu şekilde açıklar; *“Her birimiz, kendimizi ve tüm gücümüzü, hep birlikte genel istencin yüce yönetimine veriyor ve gövde olarak her örgeni bütünün bölünemez bir parçası kabul ediyoruz.”* Ona göre sözleşme sonucu katılımcı bireylerin kişisel varlığı ortadan kalkarken ortaklaşa bir bütün doğmaktadır.¹¹⁸

İktidar ile ilgili daha önce değindiğimiz gibi devletin meşruiyeti tarih boyunca birçok farklı kaynağa dayandırılmıştır. Devlet teorisi bakımından Hobbes öncesi dönem klasik dönem olarak adlandırılırken Hobbes sonrası dönemde modern

¹¹⁵ http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/siyasal_dusunceler_tarihi_u101.pdf, Emine Yavaşgel, (25.03.2021)

¹¹⁶ Yusuf Şevki Hakyemez, “Toplum Sözleşmesi Kavramı ve Günümüz İnsan Hakları Kuramına Etkisi”, **İdare Hukuku ve İlimler Dergisi**, 1980, Cilt: 14, Sayı: 1, 2000, s. 197.

¹¹⁷ John Locke, **Yöntem Üzerine İkinci İnceleme**, 2. Baskı, Ebabel Yayınları, Ankara, 2012, s. 64.

¹¹⁸ Jean Jacques Rousseau, **Toplum Sözleşmesi**, 5. Baskı, Öteki Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 47.

devlet kuramı doğmuştur. Hobbes öncesi dönemde devletin meşruiyeti Tanrı'dan geliyordu. Devletin kaynağı uhrevi alandıydı. Rönesans ve Aydınlanma sonrası dönemlerden sonra felsefi alanda yaşanan değişim Tanrısal düzenin sorgulanmasına ve felsefi yapının değişmesine neden oldu. Bu fikirlerden etkilenen Hobbes ise siyaset felsefesini materyalist bir yaklaşımla kurdu. Hobbes devletin meşruiyetini “Toplum Sözleşmesine” dayandırarak iktidarın kaynağının uhrevi alandan kopararak dünyevi alana yani halka verdi.

Hobbes'un sözleşme teorisi 2. doğa yasasına dayanır. Bu yasa; “bir insan, başka insanlar da aynı şeyi düşündüğünde, kendisini ve barışı korumak isterse, şeyler üzerindeki hakkını bırakmalı ve diğerlerine karşı, ancak kendisine karşı onlara tanıyacağı kadar özgürlükle yetinmelidir” şeklindedir.¹¹⁹

Sözleşmeye giden yolda hakkın bırakılması ve feragat edilmesi son derece önemli olgulardır. Çünkü herkesin her şeye hakkı olan bir durumdan ancak bu yolla çıkılabilir. Ve bu kolektif olarak yapılmalıdır. Çünkü bir kişi bile bu duruma aykırı davranırsa diğerleri de kendilerini korumak için haklarından vazgeçmeyecek ve savaş hali devam edecektir.

Bireyler haklarını bırakırken bundan mutlaka bir fayda beklerler. Fayda olmayacaksa hakkı bırakmanın bir anlamı da olmayacaktır. Bu nedenle bırakılamayacak bazı haklar vardır. Bireyin canına karşı saldırılara direnme hakkı, yaralanmaya, zincire vurulmaya ve hapsedilmeye direnme hakları vazgeçilemeyecek haklardandır. Çünkü bu durumlarda elde edilebilecek herhangi bir bireysel fayda yoktur. Zaten hak bırakmanın temelinde, doğa durumunda var olan şiddetli ölüm korkusundan kurtulma amacı vardır.¹²⁰

¹¹⁹ Hobbes, a. g. e., 2020, s. 97.

¹²⁰ a. g. e., s. 99.

2.4. Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi ve Leviathan

İlk çağlardan beri her topluluğun belirli kurallara ihtiyacı olmuştur. Topluluk bu kurallarla düzenlenemediği zaman ise sürekliliğini kaybederek dağılmıştır. Hobbes ise bu sürekliliği sözleşme teorisine dayandırmaktadır. O siyaset felsefesini sözleşme teorisi üzerine kurar. Hobbes'un teorisinde doğa durumu ile başlayan süreç sözleşme sonucu devletin oluşturulması ile tamamlanmaktadır. Sözleşme sonucunda yapay bir varlık olan devlet doğar. Toplumu oluşturan bireylerin eliyle meydana getirilen ölümlü Tanrı olan Leviathan işte bu şekilde doğar.¹²¹

Hobbes'un felsefesi kendinden önceki felsefecilere göre farklılık gösterir. Ondan önceki bazı siyaset filozoflarında Hobbes'tan esintiler olsa da siyaset bilimine uyguladığı yöntem ile siyaset biliminin babası sayılır. Hobbes siyaset bilimine "ayrıştırıcı-birleştirici" yöntemi uygular.¹²² Ona göre bir şeyi iyi tanımak için onu oluşturan parçalar incelenmelidir. Örneğin bir saatin işleyişini anlamak için saat önce parçalarına ayrılmalıdır. Ayrılan parçaların tüm özellikleri incelendikten sonra tüm parçalar tekrar birleştirilerek saat tekrar oluşturulur. Bu yöntemi hayali olarak devlete de uygular. Devleti parçalara ayrılmış olarak düşündüğünde onu oluşturan insanın doğasının ne olduğunu, devlet kurulması için uygun olan ve uygun olmayan özelliklerin tespitini ve insanların neden bir arada yaşamak istediğini anlamak gerekir. Hobbes uyguladığı yöntem neticesinde; bireylerin bir güç korkusu ile sınırlanmazsa birbirlerine güvenmeyeceğini ve birbirlerinden korkacağını, bundan dolayı da herkesin kendi başının çaresine bakmaya çalışacağını ilk ilke olarak koyar.¹²³

Hobbes, mutlak monarşi kuramını genel felsefe sistemi içerisinde sunması bakımından önemli bir filozoftur. Materyalist bir genel felsefesi oluşu, bireysel eşitliğe inanması, mutlak monarşiyi toplum sözleşmesi ile savunması ve kralcı görünse de aslında burjuva düşünüşünü temsil etmesi önemli noktalar. İç savaşta

¹²¹ a. g. e., s. 136.

¹²² Ağaoğulları, Akal ve Köker, a. g. e., s. 179.

¹²³ Thomas Hobbes, **De Cive: Yurttaşlığın Felsefi Temelleri**, 3. Baskı, Belge Yayınları, İstanbul, 2018, ss. 9-10.

kralcı bir tutum gösterme nedeni ise Fransa'daki gözlemlerine göre mutlak monarşinin, burjuva ekonomisine daha iyi hizmet edeceğini düşünmesidir.¹²⁴

Onun felsefesinin farklı bir yanı ise radikal tutumudur. Machiavelli gibi oda iktidarı Tanrı katından dünyevi alana yani yeryüzüne indirir. Bu nedenle modern devletin de fikri kurucuları arasında değerlendirilir. İktidarı dünyevi alan çekmesi babası papaz olan bir filozof için oldukça ironik bir durum olarak nitelendirilebilir.

Hobbes yetkeci bir düşünür gibi görülse de aslında bu fikirde değildir. Ona göre İngiltere'nin iç savaşa sürüklenme nedeni; yasama, vergi toplama, töre uygulama ve öğretileri denetleme gibi güçlerin kral, lordlar kamarası ve avam kamarası arasında bölünmüş olması ve kilisenin de yine bir güç odağı olmasıdır.¹²⁵ Ülkesinde yaşanan duruma karşı verdiği tepki onun yetkeci bir düşünür gibi anlaşılmasına neden olmuştur. Ancak Hobbes'un amacı yetkeyi ve gücü savunarak egemeni yüceltmek değildir. O gücü ve yetkeyi savunur çünkü toplumdaki barış ve güvenlik ortamını sağlayacak başka bir yol bulunmamaktadır.¹²⁶ Hobbes'un amacı kralı savunmak değil güçlerin dağılmamasıdır. Leviathan'ı yazdığı dönemde bir kesim Hobbes'u kralcılıkla suçlarken kral yanlıları ise parlamento taraftarı olmakla suçlamışlardır. Hobbes'a yöneltilen bu suçlamalar dahi onun bir yetke savunucusu olmadığını kanıtlar.

Materyalist bir felsefe benimsemiş olan Hobbes dikkatini maddesel dünyaya çevirir ve tüm felsefesini bu bağlamda ilerletir. Kepler ve Galileo'dan esinlenen Hobbes onlar gibi olayları hareket ile açıklayan "mekanik materyalist" fikri benimser. Bu fikirden dolayı insanı ve toplumu da nesne olarak görür ve insanı da buradan hareketle açıklamaya çalışır. Buna göre nesnelere hareketi merkez sinir sistemine ulaştığında duyular oluşur. Duyum bizi bir şeye yakınlştırırsa istek, uzaklaştırırsa nefret duygusu oluşur. İsteğe ulaşmak hazzı doğururken, nefrete uğramak ise elemi doğurur. İnsan ise hazza koşan elemden kaçan bencil bir yaratıktır. Toplum felsefesini ise insan felsefesine dayandırır. Aradaki tek fark toplumun çok daha karmaşık bir yapı oluşudur. Bireyin toplum içindeki davranışının

¹²⁴ Şenel, a. g. e., ss. 317-318.

¹²⁵ Hobbes, a. g. e., 2020, ss. 143-144.

¹²⁶ a. g. e., ss. 147-150.

temeli yaşamını sürdürmek, güvenlik ve bencilliğe dayalıdır. Güvenlik isteği ise iktidar isteğini oluşturmaktadır.¹²⁷

2.4.1. Doğa Durumu

Doğa durumu birçok filozof tarafından incelenmiş bir konudur. Çünkü insan haklarına dair birçok belge, doğal hak ve hukuk anlayışı üzerine inşa edilmiştir. Hobbes ile birlikte devletin dayandırıldığı temel olan sözleşme kavramı da yine doğa durumuna dayandırılır.¹²⁸

Doğa durumuna ilk işaret edenler Antik Yunan'daki Sofistler olmuştur. Onlara göre ahlak kuralları ve yasaların farklı yerlerde ve zamanlarda değişiklik gösterebilir. Çünkü bunlar insan eliyle oluşturulan düzenlerdir. Her zaman ve her yerde bağlayıcı olan yasalar ise ancak doğanın koyduğu yasalardır. Antiphon; doğal hukuk ve pozitif hukuk arasında yaptığı karşılaştırma sonucunda pozitif hukukun güçsüzlüğünü işaret eder ve insanların doğadan kaynaklı olarak eşit olduğunu söyler. Sofistlere göre doğal olan sosyal olana her zaman baskın gelir.¹²⁹

Çalışmamız için önem taşıyan toplum sözleşmesinin diğer temsilcileri arasında yer alan Locke ve Rousseau'da doğa durumu üzerine düşünmüşlerdir. Locke'da doğa durumu bir eşitlik durumudur. Bu durumda kimse daha fazla iktidar ve yetkiye sahip değildir. Doğa durumu bir özgürlük durumu olmasına rağmen bir başıbozukluk hali değildir. Onun doğa yasası tüm bireyleri bağlar. Doğa yasasının kendisini oluşturan "akıl" hiç kimsenin diğer bir kimsenin; yaşamına, sağlığına, özgürlüğüne ve sahipliğine zarar vermemesi gerektiği öğretilir. Amaç, bir suçluya adalet uygulamak değilse bu eylemlerin hiç biri bir başkasına uygulanamaz. Ayrıca doğa yasasının çiğnenmesi diğer insanlarca engellenebilir. Buradaki meşruiyet ölçütü ise yaptırımın suç ile orantılı olmasıdır.¹³⁰

Rousseau ise doğa durumu konusunda Hobbes ve Locke'dan farklı bir çizgide ilerlemiştir. O doğa durumuna daha eleştirel yaklaşmış ve diğer düşünürler gibi

¹²⁷ Hobbes, a. g. e., 2018, s. 196.

¹²⁸ Yavuz Kılıç, "Hobbes, Locke Ve Rousseau'da "Doğa Durumu" Düşüncesi", **Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi**, 2014, Sayı: 2, 2015, s. 99.

¹²⁹ Gökberk, a. g. e., ss. 45-46.

¹³⁰ Locke, a. g. e., ss. 9-12.

kurgusal bir doğa durumunu değil uygarlık öncesi dönemdeki ilkel insanın durumunu incelemiş ve modeline hayvanları da katmıştır. Ona göre hayvanlar, zekâ ve hürriyet sahibi olmadığı için doğa kanununu algılayamasa bile duyarlılık sahibi canlılar oldukları için doğa kanunlarına dâhil edilmeleri gerekir.¹³¹

Rousseau öncülleri gibi tüm insanların doğada eşit olduğu fikrine de katılmaz. Ona göre doğa durumunda iki çeşit eşitsizlik bulunmaktadır. Birincisi Rousseau'nun doğal eşitsizlik olarak adlandırdığı ve doğanın oluşturduğu fiziksel özelliklerden kaynaklı eşitsizliktir. Diğeri ise ahlaki ya da siyasi eşitsizlik olarak adlandırdığı töreye dayalı olarak ve bireyin onayı ile oluşmuş olan eşitsizliktir.¹³²

Hobbes'un doğa durumu tasvirine gelecek olursak, doğa durumunda tüm insanlar tüm özellikleri bakımından eşittir. Çünkü herkes sahip olduğu dezavantajı başka bir avantajı ile kapatabilecek kadar güçlüdür. Eşitlik durumunu gösterir bir diğer durum ise bireylerin zekâlarına olan güvenleridir. Şöyle ki; herkes başka birçok kişinin zekâsına olan inançlarını teslim etse de kendisini çoğu insandan daha zeki görürler. Yani kişiler kendilerine düşen paydan memnundurlar. Bu memnuniyet ise mutlak eşitliğin bir göstergesi olarak görülecektir.¹³³

Var olan bu eşitlik durumu ise amaca ulaşma konusunda da eşit bir umuda sahip olma durumunu doğurur. Arzu edilen şeye iki kişi birden sahip olamayacaksa, böyle bir arzu durumunda kimse isteginden fedakârlık yapmayacağı için bir kavga durumu doğar. Artık taraflar amaçları için birbirlerini yok etmeye hazırdırlar. Kavga sonucu bir taraf galip gelir ve amacına ulaşır. Ancak galip kişiye karşı mutlaka yeni bir tehdit doğacaktır. Yani kişi kendisini devamlı bir güvensizlik hali içerisinde bulacaktır.¹³⁴

Oluşan güvensizlik hali savaşı doğurur. Şöyle ki; bir kimse başkalarına karşı olan güvensizlik halinin son bulması için kendisine tehdit oluşturacak kimse kalmayınca kadar olabildiğince çok insanı hâkimiyet altına almaya çalışacaktır. Ayrıca; gücünü, güvenliğinin gerekli kıldığından daha fazla artırmak isteyenler de

¹³¹ Jean Jacques Rousseau, **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliği Kökeni**, 1. Baskı, Yeryüzü Yayınevi, Ankara, 2003, s. 24.

¹³² a. g. e., s. 26.

¹³³ Hobbes, a. g. e., 2020, ss. 99-100.

¹³⁴ a. g. e., s. 100.

bulunacağı için yeterli güvenliği sağlayan kişilerin durabileceği bir nokta olmayacaktır. Çünkü bu kişiler bir müddet sonra savunma yapmak zorunda kalacak ve devamlı savunma yaparak uzun süre dayanamayacaktır.¹³⁵

Hobbes'un düşüncesine göre devlet yoksa herkes herkese karşı savaş halindedir. Herkesi korkutacak bir gücün yokluğunda insanlar sürekli bir savaş halinde olacaktır. Savaş dışındaki tüm zamanları ise barış olarak nitelendirir. Böyle bir savaş ortamında ise hiçbir çalışmaya yer yoktur. Bu ortamda sadece şiddetli ölüm korkusu mevcuttur. Çünkü çalışma sonucu alınacak olan karşılık her an ellerinden kayıp gidebilir. Bu ortamda insan; yalnız, yoksul, kötü, vahşi ve kısa bir ömre sahiptir.¹³⁶

Hobbes; doğa durumu tasvirini yaparken bazı tanımlamalara ihtiyaç duyar. Ona göre “doğal hak”; bireyin kendi hayatını korurken kendi gücünü dilediği şekilde kullanmak ve amacı için en uygun yöntemi seçme özgürlüğüdür. Buradan hareketle “özgürlüğü” dış engellerin yokluğu şeklinde tanımlar. “Doğa yasası” ise; akılla bulunan ve bireyin kendi yaşamı için zararlı olanı veya yaşamını koruma yollarını azaltan şeyleri yasaklayan ilke şeklinde tanımlar.¹³⁷ Tüm bunlardan hareketle doğa yasasına şu şekilde ulaşılabilir: Ona göre her insan kendisi için iyiyi arzularken kötüden kaçır. İnsan için en kötü şey ise ölümdür. Bu doğal akla uygun olan hakka göre yapılır. Doğal hakkın temelinde ise herkesin başarabildiği ölçüde hayatını ve uzuvlarını koruması vardır. Ve kişi bunun için her aracı kullanıp her türlü edimde bulunabilir.¹³⁸

Hobbes'un doğa yasalarını özetlemek gerekirse; 1. Doğa yasası, savaş durumundaki insanı uzun bir ömür beklemediği için insanın barışı kovalaması ve barışı elde edemiyorsa yardım araması şeklindedir. Buradan türeyen ilk doğa yasası ise; herkesin her şeye hakkının devam etmemesi için bazı hakların devri ya da terkinin gerektiğidir. Bunu yapmayan kişi barışa ve doğa yasasına aykırı davranıyordur.¹³⁹

¹³⁵ a. g. e. , ss. 100-101.

¹³⁶ a. g. e., s. 101.

¹³⁷ a. g. e., ss. 103-104.

¹³⁸ Hobbes, a. g. e., 2018, s. 28.

¹³⁹ a. g. e., s. 34.

Hobbes'un doğa durumu tasvirini şu şekilde toparlayabiliriz; insanlar doğuştan eşittir, bu eşitlikten güvensizlik doğar, güvensizlik ise savaşı doğurur ve devlet yoksa herkes herkesle bitmeyen bir savaftadır. Bu savaş hali sürekli olarak sıkıntılar doğurur, bu savaşta her şey mübahtır ve adil olmayan hiç bir şey yoktur.

2.4.2. Toplum Yasalarının Özellikleri

Hobbes toplum yasası; “devletin, her vatandaşı için sözlü, yazılı ya da iradenin bir işaretiyle, doğru-yanlış ayrımının yapılması amacıyla neyin kurallar içerisinde neyin dışında olduğunun tespiti için verdiği emirlerdir” şeklinde tanımlar ve toplumsal yasaların özelliklerinden bahseder. Bu özellikleri sıralanacak olursak;

- Yasayı yalnızca egemen güç koyar ve yürürlükten kaldırabilir. Bu yetki başka hiç kimse tarafından kullanılamaz.
- Egemen yasaya tabi değildir. Çünkü yasa koyma ve yürürlükten kaldırma gücü zaten kendisinde olduğu için rahatsız olduğu bir yasayı kaldırabilir.
- Yasa zamana değil egemenin rızasına bağlı olarak kullanılır.
- Doğal hukuk ve toplum yasaları birbirlerini içerir. Çünkü ikisi de bir bütünü oluştururlar. Ancak doğal hakların bazılarının toplum yasaları ile sınırlandırılması gerekir ki, bunun nedeni savaş durumunun sona erdirilmesidir.
- Yerel yasalar örf ve adetle değil egemenin iradesi ile konulur. Çünkü eskiden var olan bir yasanın devam edebilmesi egemenin rızasına bağlı olduğu için egemen yasaların yürürlükte kalmasını emredendir. Yazılı olmayan bir yasaya her yerde uyulması ve bu yasanın bir haksızlık içermemesi durumunda ise o yasa ancak doğa yasasıdır.
- Yapılmış bir yasanın duyurulması gerekir. Yasa duyurulmadığı sürece yasa olamaz. Çünkü yasa egemenin bir buyruğudur ve buyruklar sözlü, yazılı veya bir işarete bağlı açıklama sonucunda doğar.
- Yazılı olmayan yasalar doğa yasalarıdır. Çünkü doğa yasaları herkesin akli ve mantığına dayalı olarak bilebileceği yasalardır.

- Ayrıca yasanın; egemenin iradesi olduğunu gösteren işaretlere sahip olması, yargıçlar, resmi kayıtlar, resmi yazılar ve mühürlerle teyit edilmesi gerekmektedir.¹⁴⁰

¹⁴⁰ a. g. e., ss. 190-196.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HOBBS'UN SİYASET TEORİSİNDE İKTİDAR VE ŞİDDET İLİŞKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Günümüzde iktidar ile şiddet ilişkisi koparılamayacak bir noktaya gelmiştir. Hobbes ile başlayan “modern devlet” anlayışı şiddet kullanımını devletin tekeline vererek iktidarı ve şiddeti ayrılmaz bir ikili haline getirmiştir. Bu bölümde Hobbes’un siyaset teorisinde iktidar ve şiddet arasındaki ilişki ile bu ilişkinin Hobbes sonrası dönemde yaşadığı değişim incelenecek ve yaşanan dönüşüm neticesinde günümüz devletlerinin şiddet tekeli ne şekilde ve hangi sınırlar dâhilinde kullandığı konuları ele alınacaktır.

3.1. Devlet Anlayışı

Devletin ne olduğuna dair sorular yüzyıllar boyunca birçok düşünür tarafından cevaplanmaya çalışılmış ancak ortak bir tanıma ulaşılamamıştır. Heywood yaptığı tanımda; devlet belli sınırlar içerisinde egemen bir hükümet yetkisi kuran ve bu kurduğu kurumlar aracılığı ile otoritesini uygulayan siyasi yapı şeklinde tanımlar.¹⁴¹ Weber çağdaş devleti; belirli bir ülke sınırları dâhilinde kendi menfaatleri için şiddet kullanma tekeli yasal ve başarılı şekilde kullanabilen insan topluluğu olarak tanımlayarak devleti şiddet tekeli üzerinden tanımlar.¹⁴² Devlet ile ilgili en yaygın tanım ise; "belirli bir toprak parçası üzerinde yerleşmiş, zorlayıcı yetki sahibi bir üst iktidarcı yönetilen bir insan topluluğundan oluşan siyasi örgüttür" şeklinde yapılan tanımdır. Bu tanımda devletin üç ana unsuru ele alınmıştır. Bunlar, belirli bir toprak parçası, belirli bir insan topluluğu ve iktidardır.¹⁴³

Devlet kelimesi Batı'da çok uzun süredir kullanılan bir kavram değildir. Bu kelime günümüz anlamıyla 16. yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır. Daha öncesinde bu kelime yerine; polis, civitas, respublica, regnum gibi kelimeler kullanılmıştır. 16. yüzyıla gelindiğinde bu kelimelerin yerini; status, stato, etat, state gibi kelimeler

¹⁴¹ Heywood, a. g. e., s. 127.

¹⁴² Max Weber, **Meslek Olarak Siyaset**, 1. Baskı, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 27.

¹⁴³ Kapani, a. g. e., s. 37.

olarak modern anlamda devlet kelimesinin kullanımı başlamıştır.¹⁴⁴ Devlet kelimesinin günümüzdeki halini alması yolundaki en önemli adımlardan biri ise Thomas Hobbes'un modern devlet teorisini oluşturması ile atılmıştır. Onun ahlak ve devlet olgularını naturalist bir yaklaşımla incelemesi büyük bir etki yaratmıştır. Hobbes'un teorisinde devlet, cisim anlayışına dayalıdır. Yani devlet yapay bir cisimdir. Bu yapaylık ise devletin zorunlu olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.¹⁴⁵

Hobbes Leviathan'ın "Bir Devletin Nedenleri, Doğuşu ve Tanımlanması Üzerine" adlı 17. bölümünde devleti tanımlamaya çalışır. Ona göre insanların savaş durumunun sona ermesi için onların 2. Doğa yasasına uymasını sağlayacak bir korku içinde tutacak ve yaptırım tehdidinde bulunacak bir güce ihtiyaç vardır. Doğal hukuk bu durumu sağlamada yetersiz kalacaktır. Birkaç ailenin birleşimi ya da tek bir karar vericinin yönetmediği çoğunlukta bu durumun sağlanmasında yeterli değildir. Sürekli olmayan bir karar vericide barış durumunu sağlayamaz. Bireyleri saldırılar ve tehditlerden koruyup onlara huzur sağlayacak olan tek yol; tüm gücün ve yetkinin tek bir kişi veya tek bir iradeye indirgeyecek heyete devredilmesidir. Hobbes bu devrin nasıl gerçekleştiğini şu sözlerle anlatır; *"Senin de hakkını ona bırakman ve onu bütün eylemlerinde yetkili kılman şartıyla, kendimi yönetme hakkını bu kişiye/heyete bırakıyorum"* demiş gibi herkesin yapılan ahit neticesinde aynı kişilikte birleşmesi halidir bu durum" Ahit sonucunda tek bir kişilikte birleşen toplum bir devlet yani Civitas'a dönüşür.¹⁴⁶ İşte Hobbes'un canavarı olan Leviathan'ı yani ölümlü Tanrısı bu şekilde kurulmuş toplum sözleşmesi ile hayat bulur. Hobbes'un Leviathan'daki Tanrısı ölümlüdür çünkü bireyler eliyle yaratılmıştır, Tanrıdır çünkü tüm gücü ve yetkiyi elinde bulunduran yine O'dur.

Ona göre 3 farklı devlet biçimi vardır. Bu biçimlerde belirleyici ölçüt ise egemeni veya toplumu temsil eden kişinin farkıdır. Eğer; temsilci tek bir kişi ise bu devlet biçiminin adı "Monarşi", temsilci belirli bir kesimden oluşan heyet ise "Aristokrasi", bir araya gelerek herkesten oluşan bir heyet temsilci ise bu devlet biçiminin adı ise "Demokrasidir". Tiranlık ve oligarşi ise farklı birer devlet biçim değildir. Yönetim biçiminden memnun olmayanlara göre, tiranlık, monarşinin

¹⁴⁴ a. g. e., s. 42.

¹⁴⁵ Gökberk, a. g. e., s. 284.

¹⁴⁶ Hobbes, a. g. e., 2020, s. 130.

bozulmuş hali, oligarşi ise aristokrasinin bozulmuş hali olarak adlandırılmaktadır. Demokrasiyi zararlı gören kişiler ise ona anarşi demektir. Ancak Hobbes'a göre anarşi tam anlamıyla bir yönetimsizlik durumu olduğu için bir yönetim şekli olarak görülmez. Kişilerin yönetim şekillerini hoşlarına gidip gitmemelerine göre isimlendirmesi Hobbes tarafından doğru bir tutum olarak görülmez.¹⁴⁷

Hobbes'a göre egemenin gücü asla bölünmemelidir. Çünkü barış hali ancak böyle sağlanabilir. İnsanlar, tamamen özgür oldukları durumda temsil yetkisini istedikleri kişi veya heyete verebilirler. Ancak bireyin temsil yetkisinin, egemenin kendi belirlediği ve sınırladığı bir temsilci dışında bir kişi veya gruba verilmesi iki ayrı egemenin olması anlamına gelecektir. Bu durum ise egemenler arası çatışma doğuracak ve barış haline zarar verecektir.¹⁴⁸

Liberal teoriye göre devlet, toplum içerisinde rekabet halinde bulunan gruplar ve bireyler arası bir hakemdir. Devlet vatandaşları hak ihlallerinden korumakla görevli bir hakemdir. Tarafsız olarak ortak iyiyi ve kamu yararını temsil etmelidir. Hobbes'a göre devlet, istikrar ve düzeni ancak mutlak ve sorgulanamaz bir iktidara sahip olarak sağlayabilecektir. Bu durumda vatandaşlar mutlakiyetçilik ve anarşi arasında bir seçim yapmak zorundadırlar.¹⁴⁹

Buradan da anlaşılacağı üzere Hobbes'un kafasındaki devlet mutlak güce sahip olmalıydı. Her ne kadar demokrasi karşıtı olarak görülme de monarşiden yana tavrının ağır bastığı anlaşılabilir bir durumdu. Ancak bu durum monarşik yönetimi kendi ülkesi için daha uygun olduğunu düşünmesi ile alakalıdır. Çünkü onun asıl amacı ülkesinde yaşanan iç savaşın da etkisiyle egemenliğin bölünmemesiydi. Ve bu bölünmeyi engelleyecek olan şey de mutlak monarşiydi. Fransa'da yaşadığı dönemde yaptığı gözlemlere göre burjuva ekonomisi için en faydalı yönetim şekli mutlak monarşiydi.¹⁵⁰

Yönetim biçimleri arasında bir kıyaslama yaparak monarşinin en iyi yönetim şekli olduğunu açıklamıştı. Ona göre monarşi ile meclis egemenliği kıyaslandığında; ilk ayırım kişinin hem halkı hem kendini temsil ettiği noktasında yaşanmaktadır.

¹⁴⁷ a. g. e., s. 139.

¹⁴⁸ a. g. e., s. 139.

¹⁴⁹ Heywood, a. g. e., ss. 129-130.

¹⁵⁰ Hobbes, a. g. e., 2020, ss. 143-144.

Buna göre, toplumun temsilcisi olan meclis üyesi aynı zamanda kendini de temsil etmektedir. Ve bu meclis üyesi kendi etrafına sağlayacağı yarar ile kamu yararı çatıştığında özel çıkarını tercih edecektir. Çünkü insanın doğası bu şekildedir. Monarşik yönetimde ise özel yarar ve kamu yararı aynı şey olduğu için böyle bir çatışma durumu yaşanmayacak ve kamu yararı zarar görmeyecektir. Çünkü monarkın zenginliği, gücü ve şanı zaten toplumdan gelmektedir. Onların yararına olan şey monarkın da yararınadır.¹⁵¹

İkinci kıyas tavsiyelerin ne şekilde alınacağı noktasında yaşanmaktadır. Buna göre bir monark tavsiye istediği zaman bunu istediği kişiden, dilediği yer ve zamanda ve istediği kadar gizli bir şekilde alabilmektedir. Ancak bir meclisin böyle bir lüksü bulunmamaktadır. Çünkü meclisin tavsiye alacağı kişi yalnızca mecliste bulunma hakkı olan kişilerden alınabilir. Yani istenilen herkesin tavsiyesi istenilen zamanda alınamaz. Ayrıca meclis ortamında alınacak bir tavsiyenin gizli bir şekilde verilebilmesi de mümkün olmayacaktır.¹⁵²

Üçüncü kıyas alınan kararlarda yaşanan çelişkiler üzerine olmuştur. Monarkın alacağı bir kararda ortaya çıkan çelişki yalnız insan doğasının çelişkilerini içermektedir. Oysa meclisin kararlarında hem insan doğasının çelişkileri hem de kalabalığın meydana getirdiği çelişkiler görülebilecektir.¹⁵³

Dördüncü kıyas kıskançlık yaşanması üzerine olmuştur. Monark tek bir kişi olduğu için kendisini kıskanamayacak ve bu nedenle kıskançlık neticesinde ortaya çıkan bir anlaşmazlıkta yaşanmayacaktır. Ancak meclis birden fazla kişiden oluştuğu için rakiplerinin parlamasını istemeyen kişiler kıskançlıkları neticesinde anlaşmazlıklar meydana getirebilecektir. Hatta bu anlaşmazlıklar bir iç savaşa bile sebep olabilecektir.¹⁵⁴

Hobbes devamlı olarak monarşi güzellemesi yapmamış onun sakıncalarına da değinmiştir. Buna göre toplumun herhangi bir üyesi bir dalkavuşun veya gözde bir bireyin zenginleştirilmesi için bütün varlığından men edilebilir. Ve bu durumun ortaya çıkmaması neredeyse imkânsızdır. Ancak monarşide bu sakıncanın var olması

¹⁵¹ a. g. e., s. 140.

¹⁵² a. g. e., s. 141.

¹⁵³ a. g. e., s. 141.

¹⁵⁴ a. g. e., s. 141.

mecliste aynı sakıncanın olmadığı anlamına gelmez. Monarkı doğru yoldan saptırabilen bir dalkavuk pekâlâ meclisi de aynı şekilde saptırabilecektir. Ayrıca burada saptırılacak birçok adayın varlığı bu durumun gerçekleşmesi ihtimalini de artırmaktadır.¹⁵⁵

Son olarak monarşide egemenin bir çocuk veya akıl sağlığı yerinde olmayan biri olma ihtimali mevcuttur. Bu nedenle egemenliği kullanımını onun adına bir kişi veya bir heyetin yapması en iyi çözüm olacaktır. Art niyetli kişilerin bu yetkiye ele geçirebilmesi ise bir başka sakıncadır. Ancak en kötü yönetim bile kargaşa ve iç savaştan daha kötü değildir.¹⁵⁶ Hobbes isyan ve kargaşa durumunu asla kabul etmez. Ona göre, sözleşme sonucu egemenliğin devlete geçmesi ile kargaşa durumu bir daha görülmeyecektir. O devlet ve siyasi iktidarı özdeşleştirerek "mutlak devlet" doktrinini meydana getirmiştir.¹⁵⁷

Hobbes'a göre devlet, varlık amacı olan güvenliği insanları korkutarak sağlayacak olan bir canavardır. Devletin doğma nedenini güvenlik ihtiyacı olarak gören filozofa göre, devletin temelinde korku vardır. Ona göre korku devletin hem varlığı hem de sürekliliği için gerekli öğedir. Ona göre devlet bir canavardır ama kimse onu sevmek ya da tapmak zorunda değildir. Çünkü o devlete bir kutsiyet atfetmek yerine onu yapay bir cisim olarak görür. Onun devlet anlayışı, devletin kutsallığı görüşüne indirilmiş en büyük darbelerden birisidir.¹⁵⁸

3.2. Egemenin ve Uyrıkların Hakları ve Sorumlulukları

Hobbes'un devlet anlayışın anlaşılabilmesi için egemene ne tür hak ve ödevler yüklediğinin iyi incelenmesi gerekmektedir. Onun egemeni geniş yetkilerle donattığı görülecektir. Ancak burada amacın mutlak bir egemenlik ve boyun eğme olmadığının anlaşılması gerekir. Hobbes'un amacı hayatın, barış halinin, adaletin ve özgürlüğün sağlanmasıdır.¹⁵⁹ Bunların sağlanabilmesi ise ancak mutlak güce sahip ve korkuya dayalı bir devletle mümkün olacaktır. Hobbes egemenin hakları kısmında egemeni korumaya alır bir anlayışla hareket etmektedir. Egemenin 1. hakkı, uyrıklar

¹⁵⁵ a. g. e., s. 141.

¹⁵⁶ a. g. e., s. 142.

¹⁵⁷ a. g. e., ss. 250-251.

¹⁵⁸ a. g. e., ss. 136-137.

¹⁵⁹ Ağaoğulları, Akar ve Köker, a. g. e., s. 241.

tarafından hükümet şeklinin değiştirilemeyeceğidir. Çünkü yapılan sözleşme gereği uyruklar, tabi oldukları egemeni terk edip başka birinin egemenliğine ya da doğa durumunun kaosuna geçiş yapamazlar. Herkes herkese karşı egemenin emirlerini kabul etmekle yükümlüdür. Ayrıca Tanrı ile yeni bir sözleşme yaptığını iddia edenler de yalan söylerler. Çünkü Tanrı ile ancak onun bir temsilcisi aracılığı ile sözleşme yapılabilir.¹⁶⁰

İkinci olarak, egemen güçten vazgeçilemez. Çünkü egemenin tüm uyrukların kişiliğini temsil ettiğine dair sözleşme egemenle uyruklar arasında değil, uyrukların kendi arasında yapılmıştır. Bu nedenle hiçbir uyruk sözleşmeden dönemeyecektir.¹⁶¹

Üçüncü olarak, egemene karşı gelmek, adaletsizlik etmeden mümkün değildir. Kişi o egemene oy vermemiş olsa bile toplulukta kalmayı gönüllü olarak kabul eden kişi, o topluluğun kararı sonucu egemen olanı da kabul etmiş demektir. Bu sebeple egemene karşı gelen kişi sözleşmeye de aykırı davranıyor demektir. Bu durum ise bir adaletsizlik durumu doğuracaktır.¹⁶²

Dördüncü olarak egemenin yaptıkları herhangi bir uyruk tarafından eleştirilemez. Çünkü egemeni aralarında yaptıkları sözleşme ile oluşturan uyrukların kişilikleri o egemende birleşir. Yani egemenin iradesi uyruğun iradesidir. Bu nedenle kişi kendi yaptığı bir eylemden şikâyetçi olmuş olacaktır. Ayrıca uyruklar egemeni cezalandıramaz. Çünkü egemenin eylemini cezalandırmak isteyen uyruk, kendi eylemini cezalandırmış olacak ve bu durumda kendi eylemi için başka birine bedel ödetmiş olacaktır.¹⁶³

Altıncı olarak, uyrukların barışı ve savunulması için neyin gerekli olduğu egemen tarafından belirlenir. Çünkü egemenin varlık nedeni uyrukların barışı ve güvenliğidir. Bu amaç için ise; egemen uyruklara öğretilen düşünceye karar verir. Çünkü uyrukların düşünceleri onların eylemlerini belirleyecektir. Bu sayede iç savaş önlenilecektir.¹⁶⁴

¹⁶⁰ a. g. e., ss. 137-138.

¹⁶¹ a. g. e., s. 138.

¹⁶² a. g. e., s. 139.

¹⁶³ a. g. e., ss. 139-140.

¹⁶⁴ a. g. e., s. 141.

Egemene tanınan diğer haklardan kısaca bahsedecek olursak; uyruklara, diğer uyruklara zarar vermeden neler yapabileceği ve nelerden yararlanabileceğini gösteren kuralları egemen belirler. Yargı ve anlaşmazlık çözme yetkisi egemene aittir. Anlaşmazlıkların çözüme bağlanmadığı durumda herkes kendini korumak için savaşıacak ve doğa durumuna geri dönecektir. Savaşa ve barışa karar verme hakkı ona aittir. Bunlardan hangisinin kamu yararı sağlayacağı, toplanacak ordunun büyüklüğü, silahlandırılması ve finansmanı için vergi koyulması yine egemenin karar alacağı konulardır. Barış ve savaş halinde görevlendirilecek kamu görevlileri yine egemen tarafından seçilecektir. Ödül ve ceza yetkisi egemenin hem hakkı hem görevleri arasında sayılmıştır. Bu konuya egemenin görevlerinden bahsedildiği kısımda değinilecektir. Egemenin vereceği ödüller arasında yer alan şeref ve paye verme hakkı ise insanların şan ve şeref peşinde olması bakımından önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmakta ve egemenin düzen sağlamak için kullandığı hakları arasında yer almaktadır.¹⁶⁵

Hobbes egemenin haklarından bahsettikten sonra onun bazı niteliklerine değinir. Ona göre egemen mutlak ve onun üzerinde herhangi bir güç yer alamaz. Egemenlik sürekli ve bölünemez bir niteliktedir. Hakların bölündüğü durumda neler yaşanacağına örnek olarak İngiliz İç Savaşını gösterir. Egemenin bir başka özelliği onun yasa yapıcı oluşu ve bu yasalarla bağlı olmayışıdır. Egemen güçten feragat edilmediği durumda egemene ait haklar yok olmaz. Yine egemen güç karşısında uyruklarının herhangi bir gücü ve şerefi yoktur. Son olarak egemen gücün verebileceği zarar egemenin hiç olmadığı durumdan çok daha azdır.¹⁶⁶ Hobbes'un egemenin haklarını saydığı kısımda bu egemenin haklarına karşı saygı duymak ve onların gereğini yerine getirmek ise uyrukların yükümlülükleri olarak görülebilir. Uyruklar arası yapılan sözleşme neticesinde meydana getirilen egemene ait haklar aslında uyrukların yapmış olduğu sözleşmenin neticesinden başka bir şey olmadığı için uyrukların sözleşme hükümlerine uyması egemenin haklarına saygı duyulması ile aynı anlama gelecektir.

¹⁶⁵ a. g. e., ss. 141-142.

¹⁶⁶ a. g. e., ss. 143-145.

Egemenin sahip olduğu hakları inceledikten sonra, onun uyruklarına karşı görevlerinin de incelenmesi gerekmektedir. Hobbes bu konuya Leviathan'ın 30. bölümünde "Egemen Temsilcinin Görevi Üzerine" adlı bölümde değinmiştir. Buna göre egemenin temel görevi halkın iyiliğinin ve güvenliğinin sağlanmasıdır. Egemen bu göreve doğa yasasından dolayı bağlıdır ve bunun hesabını yalnızca Tanrı'ya verir. Hobbes'un halkın iyiliğinden kastı yalnızca onların güvenliğinin sağlanması değil halkın konforlu bir hayat yaşamasına da olanak sağlanmasıdır. Hobbes'a göre halkın güvenliği ve refahı ise eğitim ve yasalar aracılığı ile sağlanacaktır. Egemen uyruklarını bir rehber olarak eğitecek ve onlara karşı görevini iyi yasalar yoluyla sağlayabilecektir.¹⁶⁷

Hobbes bizim de daha önce değinmiş olduğumuz, egemenin temel haklarından hiç birinin terk edilmemesi gerektiğini de egemene bir görev olarak yükler. Çünkü bu hakların terki insanlar için en kötü durum olan doğa durumunun kaosa tekrar dönülmesine neden olacaktır. Ve bu hakların temelinde ne olduğunun uyruklara öğretilmesi gerekmektedir. Çünkü egemenin haklarının temelini doğru öğrenemeyen halkın egemene olan sadakati zarar görecektir ve bir direnme durumu görülebilecektir.¹⁶⁸

Egemenin haklarını bırakamayacak ve terk edemeyecek oluşunun bir başka anlamı ise egemenin sınırlandırılması noktasında karşımıza çıkar. Böylece egemen devleti yok edemeyecektir. Onun sözleşmeyi bozma hakkı yoktur. Çünkü sözleşmenin tarafı değildir. Egemen yapılan sözleşme neticesinde aklıyla, devleti korumak zorunda kalmıştır. Bu nedenle devleti yok etmesi kendini yok etmesi anlamına gelecektir. Ancak o da her rasyonel insan gibi kendini koruma içgüdüsüne sahiptir. Bu nedenle devleti yok edemeyecektir.¹⁶⁹

Egemen uyruklara yönetimi değiştirmeye özenmemeleri gerektiğini de öğretmelidir. Uyruklar, farklı şekilde yönetilen komşu ülkelerde gördükleri zenginlik ve refaha imrenerek yönetimi değiştirme isteğine sahip olabilirler. Ancak bu zenginliğin kaynağının yönetim şeklinden değil uyrukların egemene olan sadakat ve

¹⁶⁷ a. g. e., s. 249.

¹⁶⁸ a. g. e., s. 250.

¹⁶⁹ a. g. e., s. 250..

itaatinden kaynaklı olduğunu onlara öğretmek gerekir. Yine uyrukların popüler kişilere bağlılık göstermemeleri gerektiği öğretilmelidir. Çünkü bu durum uyrukların egemene olan sadakatini sarsabilecektir. Halkın egemen güce itiraz etmesi durumunda da devlet güvenliği zarar görebilmektedir. Bu nedenle egemen hakkında kötü sözler söylemenin ve onun iktidarını tartışmanın yanlışlığı halka öğretilmesi gereken bir diğer olgudur. Egemen her zaman saygı ile anılmalıdır.¹⁷⁰

Hobbes, halkın eğitiminde neler olması gerektiğinden bahsettikten sonra bu eğitimin verilebilmesi için halkın belirli günler ayırması gerektiğinden bahseder ve bu bölümde Yahudilerin yedi günde bir ve Şabat gününde Tanrı'nın yasalarını okumalarını örnek olarak gösterir. Çünkü uyruklar görevlerini bir kez öğrendikten sonra unutulabilirler. Ya da aradan bir kuşak geçmesi halkın egemenin kim olduğunu bilememesine neden olabilecektir. İşte bu nedenle yasaların okunup anlatılacağı ve egemenin otoritesinin onların kafalarına yerleştireceği belirli zamanlar olması uyrukların eğitimi açısından büyük önem taşımaktadır.¹⁷¹

Uyrukların ebeveynlerine saygı göstermesi gerektiği de onlara öğretilmelidir. Çünkü çocukların ebeveynlerine olan saygı ve itaati onların ebeveynlerinin aldıkları eğitimi de takdir etmelerini sağlayacaktır. Ebeveynlerine saygı göstermeleri ile egemene saygı göstermeleri yolunda atılacak önemli bir adımdır.¹⁷²

Uyrukların diğer uyruklara karşı haksızlık yapmamaları gerektiği egemen tarafından onlara adaletin öğretilmesi ile sağlanacaktır. Uyruklar arası haksızlığa müsaade edilmesi kaos durumunu yaratacaktır. Bu durumda herkes kendi adaletini sağlamaya çalışacağı için doğa durumu yine meydana çıkacaktır. Egemenin uyruklarına öğretmesi gereken en önemli şeylerden birisi de onlara verilen görevlerin benimsenmesi ve görevlerin yürekten gelerek yapılmasıdır.¹⁷³

Egemenin uyruklara eşit vergiler salması adalet açısından önem taşımaktadır. Vergi eşitliği servet eşitliğine değil herkesin güvenlikleri için devlete olan borcunu ödemesine dayanır. Ayrıca egemen, hayatlarını artık tek başlarına sürdüremeyecek olan uyruklarına kamusal yardımlar sağlamalı ve bunu yasalar ile güvence altına

¹⁷⁰Hobbes, a. g. e., 2020, ss. 252-253.

¹⁷¹ a. g. e., s. 253.

¹⁷² a. g. e., s. 254.

¹⁷³ a. g. e., ss. 254-255.

almalıdır.¹⁷⁴ Egemenin kamusal yardımlarla ilgili görev devletin sosyal yönüne de vurgu yapıldığını göstermesi bakımından önemlidir. 19. yüzyıl sonlarında ortaya çıkan sosyal devlete, Thomas Hobbes'un kitabında ufakta olsa bir gönderme yapması önem taşımaktadır.

Egemen, uyruklarının tembelliğini önlemelidir. Çalışma gücüne sahip olan her bireyin çalışması gerekir ve gerekirse buna zorlanmalıdırlar. Eğer ülkede yoksulluk artmaya başlarsa onların fazla iskân edilmemiş ülkelere götürülüp orada çalıştırılması yerinde bir hamle olacaktır.¹⁷⁵

Egemenin en önemli görevlerinden birisi ise uyrukların cezalandırılması ve ödüllendirilmesi noktasında görülür. Çünkü bu araçlar sayesinde devlete olan sadakat artırılırken ihanet azaltılacaktır. Egemenin bir uyruğu cezalandırmasında amaç o uyruktan intikam almak değil onun emsal gösterilerek diğer uyrukların ıslah edilmesidir. Buna göre kamuya karşı tehdit oluşturan ve infial yaratan suçlar en ağır şekilde cezalandırılır, korku, cehalet, ihtiyaç ve tahrik kaynaklı suçların devlete yönelik olmaması kaydıyla daha hafif şekilde cezalandırılması gerekir. Ödüllendirmenin amacı da devlete fayda sağlamaktır. Şöyle ki devleti için iyi hizmet etmiş kişilerin ödüllendirilmesi diğer uyrukların da bu konuda şevk sahibi olmasını sağlayacak ve bunun için gerekli sanatların öğrenilmesine vesile olacaktır. Ödül sistemi hazineye en az yük bindirecek şekilde düzenlenmelidir.¹⁷⁶

Egemenin görevleri arasında topluma öğretilmesi gerekenler de uyrukların görevleri arasında sayılabilir. Çünkü bu bölümde egemenin görevleri toplumun neyi yapması ve neyi yapmaması gerekliliği üzerine verilecek eğitimler olarak anlatılmıştır. Egemen tarafından topluma öğretilen her şey artık onların görevleri arasında yer alacaktır.

Hobbes, egemene tanıdığı haklar nedeniyle mutlakıyetçi hatta totaliter kabul edilmektedir. Onun totaliter devletin temellerini attığı birçok yazar tarafından dile getirilmiştir. Ancak detaylı okumalar yapıldığında onun, bireylerin yaşamaları için gerekli haklarla beraber siyasi bir toplumu oluşturdukları anlaşılacaktır. Yani Hobbes

¹⁷⁴ a. g. e., s. 257.

¹⁷⁵ a. g. e., ss. 257-258.

¹⁷⁶ a. g. e., ss. 259-260.

bir totaliter değildir. Ancak bireylerin güvenliği için en ideal yönetim şeklinin mutlak bir yönetim ile sağlanabileceğini ifade etmiştir. Yani mutlakiyet bir amaç değil araçtır. Bu göre uyrukların yaşamaları için gerekli olan haklarını bir kenara bırakması gerektiğini savunduğunu söylemek yanlış olabilecektir.¹⁷⁷ Zaten Hobbes daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi; bireyin canına karşı saldırılara direnme hakkı, yaralanmaya, zincire vurulmaya ve hapsedilmeye direnme hakları vazgeçilemeyecek haklar arasında saymıştır.¹⁷⁸ Yani devletin her eylemini meşrulaştırmaz. Çünkü devletin amacı bireysel güvenlidir. Eğer ki devlet bireyin canına kastedecekse o zaman varlık amacının dışına çıkmış olacaktır.

3.3. Thomas Hobbes'un Liberal Pozisyonu

Hobbes'un siyaset felsefesini anlamak için sadece kendi eserlerini okumak yeterli olmayabilir. Çünkü Hobbes eserlerinde birçok çelişkiler barındırmaktadır. Bu nedenle Hobbes'un siyaset felsefesinin anlaşılabilmesi için bazı filozofların onunla ilgili yorumlarının incelenmesi önem arz etmektedir. Hobbes ile ilgili en temel tartışma ise onun totalitarizmin mi yoksa liberalizmin mi temsilcisi olduğu yönünde gerçekleşmiştir.

Otfried Höffe'e göre Hobbes; Bacon ve Descartes'in ihmal ettiği, Bodin'in ise ön hazırlığını yaptığı tema olan Devlet üzerinde çalışmıştır. Bu yaparken de çağına meydan okuyan üçlemesiyle çalışmıştır. Bunlar; yöntem bakımından matematiğin kanıtlama ideali, politik olarak iç ve dış savaşların kanlı gerçeği ile ahlaki bakımdan gitgide ortana kalkan inancın kaybolmasıdır. Gelenekleri yıkan sözleşme teorisi onun tarafından geliştirilmiştir. Kurduğu model Avrupa siyasi tarihindeki mihenk taşlarından olmuştur. Felsefesini rasyonalizme dayandırmıştır. Ancak onun felsefesinin deneyci bir yönü de vardır. İmgelerin kaynağını duyumlarla bağlar ve İyi kavramını doğalcı bir tanımlamayla açıklama isteği onun deneyci yanını gösterir. Hobbes'un devleti mutlak egemenliğin hâkim olduğu bir devlettir. Hobbes, ne kuvvetler ayrılığını ne de temel insan haklarını taahhüt etmiştir.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Dilan Mızrak, "Toplum Sözleşmesi Kuramlarında Siyasi İktidarın Sınırı Olarak Kişi Hak Ve Özgürlükleri Meselesi", **Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2011, Cilt: 9, Sayı: 17, 2019, s. 42.

¹⁷⁸ Hobbes, **a. g. e.**, 2020, s. 99.

¹⁷⁹ Otfried Höffe, **Felsefenin Kısa Tarihi**, 1. Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2008, s. 182.

Levi Strauss Hobbes'un liberalizm ile ilişkisi üzerine düşünmüştür. Ona göre Hobbes'un öğretisi bireysel yükümlülükleri değil insan haklarını temel siyasi olgu kabul etmesi ve devletin görevinin de bu hakların korunması ve himayesi olduğunu içermesi açısından ilk liberalizm örneğidir.¹⁸⁰ Hobbes'un bireyci yaklaşımına değinen Strauss'a göre onun bu yaklaşımı mutlak iktidar anlayışına sahip oluşunu engellemektedir. Zaten Hobbes'un mutlak iktidar anlayışının kaynağında bireyci yaklaşımı vardır. Strauss'a göre Hobbes'un felsefesinde otoritenin akla üstünlüğünün nedeni, bireyin doğal haklarının ciddi anlamda genişletilmiş olmasından kaynaklanır.¹⁸¹

William Ebenstein Hobbes'un otoriter ve totaliter bir devlet modeli çizdiği yönündeki söylemler üzerine onun bu konudaki tavrını yorumlamaya çalışmıştır. Ebenstein'a göre onun bazı despot ülkelere örnek olduğu söylenebilir. Ancak Hobbes'u totaliter devletin babası saymak Leviathan'ın tam anlaşamadığının göstergesidir. Hobbes'un sözleşme teorisi bireyler arası eşitliği savunduğu için Faşist düşünce yanlılarınca saldırıya uğramaktadır. Ayrıca sözleşmenin temelindeki rıza unsuruna totaliter devletlerde rastlanamayacaktır. Başka bir totaliter devlet görüşü olan Komünizm yanlıları da devletin akli bir birleşme ile değil çatışma ve şiddet sonucu oluştuğunu söyledikleri için Hobbes'dan ayrılırlar. Totaliter devletle ikinci ayırım; Hobbes'un devletin uyrukların lehine düzen ve güvenlik amacındayken, totaliter devletlerin ferdiyetçiliğe ve zevkçiliğe karşı oluşudur. Üçüncü olarak Hobbes'un devleti totaliter değil otoriterdir. Onun devletinde kanun önünde herkes eşittir. Dördüncü ayırım yönetim şekli noktasında yaşanır. Hobbes monarşiden yana tavır takınmakla birlikte egemen bir kişi veya grup olabilir der. Oysa totaliter modelde tek bir lider olmazsa olmazdır. Beşinci ayırım; savaşın rolü üzerine yapılmıştır. Hobbes'ta savaş sadece savunma amaçlı yapılır ve yüceltilmez. Oysa totaliter yönetimler savaşa arzu duyar ve onu yüceltirler. Komünistler ise ülkeler arası savaşı reddederken sınıfsal savaşı kaçınılmaz bulur. Son ayırım ise; Hobbes'un

¹⁸⁰ Strauss 2011, 212-213; aktaran; Muhammed Ahmet Tüzen, "Leo Strauss Perspektifinden Hobbes ve Modern Siyasetin İnşası", **Beytulhikme An International Journal of Philosophy**, Cilt:9, Sayı:2, 2011, s. 482.

¹⁸¹ Strauss 2011, 282; aktaran Mustafa Kömürcüoğlu, "**N. Machiavelli ve T. Hobbes'ta Birey Çıkarı – Devlet Çıkarı İlişkisi**", Yüksek Lisans Tezi, T. C. Yıldız Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, 2006, s. 238.

teorisinde devleti amacı insan hayatını korumak ve savunmaktır. Bu nedenle kişinin hayatı tehlikedeysen ona direnme hakkını tanır.¹⁸²

Zarakolu da Hobbes'un totaliter bir yönetim öngörüp görmediği noktasındaki tartışmalara katılmıştır. Hobbes'un bireyci bir düşünür olduğu herkesçe kabul edilir. Ancak o bir totaliter midir? Sorusunu sorar. Hobbes'u bir totaliter olarak niteleyenler bu iddialarını onun egemene atfettiği özellikler ile temellendirirler. Hobbes'u liberal olarak nitelendirenler ise onun devlete yüklediği insanın mutluluğu amacıyla temellendirirler. Zarakolu'na göre; "Hobbes totaliter ya da bireysel ideolojinin değil onların üzerine inşa edilebileceği devletin teorisini oluşturmuştur. Çünkü onun devleti, vatandaşlarını haklarını ve çıkarlarını koruduğunu iddia eden liberal demokrasiler kadar liberaldir. Çünkü onun amacı da halkın huzuru, esenliği ve haklarının korunmasıdır. Öte yandan günümüzde kendisini liberal demokrasi olarak adlandırılan tüm devletler de en az Leviathan kadar totaliterdir. Olağanüstü dönemlerde vatandaşlara tanınan kısıtlamalar devletlere tanınmış temel haklardır. Hobbes'dan beri çizilen bu sınırlarda birçok değişiklik olsa da devletlerin kısıtlama hakkı hep varlığını sürdürmüştür."¹⁸³

Şenel'e göre Hobbes tam bir burjuva temsilcisidir. Materyalist bir felsefeye sahip oluşu, bireysel eşitliği desteklemesi, mutlakıyeti toplum sözleşmesi ile savunması ondaki burjuva kültürünü göstermek için yeterlidir.¹⁸⁴

Coplestone, Hobbes'u bir realist olarak görüyordu. Hobbes yetkeci ve egemenin güzü üzerinde direten bir düşünürdü. Onun bu düşünceleri ise, felsefi bir çıkarsama sonucu değil, ülkesinde yaşanan iç savaş korkusu nedeniyle somut tarihsel olaylar neticesinde oluşmuştu. Ona göre Hobbes politik hayatın ve tarihin akışında erk tarafından oynana büyük rolü açığa çıkarmıştır.¹⁸⁵

Ağaoğulları, Akal ve Köker yazdıkları "Kral Devlet Ya da Ölümlü Tanrı" kitabında Hobbes'u modern devletin öncülerinden saymışlardı. Onlara göre Hobbes, modelinde bireysel ve kamusal çıkarlar arasında hiçbir çatışmaya yer vermediği için fazlasıyla optimist bir yaklaşım içindeydi ve devleti fazlasıyla idealize ediyordu.

¹⁸² Ebenstein, **a. g. e.**, ss. 210-213.

¹⁸³ Zarakolu, **a. g. e.**, s. 330.

¹⁸⁴ Şenel, **a. g. e.**, ss. 317-318.

¹⁸⁵ Coplestone, **a. g. e.**, ss. 76-77.

Ama devletin temeline insanı koyması, pozitif yasaların sadece egemen iradeden kaynaklı oluşu, yasalara mutlak olarak itaatin varsayılması, siyasal iktidarı temsil mekanizmasıyla açıklaması, bireysel haklardan bahsederken özel hayata özgürlük tanınması onun modern devletin kurucusu olduğunu söyleyebilmemize vesile olmaktadır.¹⁸⁶

Görüldüğü üzere Hobbes üzerine birçok düşünür birçok farklı alanda tartışmaya girmiş ancak Hobbes'un çizgisi tam olarak hiçbir siyaset bilimci tarafından belirlenememiştir. Hobbes çoğu konuda çift taraflı bir felsefe ortaya koyduğu için içerisinde birçok çelişki barındırmaktadır. Ayrıca ortaya çıktığı dönemin modernleşme döneminin başları olması da bahsedilen durumun yaşanmasında etken olmuştur. Henüz rotasını çizmemiş modern düşüncenin ilk temsilcilerinden olan Hobbes yeni bir düşünce yapısına geçiliyor oluşunun yarattığı çelişkiler nedeniyle net olarak bir tavır ortaya koymamıştır. Ancak yapılan değerlendirmeler neticesinde Hobbes'un totalitarizmin kurucusu olduğunu söylemek yerine onun yetkeci anlayışının bazı totaliter devletler için esin kaynağı olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Hobbes'un bireysel hak ve özgürlüklerle ilgili fikirleri nedeni ile totalitarizmin değil liberalizmin temellerini attığı söylenebilir.

3.4. Şiddet ve İktidar İlişkisi

Şiddet ve iktidar ilişkisi üzerine birçok yazar tarafından incelemeler yapılmış ve bu konu hakkında iki ayrı kutup oluşmuştur. Bir grup şiddet ve iktidarın birbirlerinden ayrı unsurlar olduğunu ve iktidar için şiddetin gerekli bir unsur olmadığı fikrini desteklerken diğer grup ise iktidarın şiddet uygulamadan varlığını devam ettiremeyeceği ve şiddet kullanma yetkisinin iktidar için olmazsa olmaz unsurlardan biri olduğu fikrini savunmuştur. Hobbes'un modern devleti de şiddet kullanma tekeline sahip bir iktidar içermektedir. Şiddet kullanma yetkisi günümüzde hemen her devletin sahip olduğu bir tekeldir. Ancak bu şiddetin sınırlarının oluşu ve meşru temellere dayanması önem arz etmektedir.

Modern döneme gelmeden önce şiddet günlük hayatın her alanında görülmekteydi. Çünkü modern dönemde olduğu gibi şiddetin kendisini gizlemek gibi

¹⁸⁶ Ağaoğulları, Akal ve Köker, a. g. e., s. 278.

bir ihtiyacı yoktu. Aksine şiddet özellikle parlatılırdı. Çünkü eski topluluklar sorunlarını siyasetle değil çatışmayla hallederlerdi. Böylece iktidar kendisini şiddet vesilesi ile sergilerdi. Antik Yunan mitolojisine bakıldığında zaman her yerde kan ve parçalanmış bedenler görülecektir. Çünkü Tanrılar iradelerini şiddet yoluyla insanlığa dayatıyorlardı. Yine Roma İmparatorluğunda iktidar kendisini şiddet ile sergiliyordu. İmparatorluğun en önemli etkinliklerinden olan gladyatör savaşları imparatorun gücünü ortaya koymak amacıyla yapılan etkinliklerdi. Şiddet, eski toplumlarda hem dinsel hem de güç aracı olarak karşımıza çıkıyordu.¹⁸⁷

Ancak şiddet kendisini her daim bu şekilde sahnelemedi. Aradan geçen yüzyıllar boyunca şiddet form değiştirmişti. Eski çağlarda kendisini gururla sahneleyen şiddet modernleşme sonrasında karanlık köşelere çekilmeye başlamıştı. Çünkü meşruiyetini kaybediyordu. Bu yüzden artık kendini parlatarak göstermek yerine sinsice çalışıyordu. Şiddet; artık etkisini bulaşarak, zehirleyerek ve enfeksiyon ile gösteriyordu.¹⁸⁸

İktidar ve şiddet ilişkisi eski çağlardan beri var olmuş olsa da bunun sistematik bir şekilde kullanılması iktidarın merkeziyetçi yapıya bürünmesi ile gerçekleşmiştir. Ortaçağ Avrupası'na bakıldığında şiddeti tekeline alabilecek bir iktidar yapısı görünmemektedir. Bu dönemde kilise, krallar ve soyluların hepsi ayrı güç odaklarıydı ve hepsi kendi şiddetlerini uygularlardı. İktidarın merkezi bir hale gelişinin temeli ise modern devletin temelini atan Machiavelli ve Hobbes'la hız kazanmıştı. İki siyaset bilimci de devletin şiddet tekeline eline alarak merkezi bir hale geleceğini savunmuştu.¹⁸⁹

Machiavelli; iktidar ve şiddet ilişkisi arasında güçlü bir bağ kuran düşünürler arasında ilk akla gelecek isimlerdendir. Onun siyaset felsefesindeki “iktidar için her yol mubahtır” anlayışı, iktidarın şiddeti de etkin bir araç olarak kullanabileceğini savunmasına neden olmuştur. Çünkü tüm toplumun faydası için küçük bir kısma zarar verilmesinde bir sakınca yoktur. "Hükümdar" adlı eserinde "korkulmak mı

¹⁸⁷Han, a. g. e., ss. 16-17.

¹⁸⁸ a. g. e., ss. 17-19.

¹⁸⁹ Emek Bayrak, “Şiddet Tekelinin Tarihsel Gelişimi Ve Bugüne Dair Notlar”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1943, Cilt:68, Sayı:1, 2019, s. 65.

yoksa sevilmek mi daha iyidir" sorusuna bir cevap arayan Machiavelli'e göre, korkulan bir hükümdar olmak daha iyidir. Çünkü insanın doğası kötüdür. Tehlikeden uzak zamanlarda prens için her türlü fedakârlığı gösterecek olan halk tehlike yaklaştığı ve menfaatleri zarar göreceği zaman sevdiği bir prensten yüz çevirecektir. Sevgiyi tercih eden hükümdar ise vatandaşlarının sevgisine güvenip başka bir hazırlık yapmadığı için yıkıma uğrayacaktır. Çünkü sevgi, insanı kolaylıkla terk edebilen bir duygudur. Ama korku duygusunun insanı terk etmesi çok daha zordur.¹⁹⁰

Çalışmamızın ana teması olan Thomas Hobbes iktidara tanıdığı şiddet tekeli ile modern devletin kurucusu sayılmıştır. Hobbes iktidarın şiddet tekeli son derece tutarlı bir şekilde açıkladığı için modern devletle ilk ilişkilendirilen isimlerden olmuştur. Sözleşme kuramının temelinde meşruiyetin temeli neye dayanır sorusu vardır. Buna göre meşruiyetin temeli; devlet, toplum ve bireyden oluşur. Hobbes'un devletinde meşruiyet ve güvenlik özdeşleşmiştir ve onun yarattığı modelin otoriter ve totaliter oluşu gayet doğaldır. Rousseau'da ise meşruiyet siyasal iktidar ile özdeş olan topluma dayalıdır. Locke ise daha liberal bir yaklaşımla bireyi ve onun haklarını temele oturtarak güvenlik ve eşitliği değil özgürlük arayışını meşruiyet kaynağı olarak düşünür.¹⁹¹

Hobbes'un meşru şiddet tekeli fikri ilerleyen yıllarda Weber'de kendini göstermiştir. O modern devletin ancak sahip olduğu araçlar üzerinden tanımlanabileceğini söylemiştir. Ve bu araçlar fiziksel güç ve şiddet kullanımından oluşmaktadır. Trocki'nin Brest-Litovsk'taki "tüm devletler güç ve şiddet üzerine kurulmuştur" sözünü destekler ve eğer durum böyle olmasaydı anarşinin hâkim olacağını söyler. Weber, şiddeti devletin tek aracı olarak saymasa da onu

¹⁹⁰ Machiavelli, a. g. e., s. 90.

*Auctoritas: Otorite

**Potestas: Güç

¹⁹¹ Çetin, 2005, s. 55.; aktaran, Şefik Taylan Akman; "Devletin Şiddet Araçları Üzerindeki Tekelci Kontrolü Ve Meşruiyet Sorunu 12 Eylül 1980 Sonrası Türkiye'de Ordu Ve Meşruiyet", Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2006, s. 104.

kullanabilecek tek kurumun devlet olduğunu söyler. Yani bu yetkiyi devlette tekelleştirir.¹⁹²

Engels ve Marx'da şiddet ve iktidar ilişkisi konusunda Max Weber'le benzer fikirlere sahiptir. Marx, devletin bir zor örgütü olduğunu söyler. Bu örgütün amacı belli bir sınıfın alaşağı edilmesidir. Engels ise devleti çok basit ve hayranlık uyandırıcı netlikte özel bir baskı gücü olarak nitelendirir. Görüldüğü üzere hem Engels hem Marx, devletin baskı ve yaptırım yetkisine vurgu yapmıştır.¹⁹³

İktidar ve şiddet ilişkisi konusu birçok düşünür tarafından ele alınmış ve bu iki olgu arası ilişkinin varlığının geçmişten günümüze her dönemde var olduğu görülmüştür. Kabile topluluklarının yaşadığı dönemden modern döneme gelene dek iktidar ve şiddet devamlı olarak iç içe görülmüştür. Bir yerde iktidar varsa şu veya bu şekilde şiddet ortaya çıkacaktır. İktidar hem doğarken hem de korunurken şiddet devamlı olarak bu sahnelerde rol almaktadır.

Günümüzde hâkim olan küresel politikalar da iktidar şiddet ilişkisinin halen devam etmekte olduğunu göstermektedir. Günden güne güçlenen küresel politikalar; yoksulluk, eşitsizlik, işsizlik gibi olguları gitgide daha da artırmaktadır. Bu olgularda meydana gelen artış ise toplumsal memnuniyetsizliği ve iktidara yönelik tehditleri artırmaktadır. İktidarlar bu tehditleri bertaraf etmek için “güvenlik” söylemini kullanmaya başlamışlardır. Bu söylemler, tehditlerin bastırılması noktasında şiddet kullanımının meşruiyetini oluşturmakta ve uygulanan şiddet eylemleri gitgide daha da güç kazanmaktadır.¹⁹⁴

¹⁹² Max Weber, **Sosyoloji Yazıları**, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 132.

¹⁹³ Karl Marx, Frederick Engels; aktaran; Vladimir Lenin, **Devlet ve Devrim**, 3. Baskı, Yordam Kitap, 2020, İstanbul, ss. 29- 37.

¹⁹⁴ Bayrak, **a. g. e.**, s. 74-75.

3.5. Thomas Hobbes'un Devletinde İktidarın Şiddet Yetkisi

Hobbes'un siyaset kuramının önemi onun kurduğu felsefeye dayalıdır. Materyalist bir felsefe ile oluşturduğu siyaset kuramı onun halen modern devletin babası olarak anılmasında en önemli faktörler arasında yer alır. İktidarın mutlaklığının neden zorunlu olduğu ile ilgili açıklamalarını son derece sistematik bir şekilde yapmıştır. Onun modelindeki mutlak iktidar anlayışı modern devletin en önemli unsurlarından birini oluşturmuştur. Hobbes'un kuramında Auctoritas ve potestas tek merkezde toplanmış ve bu siyasal yapı rasyonel bir meşrulukla donatılarak modern devleti ifade etmiştir.¹⁹⁵

Hobbes'un modeli mutlak iktidara dayalı bir modeldir. Çünkü Ortaçağ'da yaşanan siyasi bunalımdan kurtulabilmek için iktidarın mutlaklaşması gerekiyordu. Bunun sağlanabilmesi ise ancak iktidarın şiddet tekeli elinde bulundurması ile mümkün olacaktı. İşte bu noktada iktidarın bu tekele nasıl ve neden sahip olduğu sorusunu cevaplamıştı. Hobbes Leviathan'da hakların bırakılmasından bahsederken bazı hakların vazgeçilemez olduğunu söylüyordu. Bu hakların başında bireylerin kendilerine yönelik saldırılara karşı direnme haklarını bırakamayacağı maddesi vardı. Bu halde devletin şiddet yetkisi nereden geliyordu? Leviathan'da "Cezalar ve Ödüller Üzerine" adlı kısımda bu soruyu sistematik bir şekilde cevaplıyordu. Şöyle ki; sözleşme neticesinde birey, başkasına ceza verilmesi hususunda egemene yardımcı olma yükümlülüğü altına girerken, kendisinin cezalandırılmasında böyle bir yükümlülüğü yoktur. Ancak, cezalandırma için yapılacak olan yardım, yardımcı olacak kişinin bizzat kendisi cezalandırma hakkına sahip değilse, cezalandırma hakkının devrini içermemektedir. Yani egemenin ceza verme hakkı sözleşme neticesinde bireyler tarafından ona devredilen bir hak değildir. Ceza hakkının temeli, doğa durumunda, herkesin kendi güvenliği için her şeyi yapabilme hakkına dayanır. Bu haklar içerisinde yaralama, öldürme ve boyun eğdirme hakları da bulunur. Burada ceza yetkisi egemene verilen değil bırakılan bir haktır.¹⁹⁶

Hobbes'un bahsettiği kısımdaki kilit nokta hakkın verilmesi ve bırakılması noktasındadır. Çünkü hakkın verilmesi bir devir içerir. Yani bir hakkı verebilmek

¹⁹⁵ Ağaoğulları, Akal ve Köker, **a. g. e.**, ss. 161-162.

¹⁹⁶ Hobbes, **a. g. e.**, 2020, s. 232.

için önce ona sahip olmak gerekir. Ancak Hobbes'a göre böyle bir ceza hakkı yoktur. Hakkın bırakılması ise sahip olunmayan bir hakka sahip olabilme gayretinin yokluğudur. Doğa durumunda herkesin her şeye hakkı vardır. Yani başkalarının o hakka sahip olmasına engel olma özgürlüğünden vazgeçilmesi halidir.¹⁹⁷ Böylece cezalandırma hakkı yalnızca egemene bırakılır ve devlet ceza verme noktasında bir tekel kazanır.

Peki, ceza verme yetkisinin içerisinde şiddet barındırdığına nasıl ulaşılmıştır. Bu noktada verilecek bir örnek ile basit bir açıklama yapılabilecektir. Leviathan'ın "Egemenin Hakları ve Yükümlülükleri Üzerine" adlı kısmında Hobbes egemenin öldürme yetkisinin varlığına ve dayanağına kısaca değinir. Uyruklardan biri egemeni yıkmaya kalkar ve bunun sonucunda öldürülürse bir haksızlık doğmaz. Çünkü uyruk sözleşme sonrası egemenin her türlü eyleminin amili olur ve kendisine verilen öldürme cezasının da amili olur. Uyruk kendi yetkisiyle ceza alabileceği bir şey yaparsa bir adaletsizlik doğar ve bu adaletsizliğin neticesinde kişi haksız konuma düşer.¹⁹⁸ Hobbes burada devletin uygulayacağı şiddeti uyruklara dayandırarak meşru hale getirir. Yine "Uyrukların Özgürlüğü Üzerine" adlı kısımda egemenin her eyleminin amili olan uyruğa egemen tarafından yapılabilecek hiçbir şeyin bir adaletsizlik ve haksızlık durumu içermediğini söyler. Burada egemen herhangi bir gerekçe ile uyruğu öldürebilecek ve ne egemen ne uyruk haksız konuma düşmeyecektir.¹⁹⁹ Buradan anlaşılacak olan nokta şudur; egemenin uyruğu öldürme hakkı vardır. Uyruk ise bedensel bütünlüğüne karşı her türlü saldırıya direnebilir. Ancak egemen tarafından öldürülmesi halinde dahi egemenin yaptığı bir haksızlık yoktur.

Egemen, insanoğlu için en büyük kötülük olan yaşamın sona ermesine sebep olabiliyorsa her türlü şiddet içeren cezayı (yaralama, hapsedme gibi) uygulama hakkına sahiptir. Ancak uygulanacak olan şiddetin ölçülü olması gerekir. Ona göre devlete yönelik olarak işlenen suçlar en ağır şekilde cezalandırılmalı, devlete yönelik olmayan ve korku, cehalet gibi unsurlardan kaynaklanan suçlar hafif şekilde cezalandırılmalıdır. Onun teorisinde cezanın amacı, toplumun güvenliğinin

¹⁹⁷ a. g. e., s. 105.

¹⁹⁸ a. g. e., s. 138.

¹⁹⁹ a. g. e., s. 165.

sağlanması için var olan devletin bütünlüğüne yönelik bir tehdit doğmasının engellenmesidir. Zaten onun devleti akli ilkelere dayandığı için ceza yetkisi dâhilinde bulunan şiddet tekeli keyfi ve yersiz biçimde kullanmayacaktır. Bu nedenle Hobbes'un devlet teorisindeki şiddet yetkisinin, günümüzde bazı devletlerde uygulanan ve toplum güvenliği yerine belirli zümrelerin güvenliğini ve menfaatini sağlamak için uygulanan devlet şiddetinin karıştırılmaması önem arz eder.

3.5.1. Modern Devletin Şiddet Tekeli ve Kaynağı

İktidarın sahip olduğu şiddet tekelinin varlığı modern devlet teorisinde ayırt edici özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun nedeni Hobbes'un, modern devletin portresini çizdiği "Leviathan" adlı kitabında açıklanmaktadır. Daha öncede bahsetmiş olduğumuz gibi Hobbes'a göre doğa durumunda herkes herkesle savaş içindeydi ve bu savaş halinde, çalışmaya sanata veya başka herhangi bir uğraşa yer yoktu. Savaş halinden çıkabilmek için tüm insanları koruyabilecek genel bir güç ihtiyacı vardı. Bu güç ise tek bir şekilde oluşturulabilirdi. Herkes bütün güç ve kudretini tek bir kişiye veya tek bir kişi gibi hareket edebilecek tek bir iradeye sahip bir heyete devretmeliydi. Herkesin güç ve kudretini devretmesi sonucu ölümlü tanrının ya da canavarın elinde o kadar fazla güç olacaktı ki, bu gücün neticesinde oluşacak korku barışı ve yardımlaşmayı sağlayacaktı.²⁰⁰

Yine Weber'in şiddet kullanma yetkisine sahip tek kurum olarak devleti işaret ettiği ve devletin sahip olduğu araçlar ile tanımlanabileceği fikrine daha önce değinmiştik. Hobbes'tan sonra Weber'de şiddet tekeli devlet yetkisine veriyordu.

Elias ise şiddet tekelinin çift taraflı olarak çalıştığı konusuna değinmiştir. Ona göre devletler şiddet tekellerini hükümetlerce işletip, asker ve polis gibi organlarca yürütürler. Şiddetin yürütülmesi ise çift taraflı olarak çalışır. Bir taraftan fayda sağlarken bir taraftan zarar doğurur. Aynı ateşin kullanılması ya da atom enerjisi gibi. Bu iki örnekten yola çıkarsak ateş hem yemek pişirmede hem evlerin ve köylerin yakılmasında kullanılabilir. Yine atom enerjisi, hem yüksek düzeyde verimli enerji üretiminde kullanılabilirken, şehirleri yok etmek için atom bombası olarak

²⁰⁰ Hobbes, a. g. e., 2020, s. 130.

kullanılabilir. İşte şiddet tekeli de aynen bu şekilde çalışır. Hem toplumsal düzeni sağlar hem bireylere zarar verebilir.²⁰¹

Giddens'a göre, modern devlet şiddet araçlarına sahipti ancak ondan önceki dönemde de devletler şiddet araçlarına sahipti. Buradaki önemli ayrım şiddetin devlet elinde bir tekel mi, yoksa devlet dışında şiddet kullanabilecek başka aktörler de mevcut mudur sorusunda yatar. Modern öncesi dönemde devletler şiddet kullanımı noktasında bir tekel değildi. Şöyle ki; modern öncesi dönemde mevcut yönetime karşı başkaldırıya hazır güçler her zaman bulunuyordu. Bu bazen tek bir prens şeklinde bazen bir ittifak şeklinde karşımıza çıkıyordu. Birden fazla gücün varlığı ise merkezileşmeyi ve buna bağlı tekelleşmeyi engelliyordu. Şiddet araçların, belirli sınırlar içerisinde tekelleştirilmesi ancak modern devlete özgüydü.²⁰²

Zygmunt Baumann'da devletin şiddet tekeli üzerine bir değerlendirmede bulunmuştur. Ona göre gündelik yaşamımızda bireysel şiddete pek rastlamıyor oluşumuz, modern devletlerin merkezi ve tekelci yapısının bir göstergesidir. Çünkü şiddet artık bireylerin ulaşabileceği alanda bulunmamaktadır. Ancak bu şiddetin tamamen yok olduğu anlamına gelmez. Ona ulaşabilen bir güç her zaman vardır ve modern devlette şiddet yalnızca devletin tekelinde bulunmaktadır. Devletin şiddet tekeline sahip oluşu yurttaşlar için kısmi bir güvenlik sağlar. Ancak kimse tamamen güvenlik içinde değildir. Devletin sahip olduğu şiddet yetkisini günün birinde kendi üzerimize yöneltilmeyeceğinin bir garantisi yoktur.²⁰³

Modern devlet bir şiddet tekeline sahiptir. Ancak burada önem arz eden nokta bu yetkinin meşru bir biçimde uygulanmasıdır. Çünkü meşruiyeti olmayan şiddete karşı bireyler direnecek ve bir kargaşa hali doğacaktır. Bu yetkinin meşruluğu ile ilgili geleneksel yaklaşıma göre, devletin sahip olduğu şiddet tekeli bireyler arası ilişkilerde şiddeti ortadan kaldırmaktadır. Yani şiddeti toplumsal alandan ayıklanmakta ve bu şekilde meşru bir hale gelmektedir.²⁰⁴ Aksi durumu düşünecek

²⁰¹ Norbert Elias, 1993, s. 199; aktaran, Abdurrahman Saygılı, "Modern Devletin Çıplak Sureti", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:59, Sayı:1, 2010, s. 77.

²⁰² Antony Giddens, **Modernliğin Sonuçları**, 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 57-58.

²⁰³ Zygmunt Bauman, **Modernite ve Holocaust**, 1. Baskı, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1997, ss. 143-144.

²⁰⁴ Mithat Sancar, "Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti", **Doğu Batı Dergisi**, 1997, Sayı: 13, 2001, s. 28.

olursak, devlet şiddet kullanmaya yetkili tek aktör olmadığı durumda bireyler şiddete başvuracak ve bu durum tam da Hobbes'un işaret ettiği doğa durumunun kargaşasını getirebilecektir. Bu noktada bireysel şiddetin engellenmesi ile sağlanacak düzen hali devletin şiddet yetkisini meşru bir hale getirdiği söylenebilir.

3.5.2. Güvenlik Devleti Düşüncesinde Hobbes Etkisi

Modern devletin öncüsü sayılan Hobbes'un devlet tasavvurunda, devletin asıl amacının uyrukların güvenliğini sağlamak olduğuna daha önce değinmiştik. Onun kurguladığı devlet çatışmaların yaşandığı bir ortamda güvenliğini sağlayacak güç olarak meydana gelecektir. Güvenlik kaygısı ona mutlak ve sınırsız bir yetki sağlamaktadır.²⁰⁵ Bu noktada Leviathan'ın güvenlik devleti anlayışında atılmış önemli bir adım olduğu söylenebilir. Onun mutlak egemen devlet kurgusunun hukuk ile sınırlanması mümkün olmadığı için, Hobbes'un Leviathan'ı bir hukuk devleti değil güvenlik devleti olarak karşımıza çıkacaktır.

Liberal düşüncenin ilerlemesi ile birlikte özgürlükler konusu üzerinde daha çok durulmaya başlanmış ve bireysel özgürlüklerin egemeni sınırlayıcı özelliği üzerine vurgu yapılmaya başlanmıştır. İşte tam bu noktada hukuk devleti, güvenliği hukuki bir hale getirmekle beraber özgürlüklerin güvenlik için sınırlanabileceği düşüncesini yerleştirmiştir. Böylece liberalizm ile birlikte güvenliğin sınırı olan özgürlük anlayışı tersine dönerek özgürlüğün sınırı olan güvenlik anlayışı yerleşmeye başlamıştır. Ancak ABD ve SSCB arasında yaşanan Soğuk Savaş dönemi sonrasındaki küreselleşme etkisi güvenlik konusunda hukuk devletinin de yetersiz olduğunu göstermiştir. Süreç neticesinde Hobbes'un Canavarı küllerinden doğmuş ve güvenliği iktidarın merkezine yerleştirmiştir. Ancak bu noktada bir anlayış değişikliği yaşanmıştır. Hobbes'un kurgusunda devlet, güvenliğin sağlanabilmesi için yegâne gerekli unsurdur. Ancak yaşanan anlayış değişimi neticesinde artık devlet güvenlik için değil, güvenlik devlet için zorunlu unsur haline gelmiştir. Güvenlik kavramı 21. yüzyıla gelindiğinde yasa yapanın bizzat kendisi olmuştur. 21. yüzyıl devleti artık mutlak ya da liberal bir yapıya sahip değildir. Çünkü yasalarla sınırlı devlet mutlak devlet olamazken, temel hak ve özgürlükleri bile sınırlama hakkına

²⁰⁵ Bayra, a. g. e., s. 125.

sahip olan bir devlette liberal olamamaktadır.²⁰⁶ Hobbes'un kurguladığı ve devlet anlayışında büyük değişimlere sahip olan Leviathan yaşanan tarihsel süreçte değişimlere uğrasa da günümüze kadar ulaşmış ve bugün güvenlik devleti olgusu ile ilişkilendirilebilen bir konuma gelmiştir.

21. yüzyıla gelindiğinde devletler güvenlik noktasında herhangi bir aktörle yetki paylaşımından uzak durmuş ve böylece Hobbes'un Leviathan'ına daha çok yaklaşmıştır. Güvenlik devletine doğru atılmış adımlardan birisi de olağanüstü hal durumunun yaygınlaştırılmasıdır. Bu yapılırken de sadece iç güvenlik değil dış güvenlikte de olağanüstü hal olgusu yaygınlaştırılmıştır. Terör devleti, demokrasi ithali, önleyici müdafaa kavramları ile olağanüstü hal olgusu geliştirilmiş ve güvenlik devleti olgusu güçlendirilmiştir.²⁰⁷

Olağanüstü hal durumu Carl Schmitt tarafından detaylı bir şekilde incelenmiştir. Schmitt "Siyasal İlahiyat" kitabına "*Egemen, olağanüstü hale karar verendir.*" diyerek başlar. Schmitt, olağanüstü hal kavramı üzerinde fazlasıyla durmuştur. Olağanüstü hal, hukukta öngörülemeyen haldir. Son derece tehlikeli ve devletin varlığına yönelik bir tehdit mevcuttur. Burada acil durumun ne zaman olacağı ve nelere sebep olabileceği bilinemez. Bundan dolayı da olağanüstü hal durumunda yetki kısıtlanamaz. Ortaya çıkan mutlaklık durumu ise hukuk devleti anlayışı dışındadır. Schmitt bu çıkarımlardan hareketle egemeni hukuk düzenine ait ama bu düzenin dışındaki güç olarak tarif etmektedir.²⁰⁸ Schmitt'in egemene atfettiği bu konuma Hobbes'ta da rastlamak mümkündür. Hobbes'un egemeni de hukuk düzenine aittir, ancak hukukla bağlı değildir.

Agamben ise bir istisna halinden bahsederek, 20. Yüzyılda bunun güvenlik devleti araçları arasında kullanıldığından bahseder. Agamben istisna halini; hukuk ile siyaset arasında bir dengesizlik noktası olarak tanımlar ve istisna halinin ne yasa dışı ne yasal bir durum olarak açıklar. Örnek olarak ise Hitlerin 12 yıllık iktidarını verir.²⁰⁹ İlerleyen süreçte ise Batı dünyasının güvenlik amacıyla istisna hali yerine farklı yönetim teknikleri geliştirdiğinden bahseder. Ancak bu teknikler de farklı bir

²⁰⁶ a. g. e. , s. 125.

²⁰⁷ Bayra, a. g. e., s. 125.

²⁰⁸ Carl Schmitt, **Siyasal İlahiyat**, 5. Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, 2016, Ankara, ss. 13-15.

²⁰⁹ Giorgio Agamben, **İstisna Hali**, 1. Baskı, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2006, ss. 9-11.

sakinca doğurmaya başlamıştır. Geliştirilen yeni teknikler karşısında yasama organı olan parlamento yürütme organının çıkardığı kararları onaylamakla yetkili basit bir makama dönüşmeye başlamıştır. Bu da cumhuriyet olgusunun dinamiklerini değiştirerek yasamaya dayalı değil yürütmeye dayalı bir cumhuriyet olgusu yaratmaya başlamıştır.²¹⁰

Yeni Kantçı düşünürler arasında sayılan; Habermas, Rawls, Benhabip ve Held gibi düşünürler hukuk devletinin, güvenlik siyaseti çerçevesinde şekil alması gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Onlara göre hukuk devleti ve liberal değerlerin korunması için güvenlik siyaseti evrensel bir hal almalıdır. Teröre ve devlet şiddetine karşı etkin çözüm için, güvenlik siyaseti ile sağlanacak devletlerden bağımsız post-ulusal bir yurttaşlık ve anayasa bilinci zorunludur.²¹¹ Habermas uluslar üstü bir anayasanın varlığının neden gerekli olduğu sorusuna “Bölünmüş Batı” adlı eserinde yanıt verir. Habermas’ın çıkış noktası özellikle Bush yönetiminde ABD’nin yaptığı uygulamalar olmuştur. Bush hükümeti yaşanan 11 Eylül saldırıları sonrasında Ortadoğu’da yapacağı müdahaleler için kendilerince meşru bir zemin oluşturmuştur. Ancak Afganistan ve Irak işgali esnasında yapılan müdahaleler ile ABD, uluslararası anlaşmaları ve örgütleri bir kenara attığını göstermiştir.²¹² Bu süreçte birçok insanlık dışı müdahale gösteren ABD’nin uygulamaları bununla da sınırlı olmamıştır. Guantanamo’da bulunan hapisanede, tutuklulara yapılan işkenceler de ABD için uluslararası anlaşmaların herhangi bir bağlayıcılığı olmadığını göstermektedir. Habermas’a göre bu keyfiyet durumunda ancak uluslararası bir anayasa ve uluslar üstü bir yurttaşlık bilinci ile çıkılabilecektir.²¹³

Görüldüğü üzere yaşanan anlayış değişimi ile hukuk devleti yerini yavaş yavaş güvenlik devletine bırakmaktadır. Konu birçok düşünür tarafından değerlendirilmiş ve güvenlik devletine geçişe sebep olan birçok etken üzerine çalışılmıştır. Günümüzde güvenlik devleti olgusu hem ülke sınırları içinde hem de dışında, orantısız müdahalelerin meşrulaştırılmasında kullanılmaktadır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri, Preemptive War (Önleyici Savaş) ve Humanitarian

²¹⁰ a. g. e., ss. 25-27.

²¹¹ Akkanat, a. g. e., s. 253.

²¹² Jürgen Habermas, **Bölünmüş Batı**, 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 29.

²¹³ a. g. e., s. 36.

Intervention (İnsaniyetçi Müdahale) kavramları yaptığı dış müdahalelerde bir meşruiyet aracı olarak kullanılmaktadır. ABD bu alanda yalnız değildir. Çin, İsrail, Rusya gibi birçok emperyalist güç, devlet güvenliğini öne sürerek konularını güçlendirmek istedikleri bölgelere bir şekilde yerleşmekte ya da bu bölgelerde istedikleri aktörleri idarenin başına getirmektedir. Süreç sonunda ise genellikle bölgede dinmek bilmeyen gözyaşı seli hâkim olmakta ve bu bölgeler kan gölüne dönmektedir.

Önleyici savaş ve insaniyetçi müdahale kavramları amacına uygun yapıldığında tüm dünya kamuoyunca desteklenebilecek olgulardır. Çünkü devletlerin ve milletlerin güvenliği pek tabii ki önemlidir. Ancak burada yaşanan durum biraz daha farklılaşmıştır. Hobbes'a göre bireylerin güvenliğini sağlayabilecek tek araç olan devlet artık bireysel güvenlikten ziyade kendi güvenliği için çalışmaktadır. Bu nedenle güvenlik devleti anlayışı bazı konularda değişimler geçirmeli ve daha da önemlisi güvenlik devletini sınırlayacak bazı faktörlere ihtiyaç duymaktadır. Yine de güvenlik devleti ile ilgili yaklaşımların tamamının temelinde Hobbes'un devlet kuramı ile başlayan devletin güvenlik sağlayıcı tek aktör oluşu büyük rol oynamıştır. Günümüzde güvenlik kavramı Hobbes'un içinde bulunduğu döneme göre genişlik kazansa da temellerini ondan aldığı söylenebilir.

3.6. İktidarın Şiddete Başvurması

Günümüzde iktidarlar, şiddeti en etkin araçlarından biri olarak kullanılmaktadır. Bu durum gerek anayasal cumhuriyetlerde gerek teokratik devletlerde, gerekse totaliter devletlerde farklı meşruiyet kaynaklarına dayalı olarak görülmektedir. Yöntemler ve dayanaklar farklılık gösterse de iktidarların şiddet uygulaması her devlet çeşidinde görülmektedir. İktidarın şiddeti bazen hukuki sınırlar dâhilinde, bazen ise devlet liderinin keyfi uygulamaları şeklinde, ama mutlaka meydana çıkmaktadır. Çalışmamızın bu kısmında şiddetin hukuki ve hukuk dışı olarak uygulanması konusu incelenecektir.

3.6.1. Şiddetin Meşruiyeti

İktidar ve şiddet ilişkisinde iktidarın uyguladığı şiddetin nasıl meşru bir hale geldiği sorusu önem arz etmektedir. Modern devlete geçilmesi ile birlikte şiddetin meşru hale gelişinde en önemli rolü rıza unsuru oynamaktadır. Tarih boyunca iktidarın eylemleri bir meşruiyet kaynağına dayandırılmıştır. Modern devlete geçişe kadar meşruiyetin kaynağını ise daha çok din ve gelenek temelli olmuştur. Weber meşruiyeti üç temel tipe oturtmuştur; geleneksel, karizmatik ve yasal otorite. Modern devlete geçilmesi ile birlikte meşruiyetin kaynağının ağırlıklı olarak yasalara dayalı olduğu görülmektedir.

Kutsiyete dayalı meşruiyet kaynaklarının tarih sahnesinden yok olup gittiğini söylemek doğru olmayacaktır. Günümüzde halen teokratik olarak yönetilen ve eylemlerini uhrevi alana dayandıran devletler bulunmaktadır. Ancak modern devlete örnek verilebilecek devletler, ağırlıklı olarak iktidarlarının meşruiyetini yasalara dayalı olarak sağlamaktadırlar. Şiddet, iktidarlarca en sık kullanılan araçlardan olduğuna göre bu olgunun da bir meşruiyet temeline oturtulması önem taşımaktadır. İşte bu noktada rıza unsuru devreye girmektedir.

Batı'da tanrı temelli devlet görüşüne yavaş yavaş baş kaldırılmaya başlanması ile Machiavelli, Bodin, Hobbes, Locke ve Rousseau gibi düşünürler büyük bir düşünsel dönüşüm başlatmışlardır. Bu dönüşüm sonucunda iktidarın kaynağı uhrevi alandan alınıp yeryüzüne indirilmiş ve kutsiyete dayalı itaat yerini toplumsal rızaya dayalı itaate bırakmıştır. Artık iktidarlarca uygulanan kuvvet, toplumsal rızaya dayandığı sürece meşru hale gelmiştir. Toplumsal rıza ise toplum sözleşmesi düşüncesi ile önem kazanmıştır. Yani, Hobbes'un modern devletinde şiddet tekelinin devletin eline geçmesi "toplumsal rıza" kavramı ile meşru bir temele oturmuştur.²¹⁴ İktidarın elinde bulunan bu şiddet tekeli ise bazen hukuki sınırlar içinde bazen de herhangi bir sınır olmaksızın karşımıza çıkmaktadır.

²¹⁴ Karadağ, a. g. e., ss. 121-123.

3.6.2. Şiddet ve Hukuk İlişkisi

İktidar ve şiddet ilişkisi her zaman meşru bir temele oturmayabilir. İktidarın şiddet kullanımını bazen hukuki sınırlar içerisinde yer alırken bazen hukukun koyduğu sınırların dışına taşabilmektedir. Bu kısımda iktidarların uyguladığı şiddetin hukukla ilişkisi üzerine bazı düşünürlerin fikirlerine yer verilerek bu fikirlerin temelinde Thomas Hobbes'un kurmuş olduğu modelin etkileri anlaşılmalı çalışılacaktır.

Walter Benjamin; hukuk ve şiddet arasında güçlü bir ilişki olduğu fikrinden hareketle görüşlerini ortaya koymuştur. Ona göre şiddet hem hukukun kurulmasında hem de korunmasında yer almaktadır. Benjamin, bireyler arası çıkar çatışmaları, şiddetten tamamen sıyrılmış bir hukuk düzeni ile durdurulamayacağını söylemektedir. Ona göre hukuki bir sözleşme sonuçta bir şekilde şiddete yönelecektir. Yapılan sözleşme, taraflara şiddet hakkını tanıyacaktır. Şiddet her sözleşmede yer alır. Şiddet olgusu, en başta sözleşmenin garantörü olan iktidarın doğuşunda bulunmaktadır. Bu nedenle hukuki bir kurumda şiddetin olduğuna dair bilinç yoksa bu kurum çökmeye mahkûmdur.²¹⁵

Carl Schmitt, hukuk ve şiddet ilişkisini olağanüstü hal üzerinde inceler. Schmitt'e göre "Egemen, olağanüstü hale karar verendir." Schmitt; egemeni tanımlamaya çalışırken, onun istisna haline karar veren olarak belireceğini ifade eder. İstisna halini ise modern toplumun içinde bulunduğu kaos gerekli kılmaktadır. Düzenin bozulduğu ve devletin tehdit altına girdiği bu durumda egemen, olağanüstü halin gerekli olduğuna karar verir. Buradaki durum özetle şudur; egemen önce verdiği kararlarla hukuku oluşturur, sonrasında ise gerekli gördüğü durumlarda yine vereceği bir kararlarla hukuku askıya alarak olağanüstü hale karar verir. Schmitt, egemeni tanımlarken onun karar verme özelliğine ulaşır. İstisna haline karar veren yalnızca egemendir. Ona göre egemenin en önemli görevi, kamu düzeni ve güvenliğinin ne zaman bozulduğu karar vermesidir. Burada es geçilmemesi gereken nokta ise meydana gelen kaos halinde tehlikenin bertaraf edilmesi için neyin gerekli olduğunun tespitini yine egemenin belirlediğidir.²¹⁶

²¹⁵ Walter Benjamin, "Şiddetin Eleştirisi Üzerine", **Şiddetin Eleştirisi Üzerine**, Ed. Aykut Çelebi, 1. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 29-30.

²¹⁶ Schmitt, **a. g . e.**, ss. 13-15.

Agamben, hukuk üzerine yaptığı incelemelerinde hukukun yalnızca şiddet ile olan ilişkisi üzerine vurgu yaparak iktidarı şeytanileştirir. Bu bağlantıyı ise istisna hali yani olağanüstü hal durumu üzerinden kurar. Hukukun özünde yer alan şiddet en bariz şekilde hukuk yerine iktidarın kurucu güce sahip olduğu olağanüstü hal esnasında görülür. Bu noktada hukuk ve şiddet ayırt edilemeyecek şekilde birbirlerine girerler.²¹⁷

Agamben'in bu yaklaşımını Chul Han eleştirmektedir. Chul Han'a göre Agamben iktidarı diabolik bir hale getirerek şiddetle yakınlaştırır. Oysa Agamben, Schmitt ve Benjamin'in aksine bir olumsuzluk toplumu düşünürü değildir. O post immünolojik bir toplumda yaşamıştır. Buna rağmen olumsuzluk toplumunda yaşıyormuşçasına, olumsuzluk şiddeti üzerinde durmuştur. Oysa yaşadığı toplum başarı ve performans odaklı bir toplumdur. Bu toplumun şiddeti ise tükenme ve içerme olarak ortaya çıkmaktadır. Han'a göre günümüz toplumunda artık olumsuzluk değil olumluluğun şiddeti görülmektedir. O günümüz toplumundaki şiddeti "Aynılık Cehennemi" olarak nitelendirmiştir.²¹⁸

Robert Cover ise hukuk ve şiddet ilişkisine yargılama kavramı üzerinden yaklaşmıştır. Ona göre şiddet, hem yargılama esnasında hem yargılama sonucunda gücünü ortaya koyar. Sanıklar yargılama sürecinde sessiz ve sakin bir tavır sergilerken yargılama sona erdiğinde de her türlü sonuca boyun eğler. Çünkü hukuk düzeninde yer alan şiddet tehdidi onlar üzerinde bir korku yaratmaktadır. Sanık, yargılama sonucunda malından, özgürlüğünden veya canından olabilecek olsa dahi hukuka karşı boyun eğmek zorundadır. Hukukun bu gücü ise içerisinde barındığı şiddet olgusuna dayanmaktadır.²¹⁹

Hukukun icrasında şiddet önemli bir etkidir. Bazı toplumlar cezalandırma aracı olarak toplumdan dışlama, kınama gibi uygulamalara başvuruyor olsa da, bu uygulamaların yaptırım gücü genellikle şiddet uygulaması kadar etkili olamamaktadır. Yani şiddet olmadan hukuki düzenin korunması pek mümkün görünmemektedir. En azından günümüz devletlerine bakıldığı zaman, uygulanma

²¹⁷ Agamben, **a. g. e.**, 2006, s. 33.

²¹⁸ Han, **a. g. e.**, ss. 68-69.

²¹⁹ Robert Cover, "Şiddet ve Söz", **Şiddetin Eleştirisi Üzerine**, Ed. Aykut Çelebi, 1. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s. 183.

oranı yüksek olsun ya da olmasın hukukun içerisinde şiddet tehdidi mevcut bulunmaktadır. Uygulamayı meşrulaştıran ise uygulanacak şiddet eyleminin orantılı olması olarak görülebilir.

Günümüz modern devletlerinde, özellikle bireysel güvenlik ve devlet güvenliğine yönelik olarak meydana gelen şiddet olayları, hukuki sınırlar içerisinde mevcut olan ve şiddet içeren yaptırımlarla karşılık bulmaktadır. Modern devlette anayasa, iktidar için hem şiddetin kaynağını hem de sınırlarını oluşturmaktadır²²⁰. Anayasanın çizdiği sınır ise iktidar şiddetinin hukuk içi mi yoksa hukuk dışı mı olduğunu gösterir. Ancak şiddet uygulamaları olağanüstü hallerde normal dönemlere göre daha geniş bir yetki alanına sahip olur. Bu dönemdeki uygulamalar ise hukuk dışı olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü olağanüstü dönemlerdeki şiddet yetkisinin sınırları yine anayasa çizilmiş olan sınırlar olarak karşımıza çıkacaktır.

Yukarıda incelediğimiz tüm düşünürlerin şiddet ve hukuk ilişkisi üzerine ortaya attıkları fikirlerde modern devletin kurucusu sayılan Thomas Hobbes 'tan izler bulunmaktadır. Onun kurguladığı devlet olan Leviathan'da egemen doğa durumundaki kaosun geri gelmemesi için tüm yetkilere sahip biçimde oluşmuştur. Bu nedenle onun hukukunda düzenin ve güvenliğin sağlanması için iktidar tarafından uygulanacak şiddet eylemleri meşru zemine oturacaktır. Thomas Hobbes'un modeli; kamu düzeni ve güvenliğinin sağlanabilmesi için günümüzdeki bireysel haklara bile devlet tarafından müdahale edilebilen bir anlayışın gelişmesinde bir temel oluşturmuştur. Yukarıda da değinmiş olduğumuz olağanüstü hal kavramı bireysel hak ve hürriyetlerin kısıtlanması noktasında birçok engeli ortadan kaldırabilmektedir. Çünkü hakları kısıtlayacak olan egemen, hakların kısıtlanmasını meşru temele oturtan hukuku da oluşturmuştur. Bu nedenle güvenlik ihlali durumunda uygulanacak hiçbir şiddet eylemi meşruluk sınırları dışında olmayacaktır. Onun devleti bireyin yaşama hakkına dahi müdahale edebilmektedir. Bu anlayış ise yüzyılları aşarak günümüzde halen geçerliliğini korumaktadır. Hobbes'un modelinde şiddet ve hukuk, hem devletin doğuşunda hem de yaşantısını sürdürmesinde çok güçlü bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

²²⁰ Oya Boyar, "Anayasa Hukuku ve Şiddet", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 22, Sayı:1, 2016, s. 63.

SONUÇ

Şiddet ve iktidar arasındaki ilişki ilkel insan topluluklarından başlayarak günümüze kadar sürmüştür. Şiddet olgusu iktidar için her zaman ihtiyaç duyulan bir olgu olmuştur. İkel insan toplulukları ile başlayan şiddet ve iktidar ilişkisi, Antik Mısır'da, İnka, Aztek, Maya gibi Amerika medeniyetlerinde, Antik Yunan'da, Roma İmparatorluğunda, Orta Asya bozkırlarında, Ortaçağ ve Rönesans Avrupası'nda ve günümüz küreselleşen dünyasında her daim bir şekilde kendini göstermiştir.

Binlerce yılı aşkın süredir devam eden iktidar ve şiddet arası ilişki Thomas Hobbes'un Leviathan'ı ile birlikte tekelleşerek daha sistematik ve meşru bir yapıya oturmuştur. Onun modelinde başlangıçta doğa durumunda bulunan insanlar, sürekli şiddet korkusuyla yaşadığı için özgürlüklerinden fedakârlıkta bulunarak, sözleşme sonucu devleti meydana getirmiştir. Yapılan sözleşme neticesinde ise devletin uygulayacağı her türlü yaptırıma rıza göstermiştir. Buna göre; onun kurgusunda devletin esas amacı, güvenliğin sağlanması olarak karşımıza çıkar. Özgürlük, refah gibi kavramlar ise ikinci planda kalmıştır. Güvenlik için şiddet uygulanması ise onun tarafından gayet doğal karşılanır. O iktidara mutlak bir şiddet yetkisi tanımıştır. Bu nedenle de çoğu yazar tarafından yetkeci bir düşünür olarak nitelendirilmiştir.

Hobbes'un siyaset alanında asıl katkısının şiddet ve iktidarı ilişkilendirmesinden ziyade şiddet yetkisini devlet tekeline vererek modern devlet olgusunu ortaya çıkarması olarak değerlendirilebilir. O güvenlik algısını merkeze çeker. Bireyler güvenlikleri için bir araya gelerek sözleşme ile devleti oluşturur ve tüm şiddet yetkisini iktidarın tekeline bırakırlar. Modern öncesi döneme kadar birçok aktörün elinde bulunan şiddet yetkisi modern devlet anlayışı ile birlikte yalnızca tek bir gücün yani devletin eline geçer. Bu anlayış yaşadığı evrime rağmen günümüzdeki devlet algısının temelini oluşturmaktadır.

Modern devlet algısına geçilmesi ile birlikte iktidarların meşruiyeti uhrevi alandan dünyevi alana geçmiştir. Böylece iktidarın meşruluğunun temelini yasalar oluşturmuştur. Yasalar ise şiddet olgusuyla birlikte hareket etmiştir. Günümüzde; demokrasi ve devlet güvenliği için şiddet olmazsa olmaz bir kavram haline gelmiştir.

Hobbes modern devletin temellerini attıktan sonra ilerleyen yıllarda yaşanan gelişmeler güvenlik olgusunun da değişim yaşamasına neden olmuştur. İnsan hakları alanında yaşanan gelişmeler (Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi, Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi vb.) ve liberal ideoloji ile birlikte özgürlükçü fikirler güç kazansa da, yaşanan küreselleşme dalgası güvenlik kavramının baskın güç olarak çıkmasını sağlamıştır. Güvenlik algısının güçlenmesi ile insan hakları alanında güvenlik nedeniyle kısıtlamalara gidilebilecek durumlar çizilmiş ve iktidarların şiddete başvurabilme imkânları da genişlemiştir.

Yaşanan küreselleşme dalgası iktidarların uygulayabileceği şiddetin sınırlarını da çok büyük ölçüde genişletmiştir. Önceki dönemlerde devletlerin mevcut bulunduğu coğrafi alanlar ve komşu devletler ile sınırlı olan şiddet bölgeleri küreselleşme neticesinde artık herhangi bir sınır tanımamaktadır. Dünyanın bir ucunda olan Amerika Birleşik Devletleri'nin şiddet yaptırımlarını uyguladığı bölgeler düşünülecek olursa şiddetin sınırlarında yaşanan genişleme daha net anlaşılabilir.

Hobbes'un güvenlik olgusunda yaşanan değişim şu şekilde de özetlenebilir. Onun kurgusunda iktidar zorunlu durumlarda şiddete başvurmaya mecbur kalmaktadır. Ancak günümüzde bu durum şekil değiştirerek, iktidarların şiddete başvurmak için sebepler yaratması haline bürünmüştür. Toplumsal şiddet artık iktidarlar tarafından körüklenen bir olgu haline gelmiştir. Toplumsal şiddet meydana çıktığında ise iktidarlar güvenlik tehdidini işaret ederek kendi meşru şiddet araçları ile tehlikeyi bertaraf etmektedir. Şiddet yolu ile kendini gösteren iktidarlar böylece toplum üzerindeki güçlerini pekiştirmektedirler.

Yani anlaşılacağı üzere Hobbes'un iktidarın tekeline verdiği şiddet yetkisi neticesinde, şiddet olgusu ortadan kalkmamış yalnızca alan değiştirmiştir. Devletin şiddete yetkili tek aktör olduğu fikri bireylerin zihinlerine yerleştirilmiş ve şiddet olgusu toplumsal alanda kısmen de olsa azalmıştır. Ancak bu noktada daha büyük bir sorun ortaya çıkmıştır. Devlet, şiddete yetkili tek aktör olduğu için devletin elinde orantısız bir güç oluşmuştur. Bu orantısızlık ise şiddetin çok daha tahrip edici bir hal almasına neden olmuştur.

1. Dünya Savaşı ile başlayan süreçte şiddet olayları çok daha vahim düzeylere yükselmiştir. O günden bugüne savaşlar neticesinde meydana gelen can kayıpları milyonlarla ifade edilir hale gelmiştir. 2. Dünya Savaşı'nda ise silah teknolojisinde yaşanan büyük devrimler şiddetin dozunu çok daha fazla artırmıştır. Şiddet tehdidinin varlığına dayalı olarak ortaya çıkan modern devlet, attığı tek bir atom bombası ile saniyeler içinde yüzbinlerce insanın katliamına neden olabilmektedir. Hükümetler kullandıkları kimyasal silahlar ile gerek kendi haklarını gerek başka halkları insafsızca katledebilmektedir. Toplum güvenliğini sağlama amacıyla yola çıkan modern devletler artık silahlarını kendi toplumlarına dahi çevirebilmektedirler.

Küreselleşen dünyamızın en büyük askeri güçleri arasında başı çeken Amerika Birleşik Devletleri, 11 Eylül saldırılarını bahane ederek önleyici savaş doktrini gibi argümanlarla hareket etmeye başlamış, Afganistan ve Irak'ta binlerce sivilin katliamına neden olmuştur. Bu katliamları yaparken ise ulusal güvenliklerinin tehdit altında olduğunu belirtmişlerdir. İsrail, yıllardır Hamas'ı bahane ederek Filistin halkını katletmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti, Uygur Türkleri üzerinde her türlü şiddet ve baskı aracını kullanmaktadır. Bu örnekler son 20 yılda yaşanan şiddet eylemlerinden yalnızca bazılarıdır. Biraz daha geriye gidilecek olursa 20. Yüzyıla kara birer leke olarak geçen; Nazilerin Holokost'u, Sırpların Srebrenitsa Katliamı, Ermenilerin Hocalı Katliamı, Saddam'ın Halepçe katliamı ya da Japonya'nın Nanking katliamı gibi birçok örnekle karşılaşılacaktır.

Doğa durumunda mevcut olan şiddet tehdidinin ortadan kaldırılması için sözleşme sonucu kurulan Leviathan, bugün çok farklı bir noktaya evrilmiştir. Elbette ki şiddetin tek sorumlusu olarak iktidarları görmek ya da devletin olmayışı şiddeti de ortadan kaldıracaktır şeklinde anarşizm savunusu benzeri bir yaklaşımda pek doğru olmayacaktır. Ancak günümüzde bazı iktidarlar amaçlarını unutmüş şekilde hareket etmektedirler. Büyük iktidar boşluklarının olduğu ve terör örgütlerinin kol gezdiği bazı Afrika ülkelerinde dahi yukarıda örneklerini verdiğimiz düzeyde şiddet olaylarına rastlanılmamaktadır.

İktidar ve şiddet ilişkisinde değinilmesi gereken bir başka nokta ise şiddetin şekil değiştirmesidir. İktidarların şiddet uygulamaları artık sadece fiziksel şiddet şeklinde tezahür etmemektedir. İktidarlar bireyler üzerinde psikolojik, ekonomik,

simgesel şiddet gibi birçok şiddet türüne başvurmaktadır. Ülkeler birbirlerine ekonomik ambargolar uygulamakta, basın yayın organları aracılığı ile toplum üzerinde devamlı baskı kurmaktadır. Günümüzde özellikle psikolojik şiddet etkin olarak iktidarlarca kullanılmaktadır. Şiddetin devamlı olarak bir yerlerden çıkabileceği tehdidi iktidarlarca bireylerin zihinlerine yerleştirilmekte ve böylece bireylerin şiddete maruz kalma tehdidi nedeniyle iktidarlara itaat etmesi sağlanmaktadır. Bu durum Hobbes'un teorisine benzemektedir ancak arada fark vardır. Hobbes'ta doğa durumundaki şiddet tehdidini birey kendisi algılamakta, günümüzde şiddet tehdidinin varlığı iktidarlarca zihinlere işlenmektedir.

Yine daha önce değinmiş olduğumuz olumluluk şiddeti bireyler üzerinde yıkıcı etkiler yaratabilmektedir. Bu şiddet türünün temelinde, kapitalist sistemin ekonomik hedefleri doğrultusunda toplumları şekillendirmesinin yattığı söylenebilir. Bireylere aşılana daha fazla başarı, daha fazla para daha fazla güç mottoları olumluluk şiddetini de beraberinde getirmektedir. Ayrıca yine sistem tarafından oluşturulan tüketim toplumu olumluluk şiddetini beslemektedir. Başarı odaklı bireyler artık çok daha fazla çalışmakta ve sosyal aktivitelerini bir kenara bırakmaktadır. 21. Yüzyıl toplumları bazı çevrelerce Prozac toplumu olarak nitelendirilmektedir. Yani, günümüz şiddeti artık fiziksel boyutunun yanında içsel ve ruhsal boyutları da içeren bir hal almıştır. Günümüzde görülen ruhsal şiddet, hukuki olarak herhangi bir ihlal içermediği ve görünür bir şiddet olmadığı için müdahale edilebilir alanda da yer almamaktadır.

Hobbes'un savunusunu yaptığı iktidarın şiddet kullanımı ile bugünün dünyasında iktidarın şiddet kullanımı maalesef ki aynı amaçları gütmemektedir. Hobbes'un birey güvenliği için zorunlu şart olarak ortaya koyduğu iktidarın şiddet kullanımı bugün birey güvenliği için en büyük tehditleri meydana getiren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern iktidarlar şiddeti artık öncelikle kendilerini korumak ve iktidarlarını sürdürmek için kullanmaktadır. Şiddetin kullanımı; bazen fiziksel, bazen psikolojik, bazense olumluluk şiddeti olarak karşımıza çıkmaktadır. İktidarın olduğu her yerde şiddetin dozu gitgide artmaktadır. Oysa Hobbes'un da vurguladığı gibi iktidarın şiddet kullanımında, birey hak ve özgürlüklerini korumak temel öncelik olmalıdır.

KAYNAKÇA

- ACAR**, Hasan ve Yunus Karaağaç;
https://www.nobelyayin.com/kitap_bilgileri/dosyalar/siyasal_siddet_blm_184859.pdf
, (23.12.2020)
- AGAMBEN**, Giorgio; **İstisna Hali**, 1. Baskı, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- AĞAOĞULLARI**, Mehmet Ali, Cemal Bali Akar ve Levent Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1994.
- AĞAOĞULLARI**, Mehmet Ali ve Levent Köker, **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1991.
- AKMAN**, Şefik Taylan; **“Devletin Şiddet Araçları Üzerindeki Tekelci Kontrolü Ve Meşruiyet Sorunu 12 Eylül 1980 Sonrası Türkiye’de Ordu Ve Meşruiyet”**, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2006.
- AKTAŞ**, Zeki; **“Thomas Hobbes’ta Etik”**, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2014.
- ALTHUSSER**, Louis, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, 4. Baskı, İthaki Yayınları, İstanbul, 2010.
- ARİSTOTELES; Politika**, 4.Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
- ARENDS**, J. Frederick M.; “Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 2004, Cilt: 5, Sayı: 22, 2009, 3-33.
- ARSLANEL**, Müşfika Nazan ve Ertuğrul Yücel; “Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2003, Cilt: 15, Sayı: 2, 2011, 1-20.
- AYDIN**, Özgür; **“Pierre Bourdieu DüşünümSELLİĞİNDE Devlet Ve Simgesel Şiddet”**, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2014.
- BAUDRİLLARD**, Jean; **Kötülüğün Şeffaflığı: Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme**, 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995.
- BAUMAN**, Zygmunt; **Modernite ve Holocaust**, 1. Baskı, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1997.
- BAYRAK**, Emek; “Şiddet Tekelinin Tarihsel Gelişimi Ve Bugüne Dair Notlar”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1943, Cilt:68, Sayı:1, 2019, 57-82.
- BENJAMİN**, Walter; “Şiddetin Eleştirisi Üzerine” **Şiddetin Eleştirisi Üzerine**, Ed. Aykut Çelebi, 1. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2010.
- BOYAR**, Oya; “Anayasa Hukuku ve Şiddet”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 22, Sayı:1, 2016, 53-80.

BULUT, Nihat; “**Siyasal İktidar Tipleri ve Bir Siyasal İktidar Tipi Olarak (Modern) Devlet**”, <http://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=siyasal-iktidar-tipleri-vebir-siyasal-tipi-olarak-modern-devlet.pdf>, (20.11.2020).

CANETTİ, Elias; “**Güç ve İktidar**”, <https://www.insanokur.org/elias-canetti-guc-ve-iktidar-arasindaki-ayrim-kediyle-fare-arasindaki-iliskiye-benzer/>, (28.11.2020).

COPLESTON, Frederick; **Felsefe Tarihi Cilt 5 Bölüm ab İngiliz Görgücülüğü Hobbes, Locke, Berkeley**, İdea Yayınları, İstanbul, 1991.

COVER, Robert; “Şiddet ve Söz”, **Şiddetin Eleştirisi Üzerine**, Ed. Aykut Çelebi, 1. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2010.

DERRİDA, Jacques; “Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temelleri”, **Şiddetin Eleştirisi Üzerine**, Ed. Aykut Çelebi, 1. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2010.

DÖLEK, Elif; “**Max Weber ve Michel Foucault’da İktidar: Karşılaştırmalı Bir Analiz**”, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2018.

DÖNMEZ, Rasim Özgür; “Küreselleşme, Batı Modernliği ve Şiddet: Batı’ya Karşı Siyasal İslam”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 2004, Cit:1, Sayı:4, 2004, 81-114.

DUVERGER, Maurice; **Siyaset Sosyolojisi**, Varlık Yayınları, İstanbul, 1982.

DURSUN, Yücel; “Şiddetin İzini Sürmek. Şiddet Nedir?”, **FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi**, 2006, Sayı:12, 2011, 1-18.

EBENSTEİN, William; **Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri**, 5. Baskı, Şüle Yayınları, İstanbul, 2009.

EKİCİ, Ekrem; “Hobbes ve Rousseau: Toplumsal Sözleşme Kuramı”, **Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, 2002, Cilt: Bahar 2006, Sayı: 6, 2006, 78-89.

EKİZ, Serkan; “Jean Bodin’in Siyaset Felsefesinde Devlet ve Egemenlik”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2002, Cilt: 22, Sayı: 2, 2020, 633-691.

ERGİL, Doğu; “Şiddetin Kültürel Kökenleri”, **Bilim ve Teknik Dergisi**, 1967, Sayı: 399, 2001, 40-41.

FOUCAULT, Michel; **İktidarın Gözü**, 3. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012.

FOUCAULT, Michel; **Hapishanenin Doğuşu**, 1. Baskı, İmge Kitabevi, İstanbul, 1992.

FOUCAULT, Michel; **Özne ve İktidar**, 4. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.

GİDDENS, Antony; **Modernliğin Sonuçları**, 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994.

GİRARD, Rene; **Şiddet ve Kutsal**, Kanat Kitap, 1. Baskı, İstanbul, 2003.

GÖKBERK, Macit; **Felsefe Tarihi**, 8. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

GRAMSCİ, Antonio; **Felsefe ve Politika Sorunları**, 1. Baskı, Payel Yayınları, 1975.

GÜNDÜZ, Şinasi; Şinasi Gündüz, “Din ve Şiddet Paradoksu”, **Milel ve Nihal Dergisi**, 2003, Cilt: 13, Sayı: 2, 2016, 8-31.

GÜRİZ, Adnan; “Hobbes, Şahsiyeti ve Siyasi Fikirleri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1943, Cilt: 12, Sayı: 1, 1955, 298-315.

GÜRLEYÜK, Emre Gürkan; “**Modern Devletin İnşası: Thomas Hobbes**”, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2010.

HABERMAS, Jürgen; **Bölünmüş Batı**, 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.

HAKYEMEZ, Yusuf Şevki; “Toplum Sözleşmesi Kavramı ve Günümüz İnsan Hakları Kuramına Etkisi”, **İdare Hukuku ve İlimler Dergisi**, 1980, Cilt: 14, Sayı: 1, 2000, 192-215.

HAMİSE, Balki; **İktidar Kavramı ve Russel’in İktidar Anlayışı**, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2013.

HAN, Byung Chul; **Şiddetin Topolojisi**, 4. Baskı, Metis Yayınevi, İstanbul, 2020.

HEYWOOD, Andrew; **Siyaset**, 14. Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2013.

HOBBS, Thomas; **De Cive: Yurttaşlığın Felsefi Temelleri**, 3. Baskı, Belge Yayınları, İstanbul, 2018.

HOBBS, Thomas; **Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti**, 20. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2020.

HÖFFE, Otrified; **Felsefenin Kısa Tarihi**, 1. Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2008.

KAPANİ, Münci; **Politika Bilimine Giriş**, 19. Baskı, Bilgi Yayınları, Ankara, 2007.

KARADAĞ, Nergiz; “Devlet-Şiddet İlişkisi Bağlamında Devletin Şiddet Tekeli”, Doktora Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016.

KEANE, John; **Şiddetin Uzun Yüzyılı**, 1. Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998.

KELEŞ, Ruşen ve Artun Ünsal; “Kent ve Siyasal Şiddet”, **Cogito Dergisi**, Sayı: 6-7 Kış-Bahar, Şubat, 2005, 91-104.

KESGİN, Ahmet; “Machiavelli ve Makyavelizm”, **Beytulhikme An International Journal of Philosophy**, 2011, Cilt: 5, Sayı: 1, 2015, 105-139.

KILIÇ, Yavuz; “Hobbes, Locke Ve Rousseau’da “Doğa Durumu” Düşüncesi”, **Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi**, 2014, Sayı: 2, 2015, 97-117.

KİRAZ, Sibel; “**Hannah Arendt Ve Walter Benjamin’de Şiddet-Tarih İlişkisi**”, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018.

KOÇ, Yunus; “Yeniçağda Kavram Olarak Egemenliğin Analizi: Jean Bodin, Thomas Hobbes, John Locke Ve Jean-Jacques Rousseau Üzerine”, **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 2014, Cilt: 6, Sayı: 12, 2019, 333-350.

KÖMÜRÇÜOĞLU, Mustafa; “**N. Machiavelli ve T. Hobbes’ta Birey Çıkarı – Devlet Çıkarı İlişkisi**”, Yüksek Lisans Tezi, T. C. Yıldız Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, 2006.

KÜÇÜK, Adnan; “Halk Egemenliği Ve Milli Egemenlik Tartışmaları Ve Egemenlik Anlayışında Esaslı Dönüşüm”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, 2012, Sayı: 6, 2015, 311-361.

LENİN, Vladimir; **Devlet ve Devrim**, 3. Baskı, Yordam Kitap, İstanbul, 2020.

LOCKE, John; **Yöntem Üzerine İkinci İnceleme**, 2. Baskı, Ebabel Yayınları, Ankara, 2012.

MACHİAVELLİ, Niccolo; **Prens**, 6. Baskı, Can Yayınları, İstanbul, 2012.

MARTİNİCH, Aloysius; **Thomas Hobbes**, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2013.

MICHAUD, Yves; **Şiddet**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

MIZRAK, Dilan; "Toplum Sözleşmesi Kuramlarında Siyasi İktidarın Sınırı Olarak Kişi Hak Ve Özgürlükleri Meselesi", **Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2011, Cilt: 9, Sayı: 17, 2019, 21-44..

ÖZERKMEN, Necmettin ve Haydar Gölbaşı; “Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet”, **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, 2003, Sayı:15, 2010, 23-37.

OK, Ahmet Şenol; “Max Weber’de Otorite Ve Meşruiyet Tipolojisi”, **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 2014, Cilt:4, Sayı:8, 2017, 42-54.

PANK, ÇİĞDEM; “Egemenlik Yetkisinin Sınırının Düşünürler Bağlamında Değerlendirilmesi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2007, Cilt: 9, Sayı: 46, 2016, 245-256.

ROUSSEAU, Jean Jacques; **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliği Kökeni**, 1. Baskı, Yeryüzü Yayınevi, Ankara, 2003.

ROUSSEAU, Jean Jacques; **Toplum Sözleşmesi**, 5. Baskı, Öteki Yayınevi, İstanbul, 2014.

RUSSEL, Bertrand; **İktidar**, 1. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990.

SANCAR, Mithat; “Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti”, **Doğu Batı Dergisi**, 1997, Sayı: 13, 2001, 25-44.

SANDER, Oral; **Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e**, 23. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2012

SAYGILI, Abdurrahman; "Modern Devletin Çıplak Sureti", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:59, Sayı:1, 2010, 61-97.

SCHMİTT Carl, **Siyasal İlahiyat**, 5. Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, 2016, Ankara.

SİMENOV, Anton Antonov; “Bulgaristan’da Türk Azınlığa Uygulanan Şiddet (1944-1989): Galtung’un Barış Modeli Bağlamında Bir İnceleme”, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2014, Cilt:6, Sayı:2, 2019, 498-509.

ŞENEL, Alaeddin; **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1995.

TEPE, Harun; “Şiddetsiz Bir Dünya Olanaklı Mıdır: Şiddetin Antropolojik ve Etik Temelleri”, **Felsefelogos Dergisi**, 1997, Sayı: 37, 2009/1, 29-40.

TÜZEN, Muhammed Ahmet; “Leo Strauss Perspektifinden Hobbes ve Modern Siyasetin İnşası”, **Beytulhikme An International Journal of Philosophy**, Cilt:9, Sayı:2, 2011, 465-492.

ÜNSAL, Artun; “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, **Cogito Dergisi**, 1945, Sayı:6-7, Kış- Bahar, 1996, 29-36.

VATANSEVER, Zeliha Hodaloğulları; ”Thomas Hobbes’un Siyaset Felsefesi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2007, Cilt:10, Sayı:52, 2017, 405-412.

VERGİN, Nur; **Siyasetin Sosyolojisi**, 1. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2003.

WARBURTON, Nigel; **Felsefenin Kısa Tarihi**, 20. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2016.

WEBER, Max; **Meslek Olarak Siyaset**, 1. Baskı, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 2006.

WEBER, Max; **Sosyoloji Yazıları**, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

YAVAN, Mehmet Kürşad; “Siyasal Şiddet, Terörizm Ve Türkiye Örneği: 12 Eylül Süreci”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, 1979, Cilt: 120, Sayı: 237, 2018, 81-102.

YAVAŞGEL,Emine;

http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/siyasal_dusunceler_tarihi_u101.pdf, (07.01.2020)

YAZICI, Büşra; “**Sivil Toplum ve Siyasal İktidar İlişkinin Karşılaştırmalı Analizi**”, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2017.

ZARAKOLU, Cihan Deniz; **Thomas Hobbes’un Siyaset Felsefesi**, 1. Baskı, Belge Yayınları, İstanbul, 2013.

<https://sozluk.gov.tr/>, (20.11.2020)

https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/126498/mod_resource/content/1/Ders%202%20%28%C4%B0ktidar%20Kavram%C4%B1%20ve%20Siyasal%20%C4%B0ktidar%29-d%C3%B6n%C3%BC%C5%9Ft%C3%BCr%C3%BCld%C3%BC.pdf, (28.11.2020)

https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/ders/sosyolojiye_giris_2/6/index.html, (28.11.2020)

<https://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/>, (15.12.2020)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Putney_g%C3%B6r%C3%BC%C5%9Fmeleri, (26.02.2021)